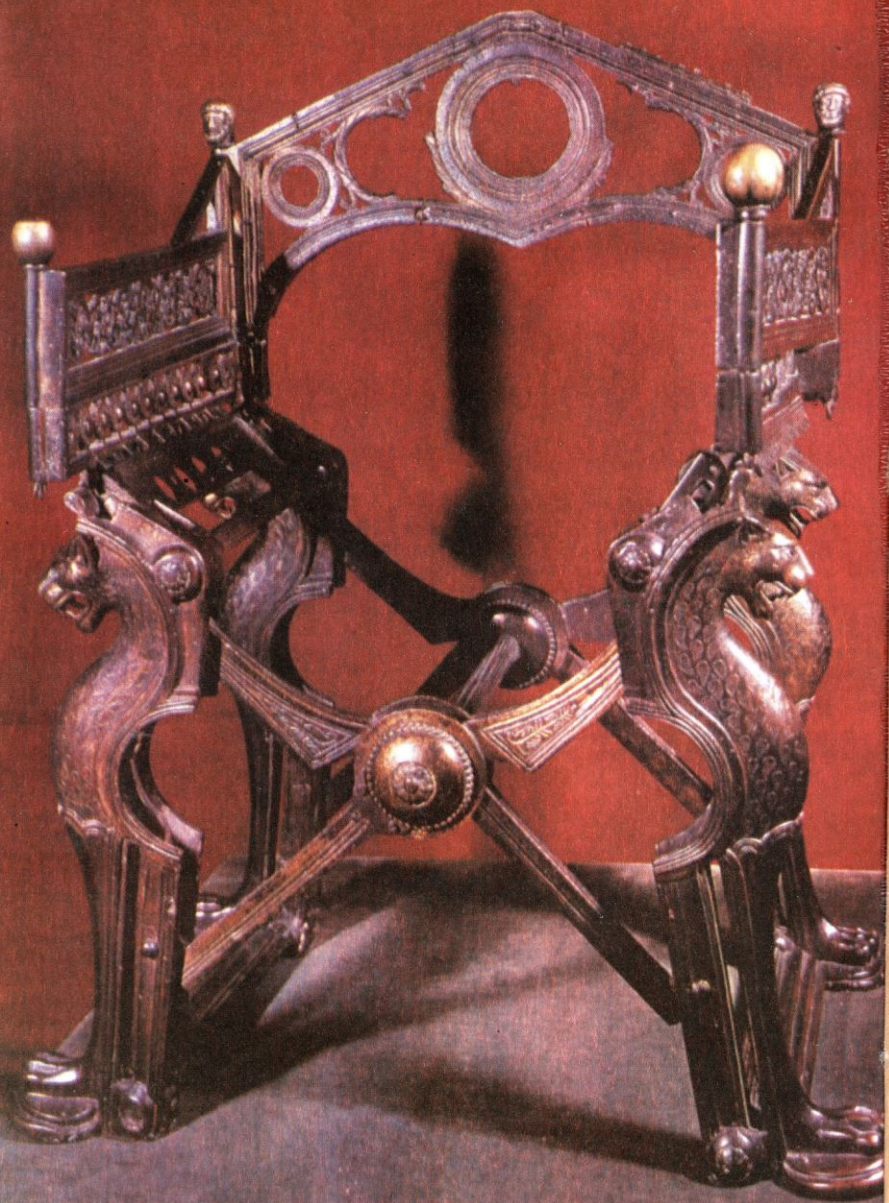

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2001

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 5 (410)
mai 2001

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric @ itcnet.ro

1 Papa nu avea divizii de blindate, dar dispunea de o forță spirituală și de una culturală. În Biblioteca Apostolică Vaticană sunt adăpostite comori, precum și acest manuscris miniat, din care am ales o splendidă imagine

2 Tronul regelui merovingian Dagobert (629-639), realizat din bronz

3 Patru dintre exponatele ce vor putea fi admirate la Palatul Suțu, în cadrul expoziției *Cristal și porțelan în saloanele bucureștene*: bombonieră de cristal cu stema familiei Suțu; bombonieră cu stema Principatelor Unite, realizată în Boemia; ceașcă fabricată în Rusia și ceainic din Boemia, toate din secolul XIX

4 Biserica de la Heddal, Norvegia, una dintre cele 30 de biserici din lemn realizate în Evul Mediu care se mai păstrează încă

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:
Dorin Matei

Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin

Redactori:
Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos

Director economic:
Doina Pascu

Corectura:
Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram,
Mădălina Geambașu

Secretariat:
Floarea Dragne,
Tudora Petre

Difuzare:
Constantin Mușat

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Vioară Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

mai

2001

4 Spirit de cetate sau de mahala?

G. CĂLINESCU

ZIUA CÂND
NE-AM NĂSCUT

5 Rostire despre vitejii neatârării

P. ISPIRESCU

10 Îmbrățișarea ursului

Relațiile româno-ruse, din ianuarie până în mai 1878

C. SCAFEȘ

15 Prea lunga cale a întoarcerii

Încercările guvernului român de a transfera, în 1917, tezaurul trimis la Moscova

N. TITULESCU

20 Cu țara în suflet
Formarea Comitetului Național Român

N. DJUVARA

25 Pătura intelectuală și clasa muncitoare nu vor în Paradis

Specificul rezistenței anticomuniste în Polonia

A. POP

30 Un pas înainte, doi pași înapoi

Tatonări și ezitări Seul-București, până în 1989

I. ARDELEAN

33 Mozaic cu amici și inamici

Boieri pro și contra țarului la 1828

G. FILITTI

NOSTALGIA
VREMURILOR ÎN
CARE N-AM TRĂIT

39 Pe când se zămislea România Mare

N. CONSTANTINIDE

44 Bucureștiul meu iubit

A. PAVEL

49 Să nu pierdem Sala pașilor pierduți

Palatul de Justiție în pericol

I. LĂCUSTĂ,
N. RAICOVICEANU

54 O țară, două lumi
Anul 1951, România

A. VRIONI

59 Atârând de un petec de mătase

Smaranda Brăescu

V. AVRAM

64 E nuntă la castel!

Căsătoria principesei
Ileana cu Anton de
Habsburg

I. SCURTU

POVESTEA UNEI VORBE

70 Tiara contra blinde

V. IONESCU

71 Arhanghelii Diavolului

Voluntari în Waffen SS

M. TEJCHMAN

77 Pelerinaj pe insula împăratului

B. WEIDER

REGATUL LUI DUMNEZEU

82 Creștinați și păcătoși

Grégoire de Tours
despre franci

M. MILAN

85 Lumânările dintre troiene

Mănăstirile din
Peninsula Scandinavă

M. NICOLAU

REVERBERATII, ECOURI, INTERFERENȚE

63 Ce a spus generalul Rădescu

90 Addenda la îmbăiere

GH. BRAȘOVEANU

92 Suzdalul prizonier

EVENIMENT

38 Concursul Eustory 2001

63 Cristal și porțelan la Palatul Suțu

C. CONSTANTIN

RUBRICI

48 Pentru biblioteca dumneavoastră

76 Amprente în timp Fotografia ascunsă

F. POPA

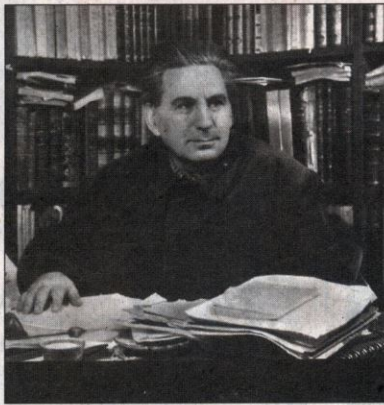
89; 93; 94 Blitz... Concurs; Rebus; Dialog

SENTIMENTUL CETĂȚII

Românul care călătorește în Occident s-a uimit de aspecte superficiale, dar n-a intrat în substanța lucrurilor și n-a căutat să le imite. Orașul românesc există ca o abstracțiune administrativă, nu în spiritul de cetate. Cetatea e bizuită pe comunitate, adică pe un colectivism moderat ce se cheamă spirit civic. Fiecare trăiește pentru sine dar în cetate, fiind mândru întâi de cetate și în al doilea rând de casa lui.

Adevăratul cetățean e netransmisibil, el rămâne pretutindeni parizian, venețian, florentin.

Ei bine, zidurile au căzut de mult în jurul orașelor din Occident, dar spiritul de cetate a rămas. Pe acest spirit se întemeiază orice mare cultură. Parizianul nu e deloc interesat de locuința lui proprie, ci numai de cartier, fiindcă el locuiește întâi în Paris, apoi în cartier și numai într-un mod cu totul superficial în apartament. Sentimentul lui de proprietate e civic: arcul e al lui, Palais-Royal e al lui, grădina Luxemburg e a lui. Cetățeanul își ia ciorapul și iglița și se așează pe un scaun în preajma Luvrului, tinerii îndrăgostiți se îmbrățișează și se sărută lângă Carroussel, copiii se joacă pe lângă bazinul Luxemburgului, cei care au nevoie de reculegere sau măcar de răcoare intră în Notre-Dame sau în Saint-Sulpice. Toate aceste puncte sunt ale parizianului, și el ține să le folosească. De aceea nimeni nu fură scaunele de fier de pe Champs-Élysées. Copii încăleacă la Veneția pe lei de piatră și la Roma se joacă în fața palatului Veneția. Peste tot în Italia orașul este locuit realmente, iar locuințele sunt simple cuiburi de noapte. De aici mândria orașenească, ambiția artistică.

GEORGE CĂLINESCU

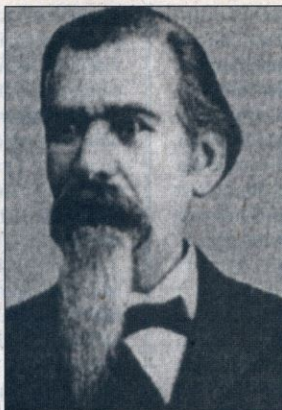
În România nu există nici Bucureștii, nici Iașii, ca monumente. Orașele sunt niște tabere unde fiecare își aduce casa lui proprie. Pe Calea Victoriei se îngrămădește lumea din plăcerea înghesuiei. Cine se duce la Șosea sau la Cișmigiu ca să se folosească de aceste bunuri? Ce damă bine stă cu copilul și cu cartea pe o bancă în grădina publică? Asta e pentru guvernante. Dacă tinerii intră mai la umbră în parcul

orașului lor, sergentul îi ia de guler. Dacă sute de copii s-ar strânge în Piața Palatului, cum se strâng în Piața Veneția, cu siguranță că ar fi împărășiați. Bisericele neavând scaune și bănci nu vor fi niciodată un refugiu. De unde dezinteresul total pentru tot ce e al cetății și individualismul. Capitala nu are un palat comunal. Palatul nu ar fi trebuit ca adăpost numaidecât pentru cancelarii, ci ca monument colectiv. Poate în jurul lui ar fi prispe de piatră pe care am putea sta, poate el ar înfățișa un monument colosal și de o rară linie arhitectonică, capabil să ne liniștească spiritul și să ne dea mulțumirea de a fi bucureșteni, așa cum cei din Milano prin Dom se simt milanezi. Ași! Când autoritatea însăși plănuiește acest monument, sare cetățeanul: tichie de mărgăritar – strigă el –; ce ne trebuie nouă, oameni săraci, primărie! Firește, el are cortul lui de ziduri cu pivniță și bucătărie și asta îi ajunge. Cetățeanul român te cheamă la el acasă să-ți arate mândru „gospodăria”, adică produsele lui alimentare. Când a tras vin din pivniță străinului îl crede că l-a dat gata.

(Însemnări de călătorie, 1973)

65 de file scrise cu cerneală neagră pe sferturi de coală ministerială: astfel arată un manuscris aparținând ilustrului scriitor și folclorist Petre Ispirescu. Este un text semnalat deja de Gabriel Ștrempel în volumul IV al Catalogului manuscriselor românești (București, 1992), un text rămas inedit, care ne revelează o surpriză: un Petre Ispirescu preocupat de un eveniment pe care îl trăise cu numai zece ani în urmă: Războiul de independență.

Bănuim că a intenționat să-l susțină într-o conferință consacrată primului deceniu

de când România își cucurise neatărnarea luptând. Moartea, survenită în același an, 1887, la numai 57 de ani, l-a împiedicat însă să-l finalizeze și să-l prezinte.

Petre Ispirescu reinvie cu talent eroismul „românașilor noștri” – cum le spune el – în timpul atacurilor asupra redutelor de la Grița și al cuceririi Plevnei.

Edificarea României moderne câștigă astfel în Petre Ispirescu un cronicar pasionat, cum o probează și fragmentul prezentat de Magazin istoric, cu titlul redacției.

Petre FLOREA

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ TINERETE FĂRĂ BĂTRÂNETE

PETRE ISPIRESCU

Lupta de la Silistra (cromolitografie de Gerhart)

Muscalii, trecând Dunărea, luă trei drumuri și mergeau din biruință în biruință.

O despărțire fu trimisă ca să ia Nicopolea. Generalul care o comanda ceru generalului Manu, care era la Slobozia, să lucreze împreună. Acesta, pe de o parte,

bătu cetatea cu tunuri din partea noastră, iar pe de altă parte, înșirui pe marginea Dunării o parte din vânătorii români, cărui să deschidă focuri împotriva turcilor la vreme de trebuință.

Aceste mișcări fură de mare folos muscalilor. Luă Nicopolul cu ajutorul

românilor mai curând decât ar fi crezut. Dară în raportul ce făcu generalul muscal către Împăratul nu găsi o vorbuliță măcar să zică de ajutorul ce îi dete românii.[...]

Ajunși la Plevna, muscalii mănăcară o trântea bună. Atunci ei chemară în ajutor oastea de la Nicopole. Muscalii nu puteau părăsi acest oraș, pentru că locuitorii, cea mai mare parte turci, le era[u] vrăjmași și-apoi acolo aveau mai multe mii de prizonieri.[...]

Atunci o parte de oștire se urcă [sic!] pe vaporul Aneta care mai trăgea după dânsa [sic!] câteva șleperi cu ostași și trecură Dunărea. Cât ținu drumul muzica cântă imnul național în strigările neconținute ale militarilor de „Să trăiască România!”

Noroadale de pe marginea Dunării din partea turcilor ieșiră înaintea românilor și-i primiră ca pe niște mântuitori.

Cum puseră piciorul românii în Nicopole, îndată începu a fâlfâi steagul nostru tricolor d-asupra cetății. Pornirea de bucurie a noroadelor și a militarilor nu se poate spune. De la Mihai Viteazul nu se mai văzuse steagul nostru pe țărmul cel drept al Dunării. Iataganul turcesc care băga în boale odată pe românașii noștri cei harnici și iubitori de pace se rupse în două în ziua când turcii începură a bombarda orașele noastre. Acum să se gătească și ei a gusta baioneta curcanilor noștri.

Și mai încercând rușii o învingere la Plevna și în alte locuri, acum cerură ajutor curat de la general

Manu, zicând că sunt în primejdie de piere și că i-a înfăinat [în sensul de măcinat] turcii. General Manu le răspunse cum trebuia să le răspundă. El le zise:

– Eu nu mă pot mișca din loc până nu-mi va veni cuvânt de la căpetenia armatei noastre, Domnitorul românilor. Eu aici în Nicopole nu sunt de capul meu. Să-mi zică Vodă al nostru: mergi, și îndată voi pleca.

Atunci rușii, siliți de strâmtorare și de ananghie, aproape striviți de turci, deșertând Târnova cu grăbire, Marele Duce Nicolae făcu de astă dată ceea ce nu voise să facă de la început. El scrisese depeșa următoare Domnitorului nostru:

„Alteței Sale Domnului Carol
la Poiana

Vino în ajutorul nostru. Treci Dunărea unde vei voi, cum vei voi, sub ce condiții vei voi, dar vino grabnic în ajutorul nostru. Turcii ne prăpădesc. Cauza creștină este pierdută.

Nicolae“

Așa, vezi! Cu chipul acesta putem sta de vorbă. Dacă făceau ei din capul locului o bună învoială cu noi atunci când Domnitorul nostru îi ispiti să vază în ce apă se adapă ei, cam ce au de gând să facă și dacă credeau că le puteam fi de ajutor, mergând asupra vrăjmașului Crucii fiecare armată cu comanda ei, cu steagul ei, cu cinstea ei,

cu dichisul ei, azi nu era să se umilească până într-atât încât să plece capul cu rugăciuni. Dar se vede că așa a vrut Dumnezeu. Ca să nu rămâie de minciună parimia: „Mândrilor le stă Domnul împotriva“.

Unități de artilerie română în marș spre Plevna

Domnitorul, văzând primejdia, pe de o parte, în capul românașilor trecu Dunărea, iară, pe de altă parte, puse să se aștearnă pe hârtie ponturile acestei treceri și a se încheia un tractat de alianță în toată regula, care ponturi fură cam următoarele:

„Armata română va opera ca un corp independent alături cu armata rusească. Ea rămâne supusă propriilor sale regulamente. Dacă cele două armate ar opera în înțelegere, generalii ruși n-au dreptul să se amestece în conducere[a], nici să intervină pentru dispoziția trupelor române. Drepturile prințului Carol ca comandantșef rămân neatinse. El se va înțelege pentru mișcările trupelor cu Marele Duce Nicolae și cu statul major rus“.

Adecă armata română să fie față cu armata rusească mai tot în același raport cum era armata Sardiniei față cu armata Franceiei la 1859.

Până să se încheie convenitul tractat de alianță, Domnitorul porunci să se facă toate pregătirile pentru trecerea Dunării. Spre aceasta ofiterii români așezară un pod pe Dunăre între Corabia și Islaz. Era o privesc mărăță, religioasă și jalnică în ziua pornirii. Mărăță prin însăși însemnătatea ei. Cât era câmpul de mare acolo la Corabia, ochii nu putea[u] coprinde, oastea toată. Gema câmpia de mulțimea ostașilor români așezați pâlcuri, pâlcuri, fiecare cu rânduiala lui. Mă rog, 40 000 de oameni erau aceia, nu glumă, apoi o sumedenie de tunuri, cu calababuri, cu d-ale mâncării și câte și mai câte, tot de treaba oștilor.

Religioasă, fiindcă acolo în mijloc, pâr[inte]le] epis-

cop al Râmnicului, față cu Domnitorul și cu toate căpeteniile oștirii, făcu o rugăciune în auzul tuturilor pentru izbânda armatelor ereștine.

Jalnică, fiindcă o mulțime de părinți de ai flăcăilor noștri, o mulțime de soții de ale bărbaiilor lor căciulari, o mulțime de surori și copii, frați cu voinicii războinici ce erau gata de plecare veniseră să-și ia ziua bună și a-și cere iertare unul de la altul, ca și cum ar fi fost gata de moarte.

Ofemeie tânără, ca și multe altele, venise cu copilașul în brațe, un copilaș ca de trei luni. Ea se apropie și dă soțului copilașul în brațe. El îl sărută și, înapoiindu-l nevastei și sărutând-o și pe dânsa, îi zise:

– Rămâi sănătoasă, femeie. De va vrea Dumnezeu, ne vom mai vedea, de nu, apoi spune acestui prunc când s-o face mare că tată-său a pierit apărându-și țara. Eu mă duc unde mă cheamă datoria. Dumnezeu să vă aibă în grijă!

Atâta zise și intră în rândul soldaților la locul lui.

Femeia puse mâna la ochi, căci o podidise[ră] lacrimile.

Dară cine poate să povestească câte lacrimi picară în aceeași zi din ochii bătrânilor, femeilor, tinerilor și copiilor, rude de ale militarilor ce plecau la război? [...]

Domnitorul puse piciorul întâi pe pod și după dânsul se grăbea, care de care, să treacă podul mai curând, ca să dea piept

cu păgânul, v r ă j m a ș u l
Crucii, însă cu pas măsurat și cu bună rânduială, ca niște adevărați ostași.

Strănepoții voinicilor din 1396 de la Nicopole și cei

Osman Pașa rănit

din 1444 de la Varna treceau Dunărea cu steagul țării întins și în sunetul muzicii, mergând să înfrunte cerbicia turcească și să scuture jugul ce de veacuri apăsa pe români.

Trecând Dunărea, Domnitorul primi comanda de căpetenie și a unui corp rusesc, care se alăturase de oastea noastră, Corpul al IV[lea], și comandantul rus veni să se puie sub ordinele Domnitorului.

Mitropolitul-primat din București porunci să se scoată moaștele Sfântului Dimitrie din Mitropolia din București, să facă litanie, să ocolească orașul cu ele, și denii prîn toate bisericile din țară, să se facă să se îndure mult-milostivul Dumnezeu spre izbânda creștinilor. Aceste denii se făcură până la căderea Plevnei.[...]

Incă de cu seara, adecă la 29 august, Domnitorul nostru trimise oștirea în scris rânduiala de bătălie de a doua zi. Și astfel în ziua de 30 august, la 5 ceasuri de dimineață, după poruncă, se adunară coloanele de atac. O negură deasă de care arareori se vede se lăsase. O ploaie d-alea măruntelele, deasă și pătrunzătoare, începu să cadă. Părea că Dumnezeu, pentru păcatele noastre, venise în ajutorul turcilor în ziua aceea. Pământul clisos făcea anevoios umblatul. Mai cu seamă la năvala ce se dete asupra redutelor de pe deal. Cu toate acestea, biruința fu de zece ori mai mare, fiindcă oastea noastră avu a se lupta nu numai cu turcii, nu numai cu armele cele multe și perfecționate de care erau înțesate redutele, dară încă și cu elementele cari le venise în ajutor. Tunurile noastre dau vârtos și, de ce mergea, își înt-

teau focurile. La 9 ore se dete trupelor mâncare. Vru [sic!] să le dea nițel rachiu, mai mult decât în-celelalte zile, ca să prinză curaj. Ei [sic!] ziseră: vom să ne batem pe trezie, ca să știm când vom muri pentru țară.

Domnitorul, cătând asupra ostășimei cari erau gata să intre în foc lăcrămă și zice către cei ce îl înconjură[u]: „câți băieți d-ai mei n-are [sic!] să mai vieze azi!“

La 3 ceasuri era hotărât să înceapă năvala. Tunurile bubuiau de socoteai că are să se scufunde pământul, La 3 ceasuri fără câteva minute, două coloane românești porniră la asalt. În capul fiecăreia mergea câte un batalion de lucrători cu scări, cu fascine și galioane, apoi veneau vânătorii, trupe de linie și apoi curcani. Ploua de zor. La 3 ceasuri și 10 minute, când începură a se apropia de șanțurile redutei, ai noștri fură întâmpinați de o ploaie de gloanțe și mai deasă decât ploaia de apă: o adevărată grindină de plumburi. La 3 ceasuri și jumătate veni știre la ai noștri că coloana rusească de ceea parte a redutei, ce trebuia să meargă la asalt, este gata să pornească. Toată lumea se întreba de ce întârziase cu o jumătate de ceas. Aceasta are... [text lipsă în manuscris].

Oștenii noștri înaintă[u] și dâșii vârtos. Se întunecase de nu mai vedeau unde puneau piciorul de mulțimea gloanțelor care pârlăiau necontenit, îi zăpăcise negu-

ra focurilor de puști, de nu mai știau unde se află. Totuși, flăcării noștri înaintă mergea[u]. Alunecuşul le îngreua mersul. Ei însă tot înainte da[u]. De trei ori trecură

Trecerea trupelor române la sud de Dunăre
(reproducere după o pictură de Sava Henția)

șanțurile cele adânci și ajunseră la zidul redutei Grivița și de trei ori fură siliți să se retragă, mai mult de năbușeală și de fumul pulberii de pușcă, care îi îneca de nu mai putea[u] să-și tragă sufletul.

Era[u] cinci ore seara. Ei se văzură stăpâni pe poziții.

A patra oară când se repeziră, bravi noștri urcară scările, urcară vârtos și nu se lăsau a fi biruiți. Dară turcii, nemiluit, neică. Dară dedeau și ai noștri cu patul puștii, cu ce apucau, la tătăcută, de le săreau creierii turcilor cât colo. În sfârșit, dete Dumnezeu de izbutiră să puie piciorul în redută.

În minutul când unul din căpitani care era în capul scării și însufletea curajul militarilor cu curajul său, căpitanul Valter Mărcineanu, voia să împlante steagul pe Grivița, un glonț păgân îl lovi drept în inimă și căzu. În căderea lui, el zise: „Înainte, copii! Să trăiască România!”

Acum să fi văzut luptă adevărată. Acum să fi văzut pe șoimii munților noștri cum știe [sic!] să se lupte. Erau, vezi, față în față cu păgânul, crezând că avea dinaintea lui porumbei. Nu-i mai trebuia românului nici sabie, nici baionetă. El întorsese patul puștii și dintr-o lovitură trimitea pe ciutaci la Mahomet al lor. Atât de se îndârjiseră vitejii noștri, încât i-ar fi mâncat de vii pe turci. Vezi că acum se găseau piept la piept. Acum, adevă, voiau să-și scoată din capete necazul de atâtea zile de când se băteau fără să știe cu cine, fiindcă nu vedea[u] nici cap de turc, ci da[u] așa orbesc în ziduri, pe când turcii dedeau în carne.

La 6 ore seara Grivița era în mâinile alor noștri.

Și multă lume mai căzu, Doamne, în ziua ceea! Și multe văduve mai rămase! Și mulți copii sărmani de tată, și mulți bătrâni fără sprijinul bătrânețelor lor!

Toți aceștia se mângâiau, o mângâiere sufletească, știind că morții în răzbel pentru scăparea țării lor de sub jug sunt ca și mucenicii carii s-au jertfit pentru lege. Ei s-au dus la loc de verdeață, la loc de odihnă, unde nu este nici durere, nici suspin, s-au dus, adevă, în viața vecinică, în locurile celor fericiți, după cum spune la carte.

Peste noapte, turcii voră să-și reia pozițiile. Lupta fu sângeroasă. În minutul când românii umblau să părăsească poziția, copleșiți de mulțimea numărului de turci ce tăbărâse pe dânsii, le veni în ajutor un batalion din al 13-[lea] de dorobanți, parte din al 14-[lea] și un batalion din al 5-[lea] de linie și goni[ră] pe vrăjmaș cu mare pierdere.

La acest al 2-lea atac rușii nu luară parte.

Turcii, învățați a privi pe români supuși, ascultători, ca niște robi, nu se puteau dumiri cum de acum cei ce păreau că sunt miei au ajuns să fie lupi, cu care nu se puteau pune în pricină. Uitaseră, vezi, pe românii lui Mihai Viteazul, pe moldovenii

lui Ștefan cel Mare. Aveau dreptate, săracii, că e cam mult de atunci. Li se scurgeau ochii vrăjmașilor Crucii când vedea[u] fâlfâind pe Grivița steagul românilor cu vulturul d-asupra. ■

În amintirea vitejilor lui Carol I (gravură de Thiel și Weiss)

ALIAȚI SAU INAMICI?

Un episod mai puțin cunoscut din războiul de independență îl constituie intervalul dintre încheierea armistițiului pe front și începerea lucrărilor Congresului de Pace de la Berlin. Tensiunea a crescut atunci brusc în relațiile dintre România și Rusia, în mai multe rânduri existând pericolul unei ocupații rusești. Domnul

Cornel Scafeș pregătește, împreună cu aceeași echipă care a realizat volumul Armata română. 1941-1945, o nouă carte pe o temă similară: Armata română. 1877-1878.

I-a fost deci ușor să răspundă solicitării redacției noastre, oferindu-ne textul ce urmează.

Carol I

Ofițeri ruși

CORNEL SCAFES

La 23 ianuarie/4 februarie 1878 se semna armistițiul în războiul ruso-otoman. Tratatul se purtaseră la Adrianopol, fără participarea reprezentanților României, Serbiei și Muntenegrului. Dar mai ales prevederile actului au stârnit nemulțumirea în țările amintite. S-a adăugat reacția negativă a marilor puteri europene, care își vedeau afectate interesele în Balcani și se temeau ca Rusia să nu ocupe Strămtorile.

Guvernul român respingea prevederile potrivit cărora România – deși i se recunoștea independența – trebuia să cedeze județele Cahul, Ismail și Bolgrad Rusiei, în schimbul unor compensații teritoriale acordate de Poarta Otomană. Era invocat acordul semnat cu Rusia, prin care aceasta își luase angajamentul să respecte integritatea teritorială a României. Generalul conte N. Ignatiev, șeful delegației imperiale împuternicit să semneze pacea cu Imperiul otoman, s-a oprit, în drum spre Istanbul, la București și a încercat, fără rezultat, să determine guvernul român să accepte prevederile convenției de armistițiu.

Cu toate protestele aliaților și ale reprezentanților puterilor europene, la 18 februarie/2 martie se semna, la San Stefano, Tratatul de pace preliminar. România pierdea cele trei județe și obținea integrarea teritoriilor dobrogene și Insula Șerpilor. Parlamentul român a votat o moțiune prin care respingea articolele 8 și 19 din Tratatul de la San Stefano și cerea sprijinul puterilor europene.

Tensiunea între Sankt Peterburg și principalele capitale occidentale a sporit. Până la urmă, Rusia a fost silită să accepte organizarea unui Congres european, la Berlin.

În acest timp, România a căutat să reglementeze relațiile cu fostul adversar, Imperiul otoman. Ca un gest de bunăvoință, guvernul de la București a hotărât să repatrieze prizonierii otomani. Marele duce Nicolae a protestat la București, printr-o telegramă trimisă la 28 februarie/12 martie. Demersul a fost res-

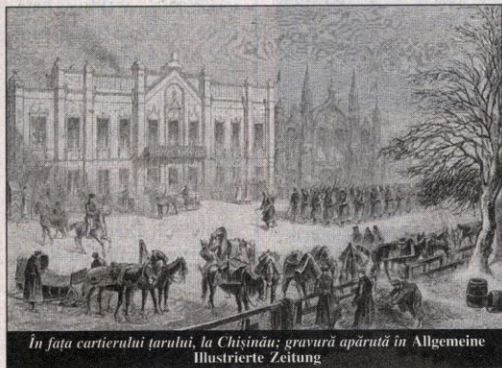
„ocuparea României și dezarmarea armatei române”. Principele Carol I a răspuns, la 21 martie/2 aprilie că „o armată care a luptat la Plevna în fața împăratului Alexandru II poate să se bată până va fi nimicită, dar nu va accepta să fie dezarmată”. Refuzul Bucureștiului de a încheia o nouă convenție militară a sporit

guvernul român și-a retras, la 8/20 aprilie, agentul diplomatic din capitala imperială rusă pentru „consultări”.

Rusia a căutat să destabilizeze situația internă din România. La sfârșitul lunii aprilie 1878, de la Iași a parvenit știrea despre agitațiile produse de o mișcare separatistă moldovenească, stârnită de agenți ruși. Dar aceștia nu au reușit să mobilizeze suficiente forțe pentru a amenința în mod semnificativ Bucureștiul.

Guvernul țarist a inițiat o serie de demersuri diplomatice pentru a sparge frontul care se închea împotriva lui. După o lună de negocieri cu Marea Britanie, la 18/30 mai 1878 s-a semnat o înțelegere. Între altele, Londra recunoștea dreptul Rusiei de a anexa Basarabia de Sud. După o scurtă demonstrație de forță a Vienei, Austro-Ungaria obținea dreptul de a încorpora Bosnia și Herțegovina. Un acord bilateral austro-ungaro-englez consfințea poziția celor două țări în privința Congresului de la Berlin. Cu două zile înainte, la 24 mai/4 iunie, Imperiul otoman ceda Marii Britanii insula Cipru, în schimbul sprijinului împotriva Rusiei. Acum, lucrările Congresului de Pace puteau începe.

Din punct de vedere militar, pentru România perioada cuprinsă între semnarea convenției de armistițiu și pacea de la Berlin a fost extrem de agitată. La 29 ianuarie/10 fe-

În fața cartierului țarului, la Chișinău: gravură apărută în Allgemeine Illustrierte Zeitung

pins, ca un amestec în afacerile interne ale țării.

În luna martie, guvernul român a intensificat demersurile întreprinse în capitalele europene pentru a obține, la viitorul Congres de Pace de la Berlin, anularea prevederilor care ne erau defavorabile. Activitatea diplomatică românească a iritat în asemenea măsură guvernul imperial, încât la sfârșitul lunii martie 1878 cancelarul A.M. Gorceakov a recurs față de Ion Ghica, reprezentantul diplomatic la Sankt Peterburg, la amenințări fățușe. Continuarea protestelor românești îl va determina pe țar să ordone

nemulțumirea Rusiei, care a început să concentreze trupe în România.

Orice opoziție, reprimată

Zvonurile privind posibilitatea izbucnirii unui război european împotriva Rusiei au început să capete consistență. La 2/14 aprilie, guvernul britanic a decretat chemarea sub arme a rezervei armatei și a milițiilor. Imperiul otoman, cu sprijin britanic, a demarat un program de reînarmare.

După ce a protestat, la 5/17 aprilie, împotriva concentrării de trupe ruse pe teritoriul său,

Întâlnirea lui Osman Paşa cu Carol I şi ţarul Rusiei; cromolitografie

bruarie 1878 începuse aplicarea măsurilor luate de Marele Cartier General pentru revenirea la starea de pace. Peste alte două zile, Marele Cartier General părăsea teritoriul Bulgariei şi se stabilea la Calafat. La 15/27 februarie s-a decis revenirea armatei în ţară, în Bulgaria fiind lăsate doar câteva unităţi, ca trupe de ocupaţie.

În urma agravării situaţiei internaţionale, la 26 februarie/10 martie s-a creat, pe lângă Ministerul de Război, Comitetul Consultativ Permanent, compus din colonelii G. Slăniceanu, Al. Angelescu, V. Creţeanu, Eraclie Arion, C. Budişteanu, N. Dabija şi St. Fălcoianu, pentru a-l sprijini pe ministrul de Război în luarea deciziilor.

Unităţile din corpul expediţionar românesc din Bulgaria care au revenit pe teritoriul naţional au fost dislocate în Oltenia, în spaţiul delimitat de localităţile Turnu Severin, Calafat, Bechet şi Craiova.

După un timp, o parte a acestor forţe au fost redislocate pe alte alinamente, mai aproape de Bucureşti. În condiţiile agravării situaţiei internaţionale, guvernul avea nevoie de o forţă armată, căci Capitala era plasată pe culoarul de trecere al trupelor ruse spre Bulgaria.

Ameninţările ruse privind dezarmarea trupelor române au fost însoţite de o serie de măsuri ostile îndreptate împotriva armatei române.

Osman Paşa se predă

După 22 martie/3 aprilie, unităţile ruse sosite din Bulgaria au început să ocupe alinamente şi puncte strategice situate în afara zonelor de dislocare şi a culoarelor de trecere stabilite prin convenţia româno-rusă din aprilie 1877. Astfel, la sfârşitul lunii martie 1878, Divizia 11 infanterie, comandată de generalul-locotenent Kasimir Gustav Ehrnrooth, a ocupat oraşul Giurgiu, iar subunităţi ruse au pus stăpânire pe spaţiul cuprins între râurile Sabar şi Neajlov, zonă de unde au început să supravegheze căile de acces din sud-vestul oraşului, mai ales cele către Oltenia. Generalul A.R. Drenteln, comandantul trupelor ruse din România, a ordonat să se ia măsuri ca în caz de necesitate ruşii să poată ocupa Bucureştiul. Batalionul 47 urma să pună stăpânire pe Cotroceni şi Gara Târgoviştei, iar Batalionul 46 pe Filaret şi Văcăreşti. El i-a mai comunicat generalului Ehrnrooth: „Sunteţi obligaţi să

luați cele mai severe măsuri pentru menținerea ordinii în rândurile populației orașului, acționând cu armele împotriva locuitorilor... Orice încercare, fie cât de mică, de construire de baricade, de tragere cu armele de la ferestre etc. va trebui reprimată cu energie." Rușii au pregătit un *Decret cu privire la starea de asediu în orașul București* – prin care se suspenda dreptul de întrunire, de a purta arme și libertatea presei – și o *Proclamație către populația capitalei României*. Ele au fost tipărite în rusă, franceză și română. Încet-încet, trupele ruse au început să înconjoare Bucureștiul, iar unități de cercetare au sondat împrejurimile Ploieștiului, Sinaiei și Predealului, pentru a evalua prezența militară din zonă.

Carol I pleacă în inspecție

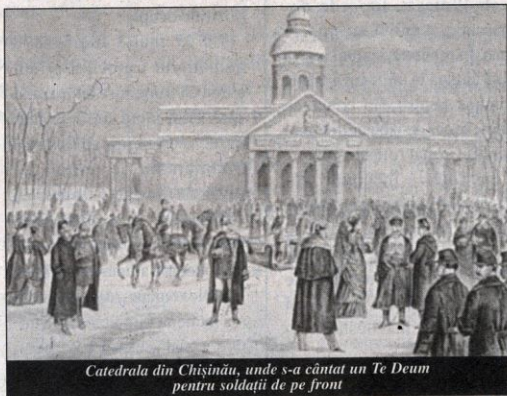
La 25 martie/6 aprilie 1878, Mihail Kogălniceanu, ministrul de Externe al României, a propus principelui Carol I ca guvernul, însoțit de armata română, cu rezervele de muniții, hrană și medicamente, să se retragă în Oltenia și să se pregătească de apărare. Deși nu a dat curs propunerii, Carol I și ministrul de Război, generalul de divizie Al. Cernat, au luat măsuri în acest sens. Ei au stabilit, la 28 martie/9 aprilie, aliniamentele defensive pe care urma să le ocupe trupele române. În aceeași zi, Camera Deputaților a votat chemarea sub arme a 18 000

de oameni din contingentul 1878.

În afară de Divizia 11 infanterie rusă și o brigadă din Divizia 32 infanterie rusă, care ocupaseră poziții între Giurgiu și București fără acordul guvernului român, alte unități ruse au ocupat localitățile Tecuci, Galați, Chilia, Reni și altele. Două regimente de cazaci, sfidând autoritățile române, au traversat Bucureștiul și și-au instalat cantonamentul la Băneasa. Comandanții celor

Măsurile militare luate de România, clar îndreptate împotriva armatei ruse, au iritat comandamentul rus, care a amenințat că va înconjura Bucureștiul cu trupe. Pentru a fi mai convingător, el a ordonat unor unități să înainteze spre Pitești și Târgoviște, deci dincolo de linia de demarcație.

În țară s-au semnalat incidente între cetățeni români și militari ruși. Deoarece guvernul român urmărea să demonstreze puterile europene

Catedrala din Chișinău, unde s-a cântat un Te Deum pentru soldații de pe front

două unități acționaseră din proprie inițiativă, a explicat generalul A.R. Drentlen, într-o audiență la Carol I, prezentându-i scuze. Cu acea ocazie s-a stabilit o linie de demarcație între cele două armate, reprezentată de localitățile Giurgiu, București și Ploiești.

La 3/15 aprilie, guvernul român a decis ca armata să părăsească Oltenia și să se concentreze în triunghiul format de Slatina, Târgoviște și Curtea de Argeș.

că respectă ad-litteram convenția din 4 aprilie 1877, spre deosebire de ruși, care o încălcase deja grav, ministrul de Interne a semnat o ordonanță prin care a atras atenția prefectilor din zonele unde se aflau trupe ruse să curme din fașă manifestările împotriva rușilor, contrare spiritului documentului.

Cu toate acestea, partea rusă a continuat să acționeze de pe poziții de forță: la 22 aprilie/4 mai la București au sosit

informații despre dislocarea din Bulgaria în România a unei brigăzi de infanterie rusă.

Cum securitatea capului statului era pusă sub semnul întrebării, primul ministru I.C. Brătianu și ministrul de Externe M. Kogălniceanu l-au îndemnat pe principele Carol I să părăsească Bucureștiul. Acesta a dat curs sfaturilor și pe 29 aprilie/11 mai 1878 a plecat din oraș cu intenția declarată de a inspecta trupele aflate la vest de șoseaua București-Ploiești, linia de demarcație stabilită cu trupele ruse. În realitate, scopul era ca el să ajungă în mijlocul armatei române pentru a o comanda direct în caz de izbucnire a unui conflict armat româno-rus.

Încă de la începutul călătoriei, domnitorul a constatat atât la trupele, cât și la autoritățile civile din localitățile vizitate o atitudine de îndârjire împotriva fostului aliat, care se manifesta ca un cuceritor.

Regrete și avertismente

Inspecția trupelor a început la 30 aprilie/12 mai 1878, cu unitățile aflate la Pitești. A continuat la Craiova, Ișalnița și Turnu Severin. Apoi, de la Calafat, a trecut în Bulgaria. După vizitarea câmpurilor de bătălie din Bulgaria, unde luptase armata română, Carol I a revenit în țară la 8/20 mai 1878. A ajuns în București la 15/27 mai. A revenit în Capitală ca urmare a știrilor sosite din

străinătate care consemnau treptata revenire la normal a situației europene. Atitudinea de până atunci a Rusiei față de România a început să se schimbe, diplomația rusă adoptând un ton mai moderat în relațiile cu guvernul de la București.

Totuși, în teren, trupele ruse manifestau încă o atitudine neamicală, fapt care a determinat comandamentul român să ia în continuare măsuri pentru întărirea trupelor pe pozițiile ocupate.

La 27 mai/8 iunie 1878 domnitorul Carol I a primit știrea că trupe ruse au înaintat spre Titu, tăind liniile românești. Aceste trupe au fost însă întâmpinate de unități de cavalerie românești, care le-au somat să se oprească și să se retragă 15 km înapoi, în zonele de dislocare afectate prin înțelegerile româno-ruse. Episodul s-a încheiat fără vreo confruntare armată. Carol I i-a cerut generalului Cernat să comunice rușilor „că dacă trupele rusești nu se retrag dincoace de linia de demarcație, eu voi pleca la armata mea lăsând toată răspunderea despre o eventuală ciocnire asupra comandamentului rusesc”. Generalul Drenteln s-a arătat „surprins” de cele întâmplate și a promis că va face cercetări în această privință. Baronul Dimitri Stuart, reprezentantul diplomatic al Rusiei la București, și-a exprimat regretul pentru cele întâmplate, dar, a adăugat el pe un ton de avertis-

ment, pozițiile trupelor române sunt supravegheate cu cea mai mare atenție de comandamentul rus. Carol I i-a replicat că armata română s-a văzut obligată să recurgă la ocuparea pozițiilor defensive din cauza amenințării cu dezarmarea și a nerespectării de către trupele ruse a convenției semnate anterior.

Deschiderea la 1/13 iunie 1878 a lucrărilor Congresului de Pace de la Berlin a reprezentat un moment important în viața internațională, care a contribuit mult la destinderea situației din Europa, implicat a relațiilor româno-ruse. Din acest moment, cele două părți au renunțat la escaladarea conflictului dintre ele.

La 7/19 iulie rușii au anunțat că în curând aveau să disloce Corpul 11 armată rus de pe teritoriul românesc. Din acest moment, trupele ruse au început să evacueze teritoriul României. În aceeași perioadă, în vreme ce teritoriul românesc era părăsit de trupele ruse dislocate aici, în sens invers, dinspre Rusia spre Bulgaria, au trecut 6 divizii de infanterie și 2 divizii de cavalerie. Acestea au coborât spre sud în Rumelia, unde au preluat rolul de trupe de ocupație.

La 12/24 iulie 1878, ca răspuns la acțiunile rusești, domnitorul Carol I a decis demobilizarea armatei române. Decretul a fost semnat pe 29 iulie/10 august 1878, el urmând să intre în vigoare începând cu 5/17 august 1878. ■

CUM AM ÎNCERCAT SĂ SALVEZ TEZAURUL

NICOLAE TITULESCU

Problema Tezaurului evacuat la Moscova în decembrie 1916 și în august 1917 de guvernul român a revenit din nou în atenția opiniei publice. Anul trecut, într-o conferință de presă organizată de Ambasada Federației Ruse la București, domnul Aleksandr Vladimirov, ministru consilier, considera că problemele din trecut dintre Rusia și România vor fi rezolvate după dezvoltarea relațiilor bilaterale și că problema Tezaurului nu poate influența raporturile ruso-române. Un punct de vedere realist, pentru că probleme similare nu au împiedicat dezvoltarea relațiilor ruso-germane sau ruso-franceze.

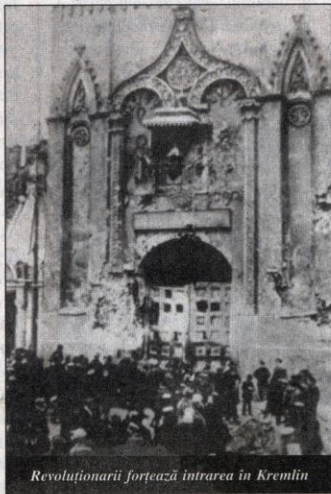
Dinspre Moscova au venit și altfel de declarații, bazate probabil pe o insuficientă cunoaștere a realității istorice. „Între România și Rusia nu există tratate cu privire la Tezaur, iar cele două țări nu dețin documente oficiale în legătură cu această chestiune. Prin urmare, această problemă poate fi studiată numai din punct de vedere istoric și științific“, spunea la București în luna februarie a acestui an Egor Stroev, președintele Camerei Superioare a Parlamentului Rus.

Documentele respective există și ele au fost făcute publice în numeroase rânduri. După 1990, Banca Națională a României a avut mai

multe inițiative, readucând în discuție publică problema tezaurului său depozitat la Moscova. Pentru a da un caracter cât mai concret discuțiilor și a pune la dispoziția factorului politic documentația istorică necesară, la sfârșitul anului 1999, prin Fundația Culturală Magazin Istoric, a editat un volum – Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova – în care sunt cuprinse în primul rând documentele oficiale emise de instituțiile și organisme implicate în operațiunea de predare de către autoritățile române și preluare de către cele ruse a valorilor transportate de la Iași la Moscova în decembrie 1916 și august 1917. Protocoalele celor două transporturi (14/27 decembrie 1916 și 27 iulie/9 august 1917) au fost semnate, din partea rusă, de către delegații guvernului din Petrograd:

generalul A. Mossolov, ministrul Rusiei la Iași și, respectiv, succesorul acestuia în post S. Poklewsky-Koziell. Să precizăm și faptul că în cursul anului 2000, pentru o mai bună informare a opiniei publice din străinătate, volumul amintit a fost publicat și în limba engleză.

De altfel, guvernele române din acei ani au fost permanent preocupate de găsirea unei soluții pentru repatrierea Tezaurului. O demonstrează și documentul pe care îl pu-

Revoluționarii forțează intrarea în Kremlin

blicăm pentru prima dată și care are ca autor pe Nicolae Titulescu, ministru de Finanțe în guvernul român (10 iulie 1917-26 ianuarie 1918), în care calitate a semnat protocolul din 27 iulie/9 august 1917, cu prilejul celui de-al doilea transport.

Documentul se păstrează în Fondul „Nicolae Titulescu” de la Hoover Institution Archives din Palo Alto, California (S.U.A.): un manuscris de circa 100 de pagini, în care Titulescu își prezintă activitatea ca fost ministru de Finanțe. El se referă, între

alte, și la eforturile pe care le-a depus, în calitate pe care o avea, spre a găsi o soluție pentru depunerea în siguranță a Tezaurului într-o altă țară, în S.U.A. sau Japonia, după izbucnirea revoluției în Rusia. Din maniera în care a fost redactat textul, se pare că autorul încerca să răspundă unor critici sau, în orice caz, să aducă lămuririle necesare cu privire la acțiunea guvernului român.

Ion CALAFETEANU

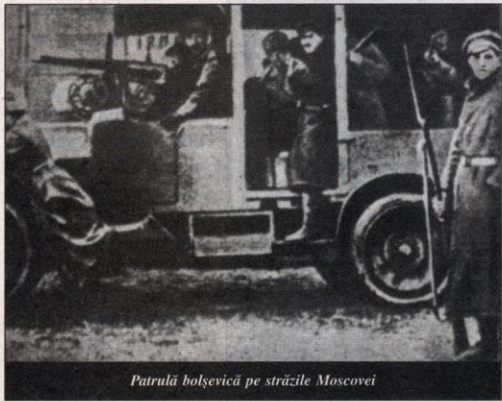
Tezaurul nostru fusese dus la Moscova, cu ideea bine lămurită că el nu va găsi acolo decât un adăpost provizoriu și că, de se va simți nevoia, îl vom transporta mai departe, în locuri mai sigure, de îndată ce evenimentele o vor cere-o. Pentru aceasta, concursul aliaților noștri era o condiție *sine qua non*. Acest concurs l-am cerut, din vreme, de mai multe ori în întrevederile mele cu reprezentanții Înțelegerii la Iași. Revoluția bolșevică, dând problemului un caracter de netăgăduită acuitate, în memoriul pre-

zentat de mine miniștrilor aliați la Iași, la 13 noiembrie 1917, asupra situațiunii financiare în general, spuneam, sub titlul: *Tezaurul român în Rusia*: „Dat fiind amenințarea continuă de a vedea dispărând de la o zi la alta aurul și valorile românești depuse la Moscova, rugăm aliații noștri de a binevoi să avizeze la cele mai bune mijloace de a putea transporta cu toată siguranța acest aur și aceste valori în America sau în Japonia, așa cum am cerut-o deja mai înainte, precum și de a putea asigura securitatea acestui depozit pe loc.”

De altfel, vestit de intențiunile noastre, [Victor] Antonescu îmi telegrafia la 23 octombrie/5 noiembrie, între altele: „Aștept instrucțiunile Dv. pentru a face demersuri în sensul transferării aurului de la Moscova, pe care, împreună cu Danielopol, o credem nimerită.”

Trebuie să menționez că perioada cea mai propice pentru transportul aurului din Rusia era aceea a primăverii lui 1917 – fapt care de se împlinea, permitea transportul valorilor din august 1917 direct, din capul locului, la destinația lui definitivă și că mi s-a spus că nu s-a efectuat transferul atunci din cauza unei disensiuni asupra prețului asigurării contra riscurilor, care era de circa 12 milioane.

Răspunsesem lui Antonescu la 3 noiembrie, prin telegrama no. 22333 – deci înainte de prezentarea memoriului sus indicat: „Faceți demersurile pentru transportul aurului și valorilor de la Moscova, obținând garanția Aliaților pentru transport și depozit. Rog comunicați rezultatul pentru a supune chestia Consiliului de Miniștri. Titulescu.”

Patrulă bolșevică pe străzile Moscovei

La 8/21° noiembrie, între altele, *Antonescu îmi telegrafia*: „În ceea ce privește chestiunea transferării aurului, înainte de orice demers ar trebui să vorbesc despre aceasta mâine la Banca Franței”.

De la Moscova grijile noastre fuseseră momentan micșorate, prin știrile care soseau.

Astfel, directorul Ionescu, prin telegrama 1058.14.18.10.30 comunica: „Depozitul intact. Românii nevătămați. Cupoanele mai târziu (notă: este vorba de măsurile asupra cărora convenisem cu Ionescu pentru plata la Iași a cupoanelor titlurilor depozitate la Moscova) Ionescu.”

Prin deputatul Ștefan Ioan, membru în Consiliu de Administrație al Casei de Depuneri, directorul Ionescu îmi trimite următorul raport confidențial: „Domnule ministru, am ajuns la Moscova în ziua de 24 octombrie, zi în care aveau loc evenimente politice la Petrograd. În Moscova, aceste evenimente s-au manifestat cu începere din seara zilei de vineri, 27 octombrie, și au continuat până în ziua de sâmbătă, 4 noiembrie. Adevărate lupte armate cu puști, mitraliere, tunuri etc. s-au dat între armata partidei zise bolșeviste și garnizoana din Kremlin. În cele din urmă Kremlinul a fost luat și lucrurile s-au mai potolit. Ei au acum conducerea generală.

Nu cunosc starea în care va fi Kremlinul, întrucât accesul nu este permis, dar în partea

permisă se pot vedea stricăciunile. Bombardările au avut loc între statuia Skobelev și Kremlin, cuprinzând mai tot centrul. Hotelul Metropol, vecin cu Kremlinul, a suferit cel mai mult. Mari stricăciuni, cauzate de ghiulele de tun, se văd pe zidurile hotelului complet ruinat (notă: exagerează). Ziduri găurite în toată grosimea lor. În acest hotel se găseau d-nii Capitanovici, Pantazi și Dobrovici, care au avut mai multe neajunsuri, dar au scăpat toți. Cu toții am fost sechestrați în case, în tot acest timp.

Patrule formate din soldați și din lucrători civili, unii copii, toți înarmați și cu baionetele la puști, au percheziționat toate casele pentru a ridica armele de orice fel. Chiar în stradă aveau loc asemenea perchezițiuni. Băncile sunt încă închise. De asemenea și Casa de Depuneri, unde este depozitul nostru. Din această cauză nu s-a putut până acum umbla la depozit pentru cupoane. Depozitul

este intact. Asupra Casei de Depuneri, ca și asupra celorlalte instituții, nu a fost nici o tentativă de sforțare. Depozitul are însă nevoie de manipulare mai ales în scopul de a aranja lăzile spre a se putea detașa cupoanele. Direcția Casei de Depuneri ne sfătuiește a nu mai uza ca până aci, pentru manipularea depozitului, de soldați ruși, în care nu se mai poate avea încredere. O gardă românească ar fi necesară. De personalul ei ne-am putea servi și pentru manipularea lăzilor și a ne însoți în depozit. Am trecut prin grele momente. Îngrijorarea persistă încă, întrucât se mai pot ivi tulburări. Pentru o oarecare siguranță a românilor de aci ar fi necesar să fie toți instalați într-o clădire, cunoscută autorităților, spre a fi puși la adăpost de vexațiuni. Voi încerca o asemenea realizare. Nepuținându-se, pentru moment, umbla în depozit, dl. Ștefan Ioan vine la Iași. Primiți, vă rog, d-le ministru etc. C. Ionescu.”

Hotel Metropol

De asemenea, primul ministru primește următoarea telegramă din Moscova, ce-mi comunică (n-am data):

„Dl. Capitanovici și dl. Guérin, consulul României la Moscova, comunică că, pentru moment, tezaurul și valorile depuse la Kremlin sunt neatinse, dar acești domni exprimă mare temere pentru siguranța viitoare. Depozitul se găsește în localuri la rez de chaussée [parter]. Aceste localuri nu prezintă mare rezistență și sunt sub paza bolșevicilor. S-ar părea că se bănuiește valoarea depozitului. Consulul, precum și dl. Capitanovici cer cu insistență transferarea depozitului în America sau Japonia, sub pază bună, la prima ocazie. Doi funcționari păzesc tipografia biletelor noastre de bancă; și au de păzit și stocuri de... (notă: probabil bilete) ne transportate cu toate cererile repetate.“

La 12/25 noiembrie 1917, îmi comunică primul ministru: „Dl. Diamandy întreabă dacă n-ar fi bine să se trimează la Moscova un funcționar sau un ofițer pentru a vedea ce s-ar putea face pentru un eventual transport al tezaurului din Kremlin. În această privință va putea lua înțelegere cu colonelul canadian Boyle și maiorul francez Ducastle care se ocupă cu transporturile pentru România.“

La 14 noiembrie, prin telegrama 23.701, comunic lui Guérin și Capitanovici: „Miercuri, 15 noiembrie pleacă de aici locot. Zagoritz cu 20 păzitori ai Băncii Naționale. Rog răspundeți dacă

transportul fără riscuri e posibil acum și prin ce mijloace. Intervenit de mult în acest sens la aliați. Puneți-vă [în] legătură și cu reprezentanții americani transsiberieni. M. Finanțelor, Titulescu.“

La 15 noiembrie, prin telegrama fără no. înreg[istrată] la Ministerul Afacerilor Externe sub no. 15907 din 18.XI. 1917, consulul nostru din Moscova, Guérin, comunica lui I.I.C. Brătianu: „Situția internă e tot gravă, indiferent de marile complicații externe. Comitetul revoluționar din Moscova a declarat că răspunde de securitatea depozitelor și a străinilor, în măsura în care puterea ar fi în mâna lor. E de temut în același timp o lovitură din partea anarhiștilor sau a altor bande organizate și poate chiar trupe revoluționare, de îndată ce ar simți că puterea le scapă. Vă sfătuiesc de a încerca să vă înțelegeți cu guvernul american, pentru a expedia tezaurul și valorile în America. Sub pretextul plauzibil de a garanta împrumutul sau altele. Vă sfătuiesc de asemenea a ruga toate guvernele aliate de a vă sprijini și, de e posibil, de a declara comitetului revoluționar că e responsabil de integritatea tezaurului dv. față de toate Puterile aliate. Consul General Guérin, fără no.“

Prin telegrama trimisă la 16/29 noiembrie, Victor Antonescu îmi comunica răspunsul la însărcinarea dată de a trata transportul aurului: „În chestiunea transportului aurului și valorilor române

de la Moscova, Banca Franței consideră că greutatea transportului lor constă în faptul că transportul n-ar fi sigur.

S-ar putea lua măsurile necesare pentru a încărca aceste valori pe un vapor de război, dacă ele ar putea fi aduse până la un port. Poate că ar fi mai ușor transportul lor în Japonia. Din cauză că la Petrograd nu este guvern, aliații nu pot garanta transportul aurului pe căile ferate ruse. V. Antonescu.“

Această telegramă sau nimic era tot una. Transportul nefiind probabil, trebuia căutat să obținem garanția aliaților pentru conservarea pe loc, cum am și făcut. Dar până atunci iluzia transportului aureu trebuia să mai frământă mințile celor ce nu voiau să vadă.

Astfel, la 25 noiembrie, prin telegrama no. 2428/24.11.1917, înreg[istrată] la Externe sub no. 16202 din 25 noiembrie și la Finanțe sub no. 49247, Guérin comunică următoarea telegramă a lui Pantazi, sechestrul Băncii de Credit Română cu reședința la Moscova: „Atrag din nou atenția Dv. asupra gravității situației și asupra faptului că, cu toate rezele demersuri ale d-lui Guérin și bunăvoință a consulului american, care a fost la Petrograd, ministrul nostru nu are încă instrucțiuni relativ la transportul în America a tezaurului și valorilor și a permis să le ceară și să vie la începutul lui decembrie la Moscova. Întârzierea e regretabilă. Semnat de Pantazi. Guérin. 2428.“

Trebuie cuiva puțină judecată să bănuiască că un ministru de Finanțe care are grija conservării tezaurului țării ar putea să neglijeze o chestiune ca aceasta? Faptul că cineva nu știe ce s-a făcut nu o îndrituiește a bănuii că nu s-a făcut nimic. Am răspuns la 28 noiembrie, prin telegrama 25.195: „Consulului general Guérin. Moscova. Răspund telegramei Dv. 2428. N-ați primit probabil telegramele mele anterioare, altfel telegrama Dv. 2428 este inexplicabilă. Am tratat de mult transportul tezaurului, dar aliații refuză să garanteze securitatea transportului. Dacă credeți în posibilitatea transportului fără riscuri, rog a mă informa. Am telegrafiat lui Diamandy să se pună în contact cu ambasadorul Statelor Unite și vă rog a lua contact cu reprezentanții americani transiberieni. Rog comunicați aceasta lui Pantazi. Ministrul Finanțelor. N. Titulescu.“

E drept că la 27 noiembrie primisem din partea Ministerului de Afaceri Străine adresa 16.120: „D-le ministru, drept răspuns la telegrama Dvs. nr. 23701 adresată Consulului nostru general din Moscova și d-lui Căpitănovici, am onoarea a vă

comunica în traducere următoarea telegramă de la suszitul consul general: «Mă grăbesc a vă informa că Consulatul general american din Moscova a rugat telegrafic pe ambasadorul american din Petrograd să convoace de urgență conferința tuturor aliaților cu privire la transportul aurului și valorilor. Trebuie cerută în același timp și protecțiunea puterilor neutre în cazul unei evacuări a Moscovei, spre a putea duce tezaurul și valorile. P[entru] ministru, Nanu».“

La 28 noiembrie 1917, prin telegrama 25194 comunic lui Diamandy la Petrograd: „Am tratat de mult transportul valorilor de la Moscova, dar Antonescu mă informează că aliații refuză de a garanta securitatea transportului. Rog puneți-vă în raport cu ambasadorul Statelor Unite și alte persoane ce veți judeca folositoare pentru a aviza asupra celor mai bune mijloace de a pune tezaurul la adăpost. Rog comuni-

cați-mi rezultatele. Temându-mă că Guérin de la Moscova n-a primit telegramele mele, rog a-i transmite cele de mai sus. M[inistrul] Finanțelor, N. Titulescu.“

La 30 noiembrie primesc telegrama lui Guérin 2468 din 29 noiembrie, înreg[istrată] la Externe sub no. 164453 din 30.XI.1917: „Pentru ministrul Finanțelor. Rôg a-mi comunica prin Consulat, telegrafic, de urgență, dispozițiunile luate pentru depozit și valori. Dacă decideți transportul aiurea, comunicați-mi destinația. Luați măsurile necesare pentru a putea pune la dispoziția mea, pentru 300 000 lei, monedă a țării unde se face transportul, comunicându-mi banca care va trebui să libereze banii; avizați în același timp ministrul nostru în țara de transport. Rog avizați Directorul Casei de Depuneri și Consemnațiuni să facă lucrările necesare. Semnat de

Ionescu. Guérin, consul general no. 2468.“

Aici se încheie paginile pe care le-am selectat din manuscrisul lui Nicolae Titulescu. De altfel, curând după aceea, la 26 ianuarie, el părăsea guvernul. ■

Piața Teatrului din Moscova în zilele revoluției

Neagu Djuvara, intrat prin concurs la Ministerul de Externe în vara anului 1943, după ce luptase pe Frontul de Răsărit cu Regimentul 6 dorobanți „Mihai Viteazul”, a fost desemnat să plece curier diplomatic la Stockholm, în noaptea de 22 către 23 August 1944. Avea misiunea din partea guvernului Antonescu de a da dispoziții ministrului nostru în Suedia, Fred Nanu, să reia negocierile de armistițiu cu ambasadoarea sovietică, Alexandra Kollontai. Lovitura de teatru din după-amiaza de 23 august l-a surprins în drum, misiunea devenind fără obiect. Numit secretar de legatie la Stockholm de noul guvern, Neagu Djuvara a rămas în post câtă vreme s-au aflat în fruntea Ministerului de Externe Grigore Niculescu-Buzești, Constantin Visoianu și Gheorghe Tătărescu (în această ordine, în imaginile din dreapta). Rechemat în septembrie 1947 și aflând că era implicat în procesul Maniu, a hotărât să nu se întoarcă în țară și a început să militeze la Paris, în rândurile exilului românesc.

Paginile ce urmează sunt extrase din cartea *Aminții din pribegie, 1948-1991*, ce va apărea în curând la Editura Albatros.

FORMAREA COMITETULUI NATIONAL ROMÂN

NEAGU DJUVARA

Nu-i venea nimănui în gând atunci, indiferent de fluxul refugiaților, că un guvern în exil sau un Comitet Național s-ar putea constitui prin consultarea acestei informe și firave populații migrante, cu desăvârșire nereprezentative. Alte criterii ne apăreau firești: bunăoară reprezentarea partidelor „istorice”, de care se știa că avuseseră o majoritate zdrobitoare la alegerile din 1946, în ciuda rezultatelor măsluite de comuniști. Grigore Niculescu-Buzești ieșise din țară purtător al unei scrisori iscălită de Maniu, Dinu Brătianu și

Titel Petrescu (am văzut-o cu ochii mei), prin care era însărcinat să organizeze rezistența în străinătate.

Alegerea persoanei sale putea stârni nedumeriri. Diplomat de carieră, încă foarte tânăr în momentul loviturii de la 23 August 1944 (cred a-mi aminti că avea 34 de ani), era director al Cifrului și Cabinetului la Ministerul de Externe, cu grad doar de consilier de legatie. Fusese numit ministru de Externe în guvernul generalului Sănătescu în dramatica improvizație din noaptea de 23 către 24 August 1944. Datora această

neășteptată promovare încrederii pe care i-o inspira lui Maniu și rolului-cheie pe care-l jucase în negocierile secrete pentru ieșirea din război, împreună cu adjunctul său, Victor Rădulescu-Pogoneanu. Dată fiind imensa admirație pe care am avut-o pentru acesta din urmă – care mi-a fost șef direct, zi de zi, timp de 14 luni – n-am putut evalua niciodată, în mintea mea, care a fost partea fiecăruia în urmărirea negocierilor cu anglo-americanii și sovieticii. Cert este că a domnit între ei o înțelegere perfectă, și Buzești, a cărui inteligență și spirit de hotăr-

râre îl cuceriseră pe Maniu, ținuse să asocieze pe Pogoneanu la cele mai tainice întruniri. (Țin minte de unele plecări de la minister în plină noapte, către Palatul Știrbei de la Buftea, unde se întruneau „complotiștii”: Maniu, Brătianu, oamenii regelui. Pogoneanu, atins de câțiva ani de o paralizie progresivă, se strecura cu greutate, cu cele două cărje ale lui, în minusculul său DKW, condus de un șofer de încredere de la minister.)

Dozaj, nu algoritmi

Buzești, de statură mijlocie, păr de culoare deschisă și cam rar de timpuriu, foarte palid la față (oare preludiu la leucemia ce avea să-l răpună cu puțini ani mai târziu?), nu avea, după mine, o înfățișare atrăgătoare și nici o fizionomie care să îmbie la simpatie. Dar, cum e bine știut, gustul femeilor nu se potrivește cu al bărbatilor privitor la sexul opus – astfel încât una din ficele lui Barbu Știrbei, Ecaterina, divorțată de alt diplomat, Dinu Hiottu, îl plăcuse și-l luase de bărbat cu puțin înainte de evenimentele din August '44 – astfel încât, ca în române, o intrigă de alcov se înnodase odată cu intriga politică. (Când am întrebat pe colegi de unde-i venea dublul nume, mi s-a povestit că n-avea nimic de a face cu vreo comună Buzești și mai

Ernest Urdăreanu

puțin cu foștii boieri Buzești, ci cu simpla întâmplare că se aflate la liceu, în București, în aceeași clasă cu alt Grigore Niculescu. Pentru a distinge pe cei doi omonimi, unul din profesori avusese ideea să-i adauge acestuia numele străzii unde sedea: binecunoscuta stradă Buzești din cartierul Gării de Nord și pieței Matache Măcelaru! Toată lumea i-a urmat exemplul și Grigore al nostru a găsit apoi comod să oficializeze dublul nume. Iată cum se nasc patronimele).

Sosit în Occident, „furat” de englezi (sau de americani – nu mai țin minte), Buzești avusese înțelepciunea de a nu se folosi de mandatul ce-l avea de la șefii celor trei partide „istorice” pentru a cere să preia conducerea viitorului Comitet Național. Odată cu sosirea în Occident a generalului Rădescu, era

firesc să se încredințeze acea conducere ultimului prim-ministru numit de factorul constituțional competent, adică de rege. Dar după spusele lui Emil Ghilezan, care a fost amestecat în-deaproape la acele negocieri politice, generalul Rădescu s-ar fi purtat atunci cu o ușurință și o lipsă de tact aproape de necrezut: se stabilise o zi de întâlnire la New York între el și Buzești, care trebuia să vină de mai departe, din provincie, unde era găzduit, Rădescu a plecat în ajun ca să-l întâlnească în Europa pe rege, fără a preveni pe Buzești de amânarea întâlnirii. De altfel, Buzești va muri puțin după aceea, înainte de constituirea primului Comitet Național.

Dificultățile au început când a fost vorba de dozaj (văd că astăzi s-a introdus termenul mai pretențios și mai abscons de „algoritm” – cred că cei ce se pricep puțin la matematică trebuie să zâmbească): în speță, câți membri din Comitet trebuia să reprezinte partidele și câți aveau să fie aleși dintre personalitățile din afara partidelor. Aceștia din urmă, în frunte cu Grigore Gafencu, puteau pretinde că dispuneau de mai multe relații și mai multă trecere în străinătate. Reprezentanții partidelor istorice aveau, în schimb, simțământul și convingerea că erau singurii care oglindeau actuala configurație

politică a țării și mergeau uneori până a recuza, în componența unui cvasi-guvern care urma să ne reprezinte în fața democrațiilor occidentale, prezența unor foști miniștri din vremea dictaturii regelui Carol al II-lea, ca Grigore Gafencu și Nicolae Caranfil. Generalul Rădescu, el însuși un „outsider” în ochii membrilor partidelor (nu se reclama de la nici unul din partidele istorice – se zvonea doar că ostracizarea lui sub „domnia” mareșalului Antonescu se datora apartenenței la francmasonerie – ceea ce nu am putut verifica), generalul Rădescu, zic, ținea firește cu cei din urmă. Cât despre legionari, cu toate că făceau curte generalului, prețuit pentru fermitatea lui în februarie-martie 1945, când Vișinski silise pe rege să-l demită, ei erau pe atunci ținuți de o parte de ambele fracțiuni.

Masochism congenital

Au avut loc lungi și laborioase negocieri, în cursul cărora acuzațiile, bârfele, invectivele și săgețile otrăvite n-au lipsit. Țin minte, între altele, de un schimb de „amabilități” ziaristice între Nicolae Caranfil și unul din fruntașii ardeleni ai Partidului Național-Țărănesc, Augustin Popa; primul îl tratase pe al doilea de „politician de factură provin-

cială”, iar al doilea replicase aplicând lui Caranfil epitetul, pasămite infamant, de „fanariot”! S-a ajuns în sfârșit la un acord asupra formulei următoare: un comitet sub președinția generalului Rădescu, compus din șase reprezentanți ai partidelor istorice și patru independenți. Erau pentru țărăniști: Augustin Popa și tânărul fost subsecretar la Finanțe, Emil Ghilezan; pentru liberali: Vintilă (Vintilică) Brătianu – fiul bătrânului ministru Vintilă Brătianu și nepot al marelui Ionel Brătianu – și Mihai Fărcășanu, jurnalist și scriitor de talent, care fusese un militant plin de vlagă în scurta perioadă de iluzie de după 23 August; iar pentru social-democrați: Iancu Zissu și bătrânul sindicalist Eftimie Gherman. Cei patru „independenți” erau Grigore Gafencu, Nicolae Caranfil, Constantin Vișoianu și Alexandru Cretzianu. De

fapt, cumpăna atârna de partea partidelor politice, deoarece doi din „independenți” erau vădit „dependenți”: Vișoianu de partidul țărănist, Cretzianu de partidul liberal.

Acordul, aprobat de rege, era anunțat în mod solemn la 10 mai 1949 și Comitetul Național Român intra în funcțiune la New York, asigurat de o modestă – foarte modestă – subvenție de la Free Europe Committee (care nu trebuie confundat cu Radio Free Europe, doar una din emanațiile zisului Comitet). Euforia fu de scurtă durată. Chestiunea „fondului Cretzianu” a fost unul din primele motive de disensiune. A apărut apoi evident că, lipsit de discernământ, influențabil, înconjurat de un grup de ambițioși frustrați și adesea fără scrupule, generalul Rădescu, de acum atins de vârstă și poate și de boală, nu era omul în măsură să re-

Grigore Gafencu (primul din stânga)

prezintă cu eficacitate interesele țării în străinătate. În cele câteva audiențe pe care mi le-a acordat în cursul șederilor sale la Paris – eu eram cel care-i procurase, la solicitarea lui în Apus, un fals ... dar autentic pașaport românesc! – îmi apăruse de fiecare dată dezorientat, nehotărât, mereu de părerea ultimului interlocutor – într-un cuvânt, total depășit de evenimente.

Criza a izbucnit când Rădescu și partizanii săi au cerut să fie cooptați în Comitetul Național fostul ministru al României la Washington, Cîțta Davila (nepot de fiu al celebrului doctor Carol Davila), sub cuvânt că avea relații prețioase în lumea politică americană. Din motive ce nu mi s-au lămurit nici azi, personajul era foarte controversat – s-a vorbit de o categorică opoziție chiar a regelui Mihai. Majoritatea a respins deci propunerea. Ceilalți stăruind, s-a produs ruptura. Rădescu a plecat, urmat de Gafencu și Caranfil, și de asemeni de unul din reprezentanții de partid, Fărcașanu. Ne aflăm în primejdia de a ne trezi cu două Comitete Naționale rivale, când Cel de Sus hotărî să-l cheme pe generalul Rădescu cu un ceas mai devreme într-o lume mai bună.

Cei din partida lui, rămași fără port-drapel, se retraseră care pe unde, sub cortul lui. Regele a numit ca nou președinte pe Constantin Vi-

Generalul Rădescu

șoianu. Și noul Comitet, dres oarecum la întâmplare cu noi numiri de membri din partidele istorice, a pornit-o iar la drum în cursul anului 1952.

Vișoianu, în spatele unei fețe rotunde și cam grăsună și a unor gesturi încete cu mâini extraordinar de mici, ascundea o minte ascuțită și un caracter hotărât. A fost, în grelele împrejurări de care am vorbit, un foarte bun reprezentant al cauzei românești. Certurile în jurul formării Comitetului Național – certuri care sunt din toate timpurile și de pretutindeni – au aruncat pe nedrept discredit asupra acestui organism și au ocultat sau umbrat înfăptuirile sale. Am auzit, în anii din urmă, la București, pe un distins istoric și politician liberal, care în cursul unui interviu la BBC pomenirea Comitetului Național, calificat de incapabil și tot exilul românesc cică

nepăsător față de nenorocirile nației. Cred că ar trebui mai multă prudență în asemenea afirmații pripite asupra unor fapte, neverificate sau chiar de-a dreptul ignorate. Toate emigrațiile politice au fost măcinate de certuri intestinale, nici una n-a fost monolitică și cristalină. Polonezii au avut două sau trei guverne concomitente în exil. Cehii s-au certat cu slovacii. Albanezii, bulgarii și ucrainenii erau de asemeni împărțiți în partide rivale, iar despre iugoslavi, să nu mai vorbim. Vreți o dovadă a relativei eficacități a românilor din exil, cu tot numărul lor restrâns, precum și a bunei imagini pe care au dat-o în sânul mării familii a transfugilor din Răsărit? Când s-a constituit la New York o adunare a tuturor reprezentanților țărilor de dincolo de Cortina de fier, sub numele de Adunare a Națiunilor Europene Captive (Assembly of the European Captive Nations) – cu birouri situate chiar în fața sediului Națiunilor Unite –, foarte curând românii Constantin Vișoianu și Brutus Coste au fost aleși și în continuu realeși respectiv președinte și secretar general ai acestei mari Adunări a întregii emigrații din spațiul sovietic (aici, din fericire, nu s-a recurs la „algoritm“!). Să punem frână puțin masochismului nostru congenital!

Legături triumfiulare

Venind vorba de dificultățile financiare ale Comitetului Național, îmi amintesc de ce mi-a povestit dl. Vișoianu privitor la un demers al lui Iosif Constantin Drăgan. Acesta a venit să-l vadă pe Vișoianu, cerându-i să-l coopteze în Comitetul Național Român, el angajându-se, ca vajnic patriot anticomunist, să preia toate cheltuielile inerente funcționării Comitetului Național. Bătrânul diplomat i-a respins propunerea, probabil cu o lipsă totală de diplomație, zicându-i că nu vede ce calificare politică poate prezenta candidatura lui.

Am lăsat la urmă un element esențial, anume: ceea ce a permis în cele din urmă constituirea unui Comitet Național – și a unuia singur – a fost prezența regelui în străinătate. Și întrucât abdicarea lui fusese obținută prin constrângere, iar Parlamentul în funcțiune în țară era rezultatul unor alegeri falsificate, regele Mihai, din punct de vedere juridic, era singurul factor constituțional legitim existent la acea dată. Acest „amănunt” era de natură a conferi Comitetului Național Român – și în ochii românilor, dar și în ochii acelor străini care se mai preocupau de legalitate – un caracter legal.

Regele a participat la toate fazele dificilelor negocieri care au dus la constituirea Comitetului Național și el a numit pe președinții succesivi ai Comitetului. Această autoritate nu i-a fost contestată de nici un segment al emigrației române. Pe urmă, a fost ținut în continuu la curent cu problemele mai importante ori de către președintele Comitetului, ori de un reprezentant al Comitetului în Europa, ori de către opozanți și de veșnicii nemulțumiți.

Ceea ce însă n-a ușurat legătura între suveran și această umbră de guvern în exil a fost depărtarea dintre sediul Comitetului (New York) și reședința regelui (în împrejurimile Genevei). Regele Mihai, lipsit de mijloace de trai, însă bun pilot și pasionat de mecanică, acceptase să fie reprezentantul în Elveția al unei firme americane de instrumente de precizie. Avea pe care ar mai fi păstrat-o familia regală în străinătate era în mâinile fostului rege Carol al II-lea și ale soției sale, Elena Lupescu (a doua sau a treia, dacă socotim valabilă prima sa căsătorie, religioasă, cu Zizi Lambrino, la Odessa, în 1918). După moartea lui Carol (la Lisabona, în 1953), Elena Lupescu și credinciosul „slujbaş” colonelul Urdăreanu, sinistră figură, sânge albastru și inimă

neagră, au pus mâna pe toată averea mobilă a fostului suveran. S-au mai adăugat, pentru a încurca lucrurile și mai rău, și acțiuni în justiție ale lui Mircea Lambrino, fiul din prima uniune, recunoscută legitimă în anumite țări.

Mai era încă ceva care îngreuna lucrurile: persoana din anturajul regelui care-l putuse urma în exil și-i asigura – benevol – secretariatul, generalul Petre Lazăr, trebuise, ca să aibă cu ce trăi, să se mute la o rudă în Anglia. Corespondența „oficială” cu regele se făcea deci prin intermediarul generalului Petre Lazăr, la Londra. Aceste legături triumfiulare nu numai că întârziiau soluțiile, dar le și îngreunau. Ciitorul își va fi dat seama de acum că nu sunt un adept al adagiului latin: *de mortibus nihil nisi bene!* (Despre morți [să nu spui] decât de bine!) Petre Lazăr, personaj strâmtorât și pretențios, total lipsit de umor și a cărui inteligență nu izbea la prima vedere, reușise să se facă antipatic tuturor.

Vișoianu, atât de indulgent de obicei, mi-a spus într-o zi, exasperat fiind de o nouă gafă a generalului: „Când eram la liceu, se zicea de unul care era nul la matematică »Nu pricepe la matematică«. Petre Lazăr nu pricepe la politică.” ■

Władysław
Gomułka

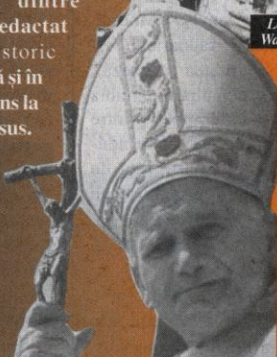

Edward Gierek

Polonia a reprezentat, în istoria rezistenței anticomuniste, un caz aparte. În ce a constat specificul acestei țări? Cum a fost posibilă apariția fenomenului de masă care s-a numit „Solidaritatea”? Dr. Adrian Pop pregătește pentru tipar volumul *Tentația tranziției: O istorie a prăbușirii comunismului în Europa de Est, care urmează să apară la Editura Corint. Pornind de la unul dintre capitolele cărții, a redactat pentru Magazin istoric articolul ce urmează și în care oferă un răspuns la întrebările de mai sus.*

Lech
Wałęsa

Papa Ioan Paul II

KOR ȘI PRIMUL PAPĂ POLONEZ

ADRIAN POP

Declanșate la 14 decembrie 1970, ca urmare a unui nou val de creșteri a prețurilor la alimente, protestele muncitorilor polonezi de la uzinele navale din Gdańsk, Gdynia și Szczecin aveau să conducă, a doua zi, la înfruntări cu forțele de securitate ale Ministerului de Interne și unități ale armatei. Participarea celor două categorii de forțe la reprimarea greviștilor era urmarea unei directive secrete a ministrului Apărării, Wojciech Jaruzelski, dată la primele semne

de extindere a protestelor. În ea se stipula că armata trebuia să coopereze cu Ministerul de Interne „pentru a combate activitățile ostile, a menține ordinea publică și siguranța și a asigura apărarea statului”.

Situația creată a fost analizată în ședința Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Unit Polonez din 19 decembrie 1970, prezidată, în lipsa lui Władysław Gomułka – suferea în acel moment de epuizare nervoasă și era internat într-o clinică a parti-

dului – de către primul ministru, Józef Cyrankiewicz. Rapoartele prezentate înaltului forum de partid de către miniștrii Apărării și Internele dovedeau neputința regimului de a ține sub control situația explozivă din țară. Jaruzelski informa, între altele, că pentru pacificarea șantierelor navale de la Marea Baltică fusese nevoie de 350 de tancuri și alte 600 de mijloace mecanizate, că moralul trupelor fusese serios afectat, ca urmare a strigătelor – „Gestapoul!”,

„Uciagații!“ – cu care acestea fuseseră întâmpinate și că, dacă o situație similară s-ar fi creat în Capitală, armata nu putea garanta securitatea orașului. Măsurile speciale urma să fie luate pentru paza sediilor guvernamentale și de partid.

Raportul ministrului de Interne Mieczysław Moczar, ce sintetiza rapoartele SB-ului (securitatea poloneză), sublinia nemulțumirea abia mascată ce domnea printre membri de rând ai partidului, pe de o parte față de încercările regimului de a justifica creșterile de prețuri, pe de altă parte față de măsurile paleative luate de acesta pentru ameliorarea condițiilor de viață ale populației (creșterea alocațiilor familiale de la 15 la 25 de zlotți). Rapoartele celor doi miniștri au pecetluit, într-un fel, soarta politică a lui Gomułka. După dezbateri furtunoase, Biroul Politic a luat decizia înlocuirii gerontocratului prim-secretar (avea 65 de ani și se afla în funcție din 1956).

Bilanțul represiunii – cel puțin 45 de morți și aproape 1 200 de răniți – a șocat opinia publică poloneză, inclusiv cercurile militare. Pentru a evita pe viitor efectul demoralizant pe care represiunea o generase în sânul armatei și a diminua responsabilitatea sa în raport cu aceasta, Jaruzelski a insistat ca Ministerul de

Interne să pună un accent sporit pe folosirea în asemenea situații a trupelor speciale, cunoscute sub denumirea de „Detașamentele mecanizate ale miliției cetățenești“ (ZOMO) care, de la crearea lor, la sfârșitul anilor '50, fuseseră folosite doar sporadic.

Mai importantă însă chiar decât consecința pe termen scurt a protestelor – mai maleabilul Edward Gierek (cu opt ani mai tânăr) îl

Antrenarea armatei în acțiunile de reprimare a mișcărilor de protest – o opțiune periculoasă a ministrului Apărării, generalul Jaruzelski

înlocuia pe autoritarul Gomułka („reformistul“ din 1948 și 1956!) la cârmă regimului – a fost însă urmarea pe termen mediu a acestora: stabilitatea politică a început să fie identificată cu și condiționată de stabilitatea prețurilor la alimente.

Pentru pacificarea societății, Edward Gierek și-a axat programul pe două elemente de bază: o mai mare libertate acordată intelectualilor (inclusiv aceea de a călători) și împrumuturi masive din Occident, investite în industria ușoară, menită, la rândul ei, să satisfacă „foamea“ de bunuri de consum a populației. Rezultatele acestei politici se

vor dovedi însă adverse stabilității regimului. Relativa libertate de mișcare a accelerat tranziția intelectualității poloneze de la poziția revizuirii marxismului la adoptarea culturii Occidentului. Iar împrumuturile masive au îndatorat țara mult peste capacitatea sa de plată. Polonia a intrat într-un declin economic accentuat, iar corupția a atins niveluri fără precedent. Confruntat cu această situație, Gierek a fost nevoit să recurgă la o creștere generală a prețurilor la alimente care, la rândul ei, a generat, neîntârziat, noi proteste muncitorești.

Adepții „noului evoluționism“, de la Leszek Kołakowski și Jacek Kuron la Adam Michnik, foști revizionisti marxisti, au propus o nouă cale de luptă: crearea unei societăți – civile – paralelă cu cea – politică – a regimului.

Materializarea noii strategii avea să se producă în vara lui 1976, în contextul represiunii violente a grevelor de la Radom, Ursus și alte câteva centre muncitorești (25 iunie 1976), generate de noul val de scumpiri. Dacă în 1968 și, respectiv, 1970, cele două categorii sociale nu s-au întâlnit pentru a-și uni forțele, muncitorii rămânând pasivi față de epurarea intelectualilor de elementele reformiste (1968), iar inte-

lectualii asistând la fel de pasiv la înăbușirea în sânge a protestelor muncitorești (1970), de această dată, un grup de 14 intelectuali (între care Kuroń și Michnik), a luat inițiativa creării Comitetului de Apărare a Muncitorilor (KOR).

KOR s-a impus în peisajul socio-politic polonez prin câteva elemente novatoare, între care mai importante au fost apelul la valori etice și standarde morale mai degrabă decât la atitudini politice și caracterul deschis, legalist și pragmatic al acțiunilor sale: procurarea de bani, alimente, medicamente și avocați pentru cei concediați sau arestați pe motive politice și pentru familiile acestora, informarea corectă a opiniei publice poloneze și internaționale despre evenimentele din iunie 1976, presiuni diverse – inclusiv prin maniera până atunci necunoscută la Varșovia a postului colectiv – pentru eliberarea din închisoare și reintegrarea socio-profesională a celor epurați și pedepsirea celor ce au încălcat legea recurgând la concedieri sau tortură.

Extinderea rapidă a țărilor și activităților KOR – lupta împotriva represiei pe motive de conștiință, politice, religioase sau de rasă și a violărilor legii, pentru protecția instituțională a drepturilor și libertăților civile și sprijinirea tuturor

inițiativelor sociale ce urmăreau realizarea drepturilor umane și civile – s-a reflectat, la un an de la constituirea sa oficială (29 septembrie 1977), în adoptarea noii denumiri de Comitetul de Apărare Socială „KOR”. Consecvența cu care KOR a acționat pentru stimularea apariției de noi centre de activitate autonomă în variate domenii și în rândurile unor diverse grupuri sociale a făcut ca, în pofida propriilor sale așteptări, Comitetul să se constituie în nucleul intelectual din care avea să se dezvolte, după numai patru ani (august 1980), Solidaritatea. Evitând acțiunea directă împotriva sistemului – considerată sinucigașă și contraproduc-

tivă – (vezi momentul '56 în Ungaria), dar depășind și iluzia reformei sistemului din interiorul său (momentul '68, Praga), activiștii KOR-ului au optat pentru soluția pragmatică a „auto-apărării” și „auto-conducerii” societății ca un organism paralel statului marxist. Editura independentă NOWa, a publicat titluri cenzurate ale autorilor polonezi și străini, s-au pus bazele unui început de presă independentă (începând cu

„Solidaritatea” a unit și a sintetizat diferite generații și biografii, regiuni și profesii, tradiții și sisteme de valorizare. A fost experiența majoră a generației noastre. Toți își aveau acolo locul: muncitorul și intelectualul, agricultorul și duhovnicul, atrepreneurul și studentul. La fel ca în faimosul vers: *O singură mare minune/ Alături de șleahia polonă, întregul popor.*

Această minune a „Solidarității” nu se va mai întoarce.

(Adam Michnik, text reprodus după *Lettre Internationale*, nr. 10, 1994)

Walesa informează pe locuitorii orașului Gdańsk despre evoluția negocierilor cu puterea

Comunicatele KOR, influențate de stilul publicației samizdat rusești *Cronica Evenimentelor Cotidiene*, continuând cu *Buletinul Informativ*, *Muncitorul*, *Gospodarul*, *Vocea*, *Critica* ș.a.), s-au pus bazele unei „universități zburătoare” (cursuri universitare independente, desfășurate în diverse apartamente din Varșovia, Cracovia, Łódź, Poznań și Wrocław), activităților Societății pentru Cursuri Științifice, s-au constituit Comitetele Solidarității Studențești (Cracovia, Gdańsk, Poznań, Wrocław, Szczecin, 1977-1978), Comitetele Inițitoare ale Sindicatelor Libere, Comitetele de Auto-Apărare Țărănească și Comitetul Sindicatului Independent al Fermierilor (1978). Chiar dacă relațiile dintre KOR și unele din noile nuclee autonome ale opoziției au fost mai degrabă de competiție decât de cooperare – relația cu Mișcarea de Apărare a Drepturilor Umane și Civile (ROPCiO), de pildă –, faptul în sine al sporirii numărului acestora a fost unul cu totul pozitiv, realizând unul din postulatele de bază ale democrației: pluralismul.

Deși nu s-a implicat concret în organizarea vreunei greve, KOR a familiarizat muncitorii cu ideea grevei ca mijloc de realizare a unor țeluri care altminteri nu puteau fi atinse, a arătat

În Polonia, intelectualii au fost cei care i-au organizat pe muncitori, i-au învățat ce și cum să ceară, cum să lupte, cum să se apere. Practic, muncitorii și intelectualii au creat o societate paralelă, scoasă de sub controlul statului-partid

posibilitatea depășirii cererilor economice imediate, a sugerat tactici greviste specifice, a pregătit o parte din cadrele viitoarelor greve și i-a lămurit pe muncitori asupra importanței menținerii contactului cu organizația în eventualitatea desfășurării acestora.

Într-o țară în care imensa majoritate a populației (circa 90%) era catolică, acest efort de reconstituire a societății civile n-ar fi avut șanse de reușită dacă nu ar fi implicat activ și Biserica catolică. Este semnificativ faptul că la scurtă vreme de la desfășurarea protestelor muncitorești din decembrie 1970, îngrijorat de amploarea și succesul acestora, KGB-ul a trecut la declanșarea unei

Securitatea poloneză și KGB au încercat să infiltreze cât mai mulți agenți pe lângă episcopul Karol Wojtila. După alegerea lui ca papă, KGB și SB au planificat operațiuni pe termen lung împotriva Vaticanului

operațiuni din categoria celor cunoscute sub numele de cod PROGRESS (*Magazin istoric*, nr. 12/2000). Urma să se determine rolul Bisericii catolice în organizarea mișcărilor de protest, să se stabilească atitudinea acesteia față de regim și starea de spirit generală a populației. Printre cei vizați, începând din 1971, de combinațiile informative ale KGB-ului s-a numărat și părintele Andrej Bardecki, asistentul personal al arhiepiscopului cardinal al Cracoviei, Karol Wojtila. Acesta din urmă era perceput, prin activitatea și influența deosebită de care se bucura în sânul Bisericii catolice, drept o amenințare potențială serioasă la adresa regimului comunist.

Într-adevăr, pentru conținutul a trei dintre predicile sale – ținute la Varșovia (4 mai 1973), Nowa Huta (12 mai 1973) și Cracovia (24 noiembrie 1973), procurorul general al Poloniei intenționa încă din 1973-1974 să-l ancheteze pe Karol Wojtila, în conformitate cu prevederile articolului 194 din Codul penal, ce prevedea pedepse de la unu la zece ani pentru cazurile de îndemn la răzvrătire în timpul slujbelor religioase. După grevele din vara anului 1976, arhiepiscopul cardinal al Cracoviei a desfășurat la nivelul diocезei sale o activitate întrucâtva similară celei pe care a desfășurat-o KOR-ul la nivel

național. La 30 septembrie 1976 el a instituit un fond de ajutorare al familiilor celor care fuseseră întemnițați pentru participarea la greve sau răniți în ciocnirile cu poliția. În toamnă, Karol Wojtiła a avut mai multe întâlniri cu membri fondatori și militanți de frunte ai KOR-ului. Ulterior, la 23 martie 1977, așa cum arăta un raport de filaj al SB-ului, arhiepiscopul cardinal al Cracoviei a primit o delegație a

Brejnev, enervat de refuzul lui Gierek de a refuza vizita Papei în Polonia, l-a avertizat: „fă ceea ce vrei, atâta timp cât tu și partidul tău nu o veți regreta mai târziu“

studenților ce redactaseră o petiție de protest la adresa guvernului. Exemplul favorit evocat de Wojtiła în această perioadă în discuțiile cu exponenții societății civile era Sf. Stanislav – episcopul martir al vechii Cracovii, al cărui sarcofag făcea parte din altarul catedralei orașului –, socotit un simbol al rezistenței față de o putere temporală injustă și patron divin al ordinii morale și sociale din țară.

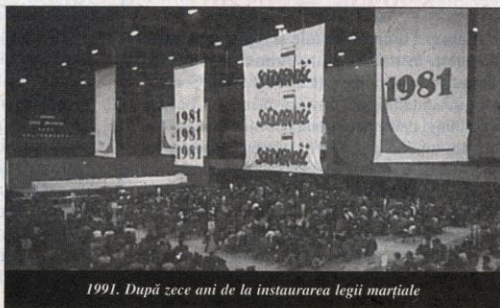
Momentul culminant al rezistenței civice a lui Karol Wojtiła l-a constituit consacrarea, la 15 mai 1977, a noii biserici de la Nowa Huta, în suburbiile Cracoviei. În predica rostită în fața

unei adunări de circa 20 000 de oameni, Wojtiła i-a binecuvântat pe cei care își manifestau protestul față de moartea militantului KOR Stanislav Pyjas, provocată, se pare, de agenți SB. În seara aceleiași zile, din rândurile participanților la comemorare, la Cracovia s-a format Comitetul Solidarității Studențești. Ulterior, după modelul acestuia din urmă, s-au creat în alte orașe ale țării comitete similare – toate independente față de organizația studențească oficială, Uniunea Socialistă a Studenților Polonezi.

Alegerea lui Karol Wojtiła ca papă, la 16 octombrie 1978, a fost percepută de către conducerea Partidului Muncitoresc Unit Polonez (PZPR) ca o nouă amenințare la adresa regimului. Pe de altă parte, exista și un aspect pozitiv: liderul părții „reacționare“ a episcopatului polonez și, totodată, cel care ar fi avut cele mai mari șanse de a deveni primatul Bisericii catolice poloneze era nevoit

să părăsească țara. Atunci însă când noul papă l-a numit pe Andris Backis, lituanian la origine (tatăl său fusese ambasadorul Lituaniei independente la Paris în perioada interbelică), principal consilier al Vaticanului în relațiile cu blocul sovietic, la Moscova gestul a fost perceput ca unul antisovietic. Drept urmare, serviciile secrete sovietice și poloneze și-au intensificat acțiunile informative care îl vizau pe suveranul pontif. Unul din agenții KGB trimiși în Polonia, Oleg Petrovici Buriien a stabilit o serie de contacte cu părintele Józef Tischner, prieten apropiat și vizitator frecvent al Papei la Roma. SB-ul și-a plasat agenții în anturajul Papei Ioan Paul al II-lea și al liderilor studenției catolice aflați în contact cu cercurile Vaticanului. Iar în vara anului 1980, KGB-ul a propus SB-ului desfășurarea în comun a unor „operații pe termen lung“, având drept obiectiv Vaticanul.

(Continuare în p. 32)

1991. După zece ani de la instaurarea legii marțiale

BUCUREȘTI-SEUL, DE LA „GREȘALĂ DE TRADUCERE” LA AMBASADE

29 martie 1990. Primirea delegației M.A.E., condusă de dl. Mircea Mitran, de către ministrul de Externe al Republicii Coreea

IOAN ARDELEAN

Ideea stabilirii unor legături normale între România și Republica Coreea a apărut încă la începutul anilor '70, dar abia după Revoluția din decembrie 1989 a putut fi pusă în practică. În perioada regimului comunist, autoritățile sud-coreene acționau pentru contacte bilaterale firești, în vreme ce cele de la București promovau o politică oscilantă. Recunoșteau sau încercau să recunoască realitățile de după cel de-al doilea război mondial în Peninsula Coreeană și, simultan, participau la acțiuni ce vizau „întărirea solidarității de clasă” cu țările socialiste.

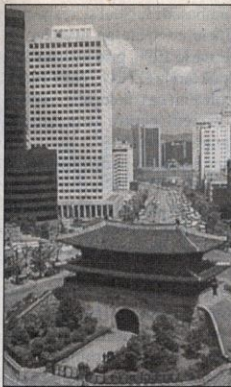
Exceptând motivația de ordin doctrinar, atitudinea rezervată a României era destul de greu de explicat și, mai ales, de justificat, pentru că între România și Republica Coreea nu exista nici un conflict și nici un motiv real de respingere reciprocă. Momentul aderării României la Fondul Monetar Internațional (7 decembrie 1972) a adus o schimbare în optica noastră față de Republica Coreea. Sprijinul primit din partea reprezentanților sud-coreeni și felicitările adresate diferiților oficiali români, chiar dacă erau cu „titlu personal”, au fost „evenimente”, care nu puteau să nu ajungă la cunoștința conducerii și, mai ales, să nu aibă și unele urmări.

Ceausescu schimbă subiectul

La scurt timp, misiunile și reprezentanțele românești în străinătate au primit instrucțiuni privind noua atitudine față de Republica Coreea și reprezentanții săi. Era un prim pas pe un drum lung, ce va dura două decenii. Dar, ca să folosim un vechi proverb coreean, „chiar și o călătorie de o mie de leghe începe cu un pas”.

Concret, din acel moment, toți interlocutorii sud-coreeni urma a fi tratați la fel ca și cetățenii oricărei alte țări cu care România nu avea relații diplomatice. Reprezentanților români tot nu li se permitea să aibă întâlniri bilaterale expres cu reprezentanți sud-coreeni, dar îi puteau

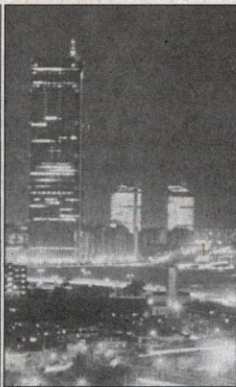
întâlni pe aceștia pe „teren neutru” și discuta în mod normal cu ei. Nu există o „statistică” în problemă, dar se pare că ei au folosit din plin ocaziile. Invitațiile și corespondența primite continuau să nu fie luate în seamă, dar acestea, ca și diferitele publicații sosite pe adresa misiunilor românești nu se mai returnau ca înainte. În același timp, au dispărut pentru totdeauna din practica românească declarațiile expres de nerecunoaștere a Republicii Coreea. De regulă, asemenea declarații se făceau cu prilejul primirii României sau a Republicii Coreea într-o organizație internațională, precum și al semnării de către una dintre ele a unui tratat în care cealaltă era deja membră sau parte. Schimbarea era răspunsul la „avansul” făcut de

„Poarta de sud“ a orașului Seul, cu sediul central al grupului Samsung

Ministerul sud-coreean de Externe

Sediul central al grupului LG

Republica Coreea în cadrul amintitei sesiuni a Fondului Monetar Internațional.

Mai exista și un alt aspect. Deși, oficial, relațiile României cu Republica Populară Democrată Coreeană erau – sau, mai degrabă, păreau a fi – foarte bune, existau unele „probleme“ chiar la nivel înalt. Delegația Partidului Muncii din Coreea care urma să participe la lucrările celui de al X-lea Congres al P.C.R. (6-12 august 1969) a plecat de la Pyongyang, dar nu a mai ajuns la București. Nicolae Ceaușescu a fost profund afectat că, deși a intervenit și a insistat personal, delegația Partidului Muncii din Coreea a refuzat să participe la congres, singura de altfel care a adoptat o asemenea poziție. Partea coreeană și-a motivat gestul prin aceea că nu poate lua parte la congresul unui partid ai cărui conducători, cu numai câteva zile în urmă (2-3 august 1969), l-au primit cu atâta fast pe Richard Nixon, președintele S.U.A. (Din dorința de a avea prima vizită a unui președinte american în România, Nicolae Ceaușescu amânase chiar cu câteva zile lucrările congresului.)

Schimbarea survenită a dat curaj reprezentanților români de la misiunile din străinătate să transmită în țară informații tot mai cuprinzătoare cu privire la adevăratele realități politice și economice din cele două state coreene. Unele dintre aceste informații ajungeau la cel mai înalt nivel. Urmarea s-a văzut. La 26 august 1973, cu prilejul primirii delegației Partidului Muncii din Coreea, condusă de Kim Dong Kyu, secretar al C.C. al P.M.C., Nicolae Ceaușescu l-a

informat că România ar vrea să stabilească relații cu Republica Coreea. Afirmatia l-a șocat într-atât pe oaspete, încât a răspuns că nu înțelege, deoarece ... nu i se traduce corect. Deși Nicolae Ceaușescu a repetat fraza, răspunsul interlocutorului a fost același. În situația creată „din cauza interpretului“, Nicolae Ceaușescu s-a limitat să adauge că nu avea în vedere neapărat relații diplomatice. A promis apoi că nu va întreprinde nimic fără acordul autorităților din R.P.D. Coreeană. După care a schimbat subiectul.

Nu era momentul

Interesul României față de Republica Coreea a crescut pe măsura amplitudinii luate de „miracolul economic“ sud-coreean. Contactele bilaterale au rămas sporadice și nesubstanțiale, dar conlucrarea între reprezentanții români și sud-coreeni, în cadrul reuniunilor internaționale multilaterale, devenea un fapt tot mai obișnuit. Conferința Mondială a Populației (19-30 august 1974), Jocurile Mondiale Universitare de Vară (19-30 iulie 1981) etc., manifestări care au avut loc la București, au fost astfel de ocazii profitabile. România a acceptat, altfel nici nu putea proceda, participarea delegației sportivilor sud-coreeni la Universiadă, în ciuda împotrivirii autorităților din R.P.D. Coreeană, care au amenințat că vor boicota jocurile (ceea ce au și făcut) și că relațiile bilaterale vor avea de suferit.

Din a doua parte a anului 1988, unele țări socialiste europene au întreprins acțiuni vizând stabilirea de relații cu Republica Coreea. „Conducerea de partid și de stat” românească nu le-a agreat, ceea ce explică faptul că *Scântea*, din 21 septembrie 1988, a preluat un amplu articol din *Nodon Sinmun* (organ al C.C. al P.M.C.), în care hotărârea Ungariei de a stabili relații diplomatice cu Republica Coreea era calificată un act de „trădare față de socialism”. Surprinzător este că exact atunci când Ungaria și Republica Coreea erau făcute „praf și pulbere”, sportivii români și maghiari participau la a XXIV-a Ediție a Jocurilor Olimpice de Vară de la Seul (17 septembrie-2 octombrie 1988).

Numărul țărilor socialiste care stabileau sau erau în curs de a stabili relații diplomatice cu Republica Coreea creștea de la o zi la alta. În această situație, în a doua parte a anului 1989, Ministerul Afacerilor Externe a întocmit o documentație, în finalul căreia a propus ca și România să procedeze la fel. Nota cu propunerile respective nu a ajuns însă niciodată la Nicolae Ceaușescu, singurul care aproba asemenea acțiuni. Ioan Stoian, ministrul Afacerilor Externe de atunci, a refuzat să o semneze și să o prezinte spre aprobare, afirmând că, în condițiile acelea, nu putea arăta „tovarășului” o asemenea propunere.

După Revoluția din decembrie 1989, noile autorități române au aprobat stabilirea de relații diplomatice între România și Republica Coreea

și deschiderea de ambasade la Seul și, respectiv, la București. Primele contacte au avut loc în lunile ianuarie-februarie 1990, prin intermediul misiunilor celor două țări la O.N.U. (New York), prilej cu care s-a convenit ca o delegație română să se deplaseze la Seul pentru negocieri și semnarea documentelor oficiale.

La mijlocul lunii martie, partea română a informat autoritățile R.P.D. Coreene, prin ambasada acestui stat de la București, despre hotărârile luate. Deși, într-o oarecare măsură, surprinsă și nemulțumită, partea nord-coreeană a reacționat relativ calm, spunând, în esență, că pasul întreprins de România nu este în interesul poporului coreean și că, în timp, el va fi regretat.

Negocierile de la Seul dintre delegația română, condusă de dl. Mircea Mitran, secretar de stat la M.A.E., și o delegație similară sud-coreeană s-au derulat firesc. La 29 martie 1990, delegația română a fost primită de Choi Ho Jung, ministrul de Externe al Republicii Coreea, iar a doua zi, pe 30 martie, șefii celor două delegații au semnat documentele ce consfințeau stabilirea relațiilor diplomatice între România și Republica Coreea și schițau modalitățile de dezvoltare a relațiilor bilaterale pe multiple planuri.

După această dată și, mai ales, după deschiderea ambasadelor de la București (mai) și, respectiv, Seul (iulie 1990), evoluția raporturilor bilaterale a cunoscut un ritm alert, îndeosebi pe linie economică. ■

KOR ȘI PRIMUL PAPĂ POLONEZ

(Urmare din p. 29)

Aflând despre intenția Papei de a vizita Polonia, Brejnev l-a sunat la telefon pe Gierek, la începutul anului 1979, cerându-i să încerce să-l convingă pe suveranul pontif să renunțe la acest proiect. „Spune-i Papei – el este un om înțelept – că poate anunța public că nu poate veni fiindcă s-a îmbolnăvit.” La refuzul lui Gierek de a-și însuși sugestia, replica lui Brejnev a fost: „Gomułka era

un comunist mai bun, căci nu l-a primit pe Paul al VI-lea în Polonia” și a adăugat: „fă ceea ce vrei, atâta timp cât tu și partidul tău nu o veți regreta mai târziu”. Peste doar câteva luni însă, liderii polonezi vor avea toate motivele să regrete decizia. Într-adevăr, prima vizită a Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia s-a dovedit a fi, pe lângă un reviriment spiritual de amploare națională, și un test al capacității de auto-mobilizare a societății poloneze, venite să-l întâmpine,

în proporție de masă, pe suveranul pontif. La 2 iunie 1979, peste un milion de polonezi s-au aflat pe traseul ce unea aeroportul cu Piața Victoriei din Varșovia și partea veche a orașului. În următoarele nouă zile, alte cel puțin zece milioane au venit să-l asculte, în vreme ce restul de douăzeci și cinci de milioane au urmărit în fața televizorilor, cu emoție, desfășurarea vizitei sale triumfale.

Peste alți doi ani, liderii comuniști de la Varșovia se vor confrunta cu o nouă criză. ■

ALBUM ISTORIC

Sir Steven Bartlett Lakeman

În urmă cu 150 ani, Zani Manolis Chrissoveloni - dintr-o familie ale cărei origini coboară până în Bizanț - întemeia la Brăila un contoar. Peste un secol, strănepotul lui, Nicolae (Nicky) Chrissoveloni, se afla în fruntea uneia dintre cele mai prospere bănci din România. Naționalizarea din anul 1948 a pus capăt existenței Băncii Chrissoveloni.

Fundația Culturală Magazin Istoric lansează în această lună un volum de documente, tipărit cu sprijinul urmașilor lui Nicolae (Nicky) Chrissoveloni, care reconstituie 28 de ani din viața Băncii și, în același timp, 28 de ani din viața agitată a României. Pentru planșele acestui număr am ales câteva fotografii din arhiva familiei cu mare valoare istorică.

Iunie 1941. Imagine de la nunta lui Nicolae (Nicky) Chrissoveloni cu Maria Georgeta Caterina Lakeman-Economu

La Buftea, în 1938 (de la stânga la dreapta): George Cretzianu (fratele lui Alexandru), Lilian Champin, Eliza Boxshall, Nicolae (Nicky) Chrissoveloni și Ioana Cretzianu

Prânz la Clubul Miliardarilor, mai 1939 (de la stânga la dreapta): I. Gigurtu, M. Constantinescu (guvernatorul B.N.R.), N. Caranfil (extrema dreapta) și Nicolae (Nicky) Chrissoveloni (în spatele lui Gigurtu, rândul doi)

Alexandru Cre-
tzianu, Sybille,
soția lui Zani (Jean)
N. Chrissoveloni, și
Grigore Gafencu

Nicolae (Nicky)
Chrissoveloni
împreună cu Gri-
gore Gafencu

Nicolae (Nicky)
Chrissoveloni și
Valentin Bibescu,
alături de prieteni
din Marea Britanie

La Ghidigeni, la prins de broaște, împreună cu Nadeje Știrbey, Ștefana Cantacuzino și E. Cretzianu

Zi de vară la Ghidigeni

FIȘE DE CADRE LA 1828

Chipuri din Moldova, gravuri de epocă

GEORGETA FILITTI

Din noianul de documente românești ajunse în arhivele rusești răzbat, când și când, piese disperate ori serii mici, care luminează câte un moment din istoria noastră. Documentele aduse în anii '60 din Uniunea Sovietică de fostul director al Arhivelor Statului din Iași, Gheorghe Ungureanu, n-au apucat a fi publicate și se află și azi – sub formă de microfilme – în depozitele Arhivelor Naționale din București. Prezentăm în continuare câteva piese din ceea ce ar fi trebuit să fie un volum din seria Hurmuzaki, întocmit de mine și Lucia Taftă pentru Institutul de istorie „N. Iorga”. Documentele se află în rola 34 (fond microfilme U.R.S.S.) și sunt redactate în limbile franceză și rusă. Întregul material pregătit de noi – aproape 800 de pagini – dezvăluie complicata strategie rusească de învăluire a Principatelor, de atragere a lor în sfera de influență țaristă.

Crearea unei – ca să folosim un termen avant la lettre – coloane a V-a era obligatorie. Astfel, în special pentru anii 1826-1828, documentele se concentrează în jurul activității șefului spionajului rusesc în zonă, colonelul Ivan Petrovici Liprandi (1790-1880). Ne oprim azi la o piesă caracteristică de evaluare a boierilor cu care mai târziu aveau a face viitorii protectori. Este vorba despre un raport din 31 ianuarie 1828 al colonelului Liprandi către generalul P.D.Kiseleff, viitorul președinte al Divanurilor celor două principate, ce cuprinde portretele a 36 boieri moldoveni și perspectivele de a-i folosi ori anihila de către autoritățile rusești.

Și-a lăsat mama cu arnăuții

Din familia Balș e reținut marele logofăt Teodor, în vârstă de 70 de ani, „prost, ticălos, schimbător“, având toată averea în Moldova. În epocă era supranumit „Frederic“, datorită portului său falnic. Peste zece ani, un contemporan, la fel de neîndurător, va spune despre el că „barba albă și averea lui i-au fost tot meritul“. Ne întrebăm, dată fiind vârsta înaintată, dacă e vorba de același personaj cu omonimul de la 1840 – primul și singurul baș boier al Moldovei, decorat cu *Nișanîftihar* în briliante la stăruința lui vodă Sturdza. Bătrânul Teodor avea să-l adopte în același an și să-l înzestreze corespunzător pe domnul Moldovei.

Din familie făcea parte și Constantin Balș, de 40 de ani, fost hotman al lui Scarlat Callimaki. Făcuse studii mediocre, călătorise mult, dar fără să-și însușească ceva din cele văzute. Era onest și supus, „neamestecat în porcării“, indiferent la virtuale atașamente politice și întreaga avere îi era în Moldova.

Aleco Balș, de 50 de ani, fusese vistier sub Alexandru Moruzi. „Simplu, bun, cinstit și indolent“, nota Liprandi. Avea doi fii cinovnici în Departamentul rus al Afacerilor Externe și era socotit ca devotat Rusiei. Avea o avere în Basarabia.

Lupu Balș, vornic și agă, de 36 de ani, „activ, vanitos, dar muncitor“, era un om pierdut pentru ruși, fiind proaustriac. Aceeși orientare avea Aleco Balș, postelnicul lui I.S. Sturdza, de 30 de ani, apreciat drept „calm, simplu și banal“.

Postelnicul Teodor Balș, de 38 de ani, era încondeiat astfel: „fără caracter, egoist, prost, ticălos, devotat tuturor“. Întreaga avere o avea în Moldova.

Ispravnicul de Bacău Aleco Balș, de 28 de ani, deși i se recunoșteau studiile frumoase și înzestrarea intelectuală, era definit ca „lacom, fără nimic sfânt“. Avea o avere în întregime în Basarabia.

Gheorghe Bucșănescu, spă-

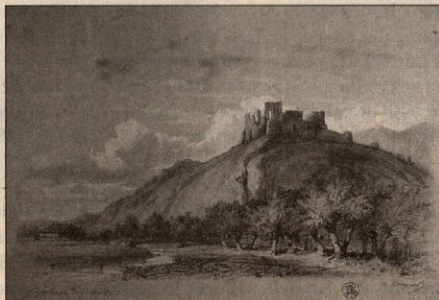
tar, în vârstă de 55 de ani, în vremea lui Scarlat Callimaki. Iată-i portretul: „Ticălos, intrigant, josnic, îmbătrânit în mârșăvii“. Scria bine în limba română și de aceea era necesar marilor boieri. În timpul războiului ruso-otoman din 1806-1812 lucrase cu Gheorghe Roznovanu, care l-a folosit pe lângă autoritățile rusești. După 1812, și-a luat cetățenie rusească, dar i-a fost retrasă. S-a întors în Moldova, „unde se descurcă bine“.

Din familia *Catargi* sunt reținuți doar doi membri: Constantin, ruda domnitorului Ioniță Sturdza și mare logofăt al acestuia, de 65 de ani, „fără caracter, prost, fricos, lacom, om de nimic, devotat turcilor“. Liprandi adaugă și o informație colaterală: în războiul din 1806-1812, fratele lui fusese executat de ruși pentru tâlhărie. Să amintim că în 1831 a făcut parte din comisia de coroborare a textului Regulamentului Organic.

Despre Gheorghe Catargi impresiile sunt la fel de proaste; vreme de trei luni fusese vistierul lui Ioniță Sturdza. Era un om înzestrat, cu totul devotat țării, dar nedisciplinat și veșnic schimbător. Mare ticălos, „cel mai mare hoț al Moldovei“. În campania militară precedentă fusese închis la Tiraspol. Avea moșii în Moldova, grevate însă de mari datorii. Precizăm că e vorba de cel care în epoca regulamentară va propune unirea Principatelor și pe care Nicolae Suțu, alt condei acidulat, îl caracteriza ca fiind „deștept, dar viclean și setos de putere“.

Nepotul lui Veniamin Costache, spiritul rău al domnitorului Mihai Sturdza, cum îl definește mai târziu Nicolae Suțu, *Nicolae Canta*, de 40 de ani, beneficiază de același portret vitriolat și din partea spionului rus: „N-am cuvinte să-l descriu

cât e de înfiorător“, scrie el. „Și pe mama care s-a retras la mănăstire a lăsat-o în pădure cu arnăuții, bănuind că are mulți bani la dânsa. I-au găsit doar câteva sute de lei, pe care i-a luat“. „E gata de orice mârșăvie“, încheie Liprandi. Canta și-a croit drum și în plin regim regulamentar, dușmănindu-se

Michel Bouquet, Fortăreața Neamț, creion și guaș albă

cu mai toată lumea, căci era „o fire vicleană, dibaci în a-și ascunde pornirile jecmănitore“, amintește Nicolae Suțu cu năduf. Rușii îl socoteau lipsit de avere.

Liprandi se pune garant

Un portret expresiv i se face vornicului *Costache Conachi*, de 50 de ani, postelnic al lui Ioniță Sturdza: „extrem de capabil, dar în același timp cel mai mare ticălos“. În războiul precedent aruncase un rus din caleașcă, acesta pierzându-și viața. Apoi curierul cu propuri de bani, aflat în drum spre Rusia, dispăruse pe una din moșile lui. Bănuiala a căzut asupra sa, a fost inculpat, dar totul s-a mușamalizat când rușii au părăsit Moldova. Era filoturc notoriu și nu-și ascundea ura față de Rusia. Întreaga avere o avea în Moldova.

De o caracterizare desființătoare are parte și *Gheorghe Drăghici*, de 50 de ani, de fel de peste Prut, favorit al domnului și care până atunci nu ocupase nici o funcție publică. Era „ignorant și ticălos, gata să se vândă cui dă mai mult“. Din 1823 se stabilise la Iași; era prieten cu Gh. Roznovanu, deși în public afișau o neînțelegere zgomotoasă. Liprandi îl socotește spion dublu, al rușilor și al turcilor, dar atașat pertinamente acestora din urmă. Fără avere, trăia din milă, fiind, prin urmare, ușor manevrabil.

Din familia *Ghica*, interesul serviciului rus de spionaj se oprește asupra a șapte membri. Iată-i: Grigore, de 60 de ani, fost vornic al lui Alexandru Moruzi, era perceput ca bun cunoscător al obiceiurilor țării, „neintrigant, supus și cinstit“, devotat Rusiei. Alecu Ghica, fost hatman al lui M. Suțu, de 46 de ani, deși era cunoscut ca pro-austriac, e văzut ca „cinstit, neintrigant și având oarecare cunoștințe“. Mari trebuie să fi fost însușirile pozitive ale lui Alecu Ghica, de vreme ce observatorii străini sunt unanimi în a-l lauda. Mimaut,

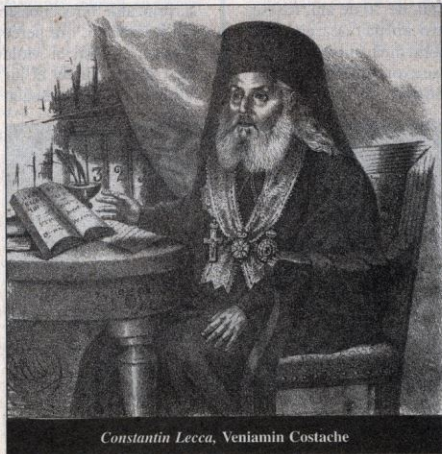
Lagan, Kuch vedeau în el, în 1833, pe domnitorul ideal al Moldovei, datorită integrității și spiritului de independență. Din păcate, aceleași sufragii se adunau și în ceea ce privea situația încurcată a averii lui, aflată în Basarabia. Se estima, astfel, că în caz de anexare a Moldovei la Rusia, acesta era dispus să se expatrieze în Austria.

În opoziție cu Alecu Ghica, Gheorghe, fost hatman al lui Ioniță Sturdza, de 35 de ani, e taxat drept „cel mai ticălos, murdar și fără aptitudini“. Liprandi îl percepe ca devotat obiceiurilor țării și lipsit de avere imobilă, dar posedând numerar din belșug. Asupra lui plana o istorie urâtă: interceptase o corespondență particulară, cum-părând un impieगत al cărmuirii. Fapta făcuse să i se refuze pașaportul și intrarea în Rusia.

Nicolae Ghica, de 25 de ani, lucra la Departamentul străinilor pricini, era cult, avea o educație frumoasă și – mai presus de toate – era devotat Rusiei.

Ultimii trei membri ai familiei Ghica erau considerați ca fiind proaustrieci. Dimitrache, de 48 de ani, vistier în funcție, „fără nici un fel de calitate și egoist“, cu averea în Basarabia. Gheorghe, fost postelnic al lui Ioniță Sturdza, de 40 de ani, „simplu, fără vederi de perspectivă, cinstit“, cu averea în Moldova. În sfârșit, Grigore, ginerel domnitorului, de 28 de ani, era expedit cu simpla mențiune că a beneficiat de „studii frumoase“.

Dintre *Mavrocordați*, unul e „șiret și ticălos, cu treburi bănești veșnic încurcate“. E vorba de

Constantin Lecca, Veniamin Costache

postelnicul și că-mărașul Aleco, de 45 de ani. În epoca regulamentară avea reputația curioasă de om al regelui Franței, Louis Philippe. Celălalt în schimb e trup și suflet omul rușilor. Constantin, de 50 de ani, fost hatman, „fără mare știință de carte, dar onest“, fusese folosit de ruși în războiul precedent pentru culegerea de „informații secrete“, când se dovedise a fi foarte

talentat. Liprandi însuși se punea garant pentru calitățile lui, deoarece îl văzuse la treabă la Iași. Sugera, de aceea, corespondentului său, generalul Kiseleff, să fie utilizat la Statul major al armatei, pentru că devotamentul lui față de Rusia era verificat. În epoca regulamentară ajunge membru în epitropia școlilor.

Mutul Neculcea e creditat a fi devotat Rusiei. Avea 54 de ani și fusese vornic în domnia lui Șcarlat Callimaki; se bucura de reputația unui om onest. Proprietățile le avea în Basarabia și Bucovina.

Îi persecuta pe ruși

O figură neinteresantă pentru ruși se dovedește a fi *Constantinică Paladi-Bogdan*, de 35 de ani, hatman, ginerele fostului domnitor Șcarlat Callimaki. „Oonest, dar superficial”, îl definește Liprandi.

Costache Pașcanu, fostul vistier al lui Șcarlat Callimaki, de 50 de ani, e stigmatizat ca „om de nimic, grobian, ticălos, mincinosul Moldovei”. În plus, era și fidel Austriei, iar moștile le avea în Bucovina.

Despre *Răducanu Rosetti*, numai vorbe bune: fost logofăt în vremea mareșalului Prozorovski, de 60 de ani, „simplu dar cinstit, iubit de toți. Nu s-a implicat în ticăloșii”. Credincios Rusiei.

Dacă a existat în Moldova o oală neagră pentru ruși, atunci, desigur, aceea a fost familia *Roznovanu*. Gheorghe și fiii săi sunt pictați în culori vitriolate. Tatăl, de 70 de ani, fusese de câteva ori vistier sub ocupația rusească. Avea o avere imensă, izvorâtă și din banii dați de ruși pentru Moldova (lansase zvonul că nu i-a primit și nimeni n-a mai verificat, scrie dușmănos Liprandi). „Viguros fizic, ignorant, șiret, viclean, ticălos când e vorba de interesul lui”, continuă rusul. Cumpără oamenii ce-i pot fi de folos. „Jură, plânge, e fals... n-are nimic sfânt, e urât în țară de toți din cauza hoțiilor nesfârșite. Fanfaron, l-a convins pe Ioniță Sturdza că are suficiente re-

lații în Rusia ca să-l susțină în cazul unei ocupații militare. Prețul acestui serviciu era o proptea echivalentă a lui vodă la Poartă. Ca să-și consolideze poziția la turci, cum se vișea și viitor domn al Moldovei, le vânduse acestora diferite informații din tabăra rusească și făcuse daruri de preț pașalelor din cazale”. Aplecarea lui Roznovanu pentru turci, apreciază Liprandi, venea din frică. Mai amintește că e singurul boier moldovean decorat de turci (cu cifrul sultanului în aur). În același timp, Roznovanu nu neglija relațiile cu Austria, așteptându-se la „răsturnări politice”. Credea că prin Viena poate obține bune recomandări pentru Târgu-grad. Atașamentul pentru Rusia era condiționat de asigurarea ocupării tronului Moldovei sau de un loc proeminent în viitoarea administrație rusă a țării. În epoca regulamentară duplicitatea marelui boier e confirmată de consulul austriac Kuch; acesta spune că Roznovanu fusese general în armata rusă, nu se înțelegea cu Jeltuhin și fusese surghiunit în Basarabia. De aici, dragostea pentru ruși s-a transformat în ură. În 1845 ajunsese proaustriac, însă „inutil, fiind doar binevoitor, dar fără independență și cu o capacitate mediocră și puțină învătătură”.

Fiul lui, Nicolae, de 35 de ani, e înfățișat în aceleași tușe groase. Fost vistier al lui M. Suțu, conduce treburile țării sub Ioniță Sturdza, fără a avea un post anume. „Ușuratic, intrigant, lacom, destrăbălat, umblat în capitalele europene”, îl stigmatizează colonelul rus. În același timp, surprinzător, îi recunoaște credința pentru țară. Ca și tatăl lui, era perceput ca un om foarte bogat, cu moșii în Moldova și Basarabia. În fine, Aleco, alt fiu al lui Gheorghe, de 30 de ani, hatman, „destrăbălat și ticălos”. Aici spi-

onul rus notează bizar că a fost „numit prin intrigi”, ca și cum faptul era o excepție, și că beneficia de scutiri de impozite — altă ciudătenie, căci toate persoanele de condiția lui beneficiau de asemenea regim. O precizare nemaîntâlnită până acum: Alecu Roznovanu îi persecuta pe ruși și era republican.

Trăsura de poștă, la 1819

Rubiconul trebuie trecut

Ultima familie ai cărei membri fac obiectul raportului confidențial către Kiseleff e cea a *Sturdzeștilor*.

Grigore, de 70 de ani, fost mare logofăt sub Scarlat Callimaki, era socotit „un om cultivat, cu lecturi variate, cunosător al limbilor greco-elinească, latină și franceză”. Liprandi îl vedea ca pe „un boier venerabil, bun patriot, plin de judecată și demnitate”. În schimb, Nicolae Suțu, și el un filorus structural, îl socotea doar „bătrân iritabil, incapabil de muncă”.

Alt mare logofăt din aceeași mare familie era Dimitrie Sturdza, de 72 de ani, pe care rușii îl vedeau „atașat orbește obiceiurilor vechi, ignorant și nerușinat”. „Se alătură fără scrupul tuturor partidelor”, conchidea Liprandi. Vistierul lui M. Suțu, Săndulache, de 70 de ani, apare ca un bătrân inutil, devotat turcilor. Din generația mai tânără, Aleco, de 34 de ani, fost vistier al lui Ioniță Sturdza, „avea oarecari cunoștințe și imaginație”, dar era egoist și proaustriac. Iar Constantin, fost vornic sub Alexandru Moruzi – dacă nu e o eroare, căci are doar 35 de ani la data întocmirii raportului –, era în ochii spionajului rusesc „înlăcărat și fluștiuratic”, dar încolo plin de virtuți fiindcă le era atașat lor.

În sfârșit, figura proeminentă a acestei familii, care în 1834, după nenumărate și nemărturisite cedări către ruși, ajunge domn al Moldovei, Mihai Sturdza. E interesant de stăruit asupra portretului făcut de Liprandi pentru Kiseleff, deoarece întâmplarea a făcut ca în același lot de documente să figureze numeroase rapoarte ale lui Sturdza către Liprandi. Iată cum îl vedea acesta: „E vornic al Țării de Jos, de 35 de ani, are cunoștințe vaste, talentat și se deosebește de restul moldovenilor prin concepții și educație europeană. Timid, lacom, nu are idei serioase, versatil, neîubit”. „Poate fi folosit de noi”, scrie Liprandi, dar „nu e recomandat să fie pus în

vreun post”. Toate proprietățile le are în Basarabia.

Personalitatea lui Mihai Sturdza ca domn al Moldovei e prea bine cunoscută spre a mai stăruia aici asupra ei. Amintim doar că la sfârșitul domniei lui Ioniță Sturdza a trimis o serie de rapoarte numerotate, unde furnizează date despre capacitatea economică și umană a țării (producția de cereale, situația slujitorilor, drumurile și podurile practicabile, venituri și cheltuieli, roluri fiscale, încasările caselor publice, tabloul impozitelor directe și indirecte). Plasează diverși indivizi în posturi ce ar înlesni „cercetările noastre”, racolează oameni din Țara Românească pentru a supraveghea evoluția evenimentelor din principatul vecin. Prin ispravnici credincioși rușilor, unii convertiți chiar de el, a reușit să înmagazineze – notează la 6 februarie 1828 – 16 milioane de cetvete de grâu pentru armata rusă în așteptare.

Deși simte că e urmărit de oamenii lui vodă, între care și Gheorghe Roznovanu, continuă să trimită informații fiindcă „Rubiconul trebuie trecut”.

La 25 februarie, nerăbdător, Mihai Sturdza îi scrie colonelului că, după zvonurile care circulă, în caz de război, contele Pahlen devine guvernatorul Principatelor, Catacaci președintele divanului Țării Românești, iar Alexandru Sturdza, vărul lui, președintele divanului Moldovei. În această perspectivă consideră că i s-ar cuveni postul de vistier; consulatul rus din Iași ar trebui, prin urmare, să facă o recomandare către guvernul rusesc, sugerează el, ca să poată pregăti „cele necesare trecerii armatei”.

În martie 1828, s-a crezut o clipă că se va ajunge la pace. M. Sturdza își exprimă fătîș dazamăgirea și speră că „sub auspiciile înaltei protecții rusești” și grație intervenției eficace a colonelului va obține un rang în Moldova „pentru a acționa în conformitate cu intențiile șefilor lor comuni”.

Mihai Sturdza a trebuit să mai aștepte șase ani pentru a-și realiza visul. ■

Palatul domnesc din Iași, la 1841

Concursul ISTORIA MEA - EUSTORY

Ediția 2001

Fundația „Noua Istorie”, cu sprijinul ICIRG (Institutul de Cercetări Interdisciplinare Româno-Germane), al Körber-Stiftung și al Ministerului Educației și Cercetării, a lansat a doua ediție a concursului ISTORIA MEA - EUSTORY. Independent și echidistant față de factorii politici, concursul ISTORIA MEA - EUSTORY constituie o nouă oportunitate pentru ca tinerii să-și poată manifesta pasiunea pentru istorie.

Regulile generale ale concursului rămân aceleași ca la prima ediție, care s-a desfășurat în anul 2000 și s-a bucurat de participarea unor tineri din aproape toate județele țării. Calitatea contribuțiilor la ediția I a determinat atribuirea a 21 de premii în bani și a unui mare număr de premii în cărți și abonamente la revistele de specialitate. Premiile I și II au fost înmânate de către președintele României în cadrul unei ceremonii care a avut loc la Palatul Cotroceni, în ziua de 5 decembrie 2000. Cinci dintre premianții ediției I au fost selecționați pentru a participa la reuniunile de la Hamburg și Varșovia ale premianților din țările participante la rețeaua EUSTORY.

Ediția a II-a a concursului este deschisă tuturor tinerilor născuți după 1 ianuarie 1982. Pot participa atât candidați individuali, cât și echipe de coautori — elevi ai oricărui tip de școli, studenți, tineri aflați în serviciul militar etc. Participanții trebuie să realizeze o minicercetare istorică asupra unui subiect concret subsumat temei-cadru a concursului: **Tehnici și tehnologii în comunitățile de ieri și de azi.** Sunt încurajate originalitatea abordării și contactul nemijlocit cu diversele categorii de izvoare istorice.

Rezultatele acestei cercetări pot să fie prezentate fie sub forma unor texte scrise, fie sub cea a unor înregistrări audio sau video, animații computerizate, albume, fotomontaje, colaje, machete etc. Lucrările pot să fie redactate

fie în limba română, fie în altă limbă în care participanții învață istoria în școală în România, conform legislației în vigoare. Lucrările vor trebui să fie expediate organizatorilor până la data de 1 februarie 2002 (data poștei).

Evaluarea lucrărilor se va desfășura în două etape. Juriile vor fi formate din specialiști cu experiență științifică și didactică,

profesori din învățământul universitar și preuniversitar, cercetători, alți experți. Fiecare lucrare va fi supusă la cel puțin două evaluări independente, iar lucrările premiate vor fi judecate de cel puțin 4 evaluatori. Întreaga desfășurare a concursului are loc sub îndrumarea unui Consiliu Științific, format din istorici din București, Cluj și Iași, care a stabilit tema-cadru a concursului, a elaborat criteriile de evaluare și va lua decizia finală în ceea ce privește atribuirea premiilor.

Fundația „Noua Istorie” are în vedere atribuirea unui număr mare de premii în bani, cărți și abonamente la revistele de specialitate. Sunt avute în vedere premii suplimentare pentru profesorii îndrumători și pentru unitățile școlare ai căror elevi obțin rezultate deosebite. Câștigătorii de premii vor fi incluși și în procesul de selecție pentru școlile de vară organizate de Fundația Körber pentru premianții concursurilor din rețeaua EUSTORY. Fiecare participant urmează să primească un certificat care să ateste contribuția sa la Concursul ISTORIA MEA - EUSTORY.

Toți cei interesați pot obține broșura cu îndrumările pentru concurs de la organizatori sau eventual prin intermediul profesorilor și inspectorilor de istorie. Adresa de contact din partea organizatorilor este:

Silvana Rachieru, ICIRG:

- tel. 230.47.37
- fax 230.11.53
- e-mail: nouaistorie@yahoo.com
- www.geocities.com/nouaistorie

NOTI CONSTANTINIDE - AMINTIRI

L-am părăsit pe tânărul Constantinide - în numărul trecut al revistei - dezgustat de asprimea internatului german și bucuos de a-și fi convins părintii să-și continue studiile în afara țării, în „străinătate“ cum spune el. Erau ani hotărâtori în formarea ziaristului și diplomatului ce avea să devină nu peste foarte mult timp. Să-l urmărim depănându-și observațiile, cu același talent, creator de situații și portrete.

Străinătatea era de fapt Brașovul, un mic orașel de dincolo de Carpați, din Transilvania, pe atunci Ungaria, aproape de frontiera noastră, la patru ore de București pe calea ferată. La vremea aceea, Brașovul era renumit pentru școlile sale. De fapt, el era străinătate nu numai din punct de vedere geografic și politic, dar mai ales moral și spiritual. Dincoace era România, încă semiorientală, dar îmbibată profund de cultura franceză, în timp ce dincolo de munți era Austro-Ungaria, unde de secole domneau spiritul și obiceiurile germane. Pe la 1900, Brașovul era un oraș mic și cochet cu 25 000-30 000 locuitori, construit la poalele unui munte împădurit într-o vale dreaptă, înconjurată de coline înverzite pe care se aflau vechi turnuri fortificate.

Tata m-a înscris la liceul românesc, dar m-a plasat în gazdă la o familie de sași, așa cum dorea mama mea vitregă. În Capitală,

pe noi, elevii, ne preocupau sportul, teatrul, cursele, jocurile și, din păcate, politica, în timp ce la Brașov colegii mei erau pasionați de literatură, filosofie, muzică și foloseau un cod al onoarei foarte rigid. La București se admirau șmecherii, la Brașov ei erau detestați. În gazdă, viața noastră se desfășura într-o disciplină nemțească, în care fiecare oră a zilei era folosită după un program amănunțit ca la o cazarmă. Eram doi copii

care locuiam într-o cameră cu mobilă veche stil Maria Teresa, variantă austriacă a stilului Louis XV, cu gravuri colorate din epoca romantică germană, un divan cu dungi verzi și galbene și o enormă teracotă vieneză cu faianță albă, lucioasă. Mesele în comun cu familia erau excelente, iar zilele se scurgeau într-o monotonie puțin plictisitoare. Ca și la școală, și acasă ni se repeta continuu că lucrul cel mai important în viață este să

ne facem datoria, să fim loiali, să avem ținută și să devenim nu numai oameni cultivați, dar și cu simțul onoarei, o aparență aleasă și cu maniere.

Ungurii și românii îi imitau pe sași, însă nu-i iubeau, pentru că diferențele de naționalitate erau foarte marcante și strict menținute. Ceea ce mă șoca pe mine la nemți era lipsa lor de spirit critic, lentoarea și pretenția lor de superioritate, iar la colegii mei sași brutalitatea lor. Cu ungurii, în schimb, nu aveam nici un contact.

Chipuri din Brașov, la începutul secolului trecut

In general, profesorii indicau elevilor lecțiile pe care trebuia să le învețe, după care le vorbeau îndelung, ca la universitate, despre subiectele destinate să le stârneasă curiozitatea și să le dezvolte imaginația. De exemplu, la istorie nu-i obligau să știe toate bătăliile, toate tratatele, toate datele, ci mai degrabă să deprindă starea de civilizație, de mentalitate și situația social-economică a popoarelor și a epocilor. În acest fel am devenit pasionați de Antichitate, am înțeles frumusețea civilizației grecești, tragedia și decăderea imperiilor roman și bizantin, înalta spiritualitate a Evului Mediu, sensul profund al războaielor religioase, partea nobilă și generoasă a Revoluției franceze, evoluția statelor moderne. De asemenea, la lecțiile de greacă și latină nu ne făceau să pierdem timpul cu inutilele analize gramaticale, ci căutau să ne facă sensibili la stilul concis și la gândirea latină, dar

și la nuanțele și subtilitățile limbii grecești. Și la limbile moderne nu eram obligați să învățăm tirade pe dinafară, ci ne cultivau gustul pentru autorii serioși, iar lecțiile noastre deveneau ore întregi de discuții și de emulație intelectuală. Ne plăcea școala, pentru că ea

nu era un loc de coerciție, ci un mijloc de a frecventa oameni mai instruiți, amabili și înțeleghători. De fapt, nu încercau să modeleze în noi niște genii, ci oameni simpli, capabili să studieze și să-și păstreze gustul și interesul pentru problemele intelectuale.

In liceu eram români cumplit de naționaliști și idealul nostru era de a vedea Transilvania din nou reunită cu România. Nimeni nu-și poate imagina cât de mult ne pasiona acest lucru. Mă simțeam teribil de român și România liberă de dincolo de Carpați, acolo unde mă născusem, ne părea tuturor o țară unde totul era perfect și ne părea că nimic nu era mai frumos și mai nobil în lume decât împlinirea acestui ideal național. Am văzut acest ideal înfăptuindu-se. Ca și în alte părți însă, republica este mai frumoasă sub imperiu.

La acea vreme Bucureștiul nu era încă metropola cu blocuri de 10 etaje și cu

aproape 2 milioane de locuitori [cât avea în momentul când scria aceste rânduri], ci un oraș destul de mare, cu palate și bulevarde frumoase, cu un mare centru comercial, cu somptuoase cartiere de lux. Din lipsa fabricilor, cartierele populare nu aveau populație muncitorească, dar erau pline de viață și culoare. Centrul orașului era foarte animat, iar viața de noapte era intensă. Puteai vedea circulând cele mai frumoase echipaje din lume, cu atelaje superbe. Publicul era foarte elegant, iar teatrele, cafenelele, restaurantele precum și localurile de noapte erau pline. Nu existau pe atunci nici gramofone, nici radiouri, nici automobile, aproape nici cinematografe. Se simțea însă că țara este bogată și ca să te convingi de acest lucru era suficient să privești vitrinele magazinelor unde erau etalate mărfuri de lux din întreaga lume. Femeile erau de o eleganță, de o grație și o frumusețe impresionantă. În general, oa-

menii erau veseli, surâzători și păreau mulțumiți și fără griji.

Tot Bucureștiul era un oraș-grădină. Privit de pe deal, adică de pe unicul și modestul deal din apropiere, orașul, situat pe o câmpie, părea o imensă întindere de verdeață, în mijlocul căreia stră-

Atmosferă din vechiul București

lucrau la soare acoperişurile de tablă şi cupolele nenumăratelor bisericiuțe. La începutul secolului, el avea vreo 200 000 locuitori, dar se întindea pe o suprafață mare, pentru că în afara centrului, unde se aflau edificiile publice şi marile imobile cu chiriaşi, casele aveau doar un singur etaj, o grădiniță şi erau locuite doar de o singură familie. Mai erau şi lungile străzi comerciale din cartiere, foarte orientale, cu case mici joase şi magazine unul lângă altul, ai căror negustori se aşezau seara pe scăunele în fața intrării, numai în cămaşă şi halat, la răcoare, şi pălăvrăgeau cu vecinii de alături şi de peste drum. În grădinile numeroaselor cârciumi se auzeau până seara târziu orchestrele de țigani.

România dădea impresia unei țări care beneficia de un recent noroc, exaltând de bucuria că a obținut independența ei deplină, că a cucerit gloria militară şi că a devenit una din marile țări latine, un mare regat liber, bogat şi important, al cărui viitor se anunța strălucitor şi radios. Mi-am dat repede seama că pentru tinerii instruiți orice carieră era deschisă. Nu aveau decât să privească în jurul lor pentru a-i vedea

pe toți cei care, adesea plecați de la nimic, dar cu studii temeinic făcute şi arătând un pic de talent, ajungeau să aibă averi, putere şi influență.

Era epoca de aur a burgheziei din România. Însă clasa burgheză nu era închisă. Ea primea în rândurile ei cu brațele deschise pe toți cei care voiau să intre şi ajutau tinerii din toate clasele sociale să urce şi să participe la prosperitatea generală a țării. Agricultură oferea mari beneficii, însă țăranii trăiau destul de greu. Ei aveau puțin pământ şi trebuia să muncească pe terenurile marilor proprietari. Aproximativ 5 000 de persoane posedau jumătate din țară, iar cealaltă jumătate era împărțită restului populației, care număra pe atunci cinci milioane de locuitori [în 1904 ajunseser la 6 000 000]. În 1907, a avut loc însă un eveniment foarte serios – marea răscoală a țăranilor, cu incendierea conacelor şi cas-

telor, masacrarea proprietarilor şi alte asemenea orori. Ea a fost cu greu înăbușită. Au vrut să ne trimită şi pe noi să înăbuşim răscoala [Noti Constantinide își satisfăcea atunci, în calitate de student la Drept, stagiul militar – F.V.], dar câțiva dintre colegii noștri mai în vârstă l-au anunțat pe colonel că nu vom trage niciodată în țărani şi atunci s-a renunțat la această idee. În orice caz, abia atunci mi-am dat seama că situația din țară nu era atât de fericită cum părea la Braşov şi în saloanele bucureștene şi că traiul țăranilor era destul de trist. Această impresie a stârnit în rândul tinerilor o stare de spirit destul de tulbur, în care mila se împletea cu indignarea. Mizeria şi nedreptatea erau atât de flagrante, încât mai târziu guvernele s-au văzut obligate să procedeze la înfăptuirea unor reforme agrare şi la o vastă expropriere, care au redus radical vasele domenii rurale de altădată. Propri-

etarilor le-au fost lăsate doar câteva sute de hectare. A luat sfârşit perioada când ei dețineau mii de hectare, iar proletarii agricoli trăiau pe un petec de pământ.

La Bucureşti, clasa burgheză vorbea curent franceza, citea cărți franțuzești, ducea o viață

Șoseaua Ștefan cel Mare, la 1906

identică cu cea pe care ar fi dus-o la Paris și asta datorită faptului că de 100 de ani tinerii români își făceau sau își terminau studiile în Franța. Ziarele franceze erau citite de românii instruiți, dar și de personalul de serviciu din hoteluri și restaurante, care vorbea franceza.

Am sosit la Paris într-o zi de iarnă a anului 1918. Era ceață și frig. Am ajuns destul de ușor la Hotel Clarence de pe strada François I, chiar peste drum de legația noastră, unde era cazată delegația Transilvaniei [la Conferința de Pace] și unde se aflau și birourile. În delegație domnea o atmosferă agreabilă de falsă bonomie, cu vorbe microase, cu surâsuri calme, orientale. Șeful delegației era doctorul Alexandru Vaida-Voevod, mare om politic, mare erou național transilvănean de sub regimul ungar și o mare personalitate din toate punctele de vedere. De familie nobilă de viță veche, mare proprietar de pământ, bogat, el a trăit mult timp la Viena, unde a învățat toate subtilitățile și vicleniile tradiționale ale politicii interne și externe a Habsburgilor. Afișa o simplitate de gentilom de țară dintr-o bucată, adesea era cinic, ceea ce îi

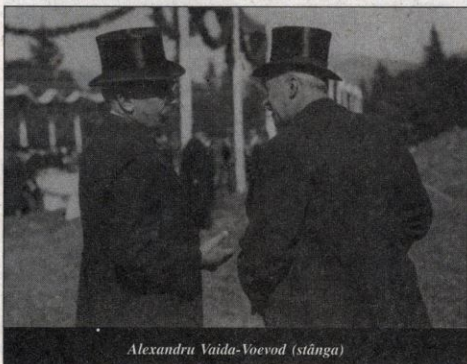
conferea aparența unei mari și aproape naive dreptăți și sincerități. O dată ce își respecta subalternii, el comitea imprudența să-i creadă pe cei care îndrăzneau să-l contrazică. Mulți abuzau de el.

Vaida-Voevod avea un trecut politic glorios. Din tinerețe era unul din principalii lideri ai românilor din Transilvania și, ca deputat în Parlamentul de la Budapesta, el și-a riscat practic viața citind proclamația prin care această veche provincie românească se detașa de Ungaria. Nu era nici șmecher, nici retoric, dar cunoștea vicleniile politicii austriece și știa să se folosească de ele, fiind maleabil și oportunist, dar rămânând în același timp foarte bun, foarte înțelept și foarte generos. În politică, el putea părea cinic și brutal, în viața particulară și în raporturile umane era omul cel mai drept, mai dragut din câți îți puteai imagina, un adevărat prototip

al gentilomului. Mare, puternic, cu părul grizonat dat peste cap, cu o mustață mare foarte îngrijită, purtând pince-nez, dădea impresia unui aristocrat foarte instruit, cu maniere simple și amabil, însă obișnuit să ia decizii, să comande, obișnuit să spună ce gândește, lipsit de orice meschinărie și inspirând încredere. Nimic oriental la el! Succesul său la Paris a fost foarte mare și a reușit să câștige foarte repede simpatia lui Clemenceau, lui Lloyd George și chiar a lui Wilson.

In delegație domnea un spirit familial un pic artificial, gen vinez. Măncam și ieșeam mereu împreună, nu prea aveam mare lucru de făcut și ne simțeam ca în vacanță. Printre membrii delegației mi-am găsit mulți foști prieteni. Toți transilvănenii vorbeau foarte bine germana, dar destul de vag franceza, iar la Paris erau puțin dezorientați și în special fascinați. Era chiar

amuzant să-i vezi cum făceau zilnic descoperiri de rafinement, ca și cum încercau să devină foarte repede adevărați parizieni din Paris. Era chiar un profesor, de altfel savant și om de valoare, care în zelul său de a fi distins mânca la restaurant cu mânu-

Alexandru Vaida-Voevod (stânga)

șile pe mâini. Nu toți însă erau așa. În general, membrii delegației transilvane erau oameni instruiți, făceau parte din înalta burghezie cultivată, aveau temeinice studii universitare și erau manierați. Îi disprețuiau pe românii din Regat că nu știau bine germana, iar cei din Regat că ardelenii nu știau bine franceza. Toți oamenii instruiți din Transilvania vorbeau perfect germana, iar cei din România perfect franceza. Mai târziu am avut sute și sute de studenți din Transilvania la Paris și la Grenoble, iar câțiva ani mai târziu toată burghezia transilvană vorbea franceza.

Seful cel mare al delegației românești era premierul Ion [I.C.] Brătianu, o personalitate remarcabilă și chiar puțin misterioasă. Era foarte înalt, avea o barbă scurtă, cu ochi negri foarte frumoși, avea o prestanță extraordinară. Foarte orientat, cu un surâs plăcut, cu maniere fermecătoare, știa să fie totuși și foarte tăios și dur când trebuia, iar în țară se bucura de un prestigiu enorm. Era de fapt un mare conducător de oameni, însă nu un constructor. Zeci de ani cât s-a aflat la putere sau în opoziție a fost stăpânul țării și mai ales omul de încredere al regelui. Nu sunt eu acela care să-i judece

meritele sau defectele, dar în orice caz el a comis la Paris greșeala ireparabilă de a părăsi conferința, pentru că Wilson nu a fost de acord să cedeze României întregul Banat, pe care Alianții i l-au promis cu ocazia intrării în război. Nimeni însă nu s-a emoționat la Paris, iar sârbii au rămas pur și simplu stăpâni pe teren.

Delegațiile noastre nu erau numeroase, dar soseau mereu din România oameni politici și ziariști de care trebuia să ne ocupăm. Materialul de informare era pregătit de serviciile din București și noi trebuia doar să fim citați. În ce mă privește, după ce am fost lăsat un timp să nu fac nimic, la cererea mea am fost însărcinat cu relațiile cu presa. Vorbeam curent franceza, engleza, italiana, spaniola, maghiara și chiar rusa și aveam în spate o lungă activitate de ziarist, exersată, e drept, sub diverse pseudonime,

dar toată lumea știa acest lucru. Nu-mi rămânea decât să mă pun în legătură cu lumea presei. Cunoșteam deja mulți ziariști, directori și proprietari de ziare la modul încât activitatea mea putea începe imediat. Oricum, Parisul era plin de ziariști străini, cărora era suficient să le vorbești limba ca să le câștigi simpatia. Era vorba de a pleda pe lângă ziare problemele pe care delegațiile noastre le susțineau pe lângă oamenii politici la Conferința de Pace. Trebuia să ajungem ca ziaarele să susțină interesele noastre.

Unul dintre cele mai bune mijloace de a-ți face și păstra relații utile printre ziariști era de a-i invita pe cât posibil la o masă într-un local bun. O masă bună, un vin bun și o șampanie bună într-un cadru de lux deschidea mai bine inimile. Ani de zile am făcut acest lucru, dar într-o strictă disciplină, astfel încât să nu-mi distrug ficatul. Mi-am făcut repede prieteni în acest mediu special al Conferinței de Pace, al nemurărilor conferințe care i-au urmat și la Societatea Națiunilor. Cred că am ajuns să cunosc toată această lume și că am fost repede acceptat să fac parte din ea. ■

(Va urma)

Selecție de Florica
VRÂNCEANU

O parte a delegației României la Versailles

FARMECUL BUCUREȘTIULUI DE ODINIOARĂ

AMELIA PAVEL

Era prin anii '20. Locuiam pe atunci pe Sf. Apostoli, în cartierul Mitropoliei, stradă azi dispărută, absorbită de Centrul civic. Se înșirau pe ea case mari, una mai frumoasă decât alta, umbrite de castanii numeroși, specifici cartierului. În drum spre Școala primară nr. 13 (există și astăzi), pe Bulevardul Maria (azi Coșbuc), îl întâlneam zilnic, plimbându-se pe Sfinții Apostoli, pe nebulul cartierului, un om liniștit, inofensiv, purtând pe cap un melon, pălăria tare a epocii, și o redingotă neagră uzată. Îl supranumisem „străinul“, nu știu de ce.

Tot în drum spre școală, treceam pe lângă fabrica de pâine Gagel, în fața căreia stăteau pregătite lăzile de distribuție, cu toate sorturile imaginabile de cornuri, chifle, franzele, franzeluțe, pâini negre. Tot pe acolo, era curățătoria Falk, cu ferestrele ei aburite de vaporii mașinilor.

Puțin mai încoace se înălța frumoasa biserică Mihai Vodă, ale cărei clopote aveau să-mi prevestească experiențele religioase de mai târziu.

La școală, aveam o învățătoare care predă după programul francez (rămas până astăzi cel mai serios și bine axat pe cultura umanistă). Așa că îi plăceau grozav rezu-

matele. Povestea o istorioară sau o întâmplare din istorie și apoi ne cerea s-o rezumăm în 10-15 rânduri, scrise clar și fără încărcături verbale. Îi sunt și astăzi recunoscătoare pentru exercițiul – devenit atât de rar – al gândirii clare și scrisului concis. În pauze, mâncam mere sau alte fructe. Încă nu se născuse obiceiul gustărilor pretențioase și al diferențierilor economice între copii.

La plimbare în Parcul Carol

Strada Sf. Apostoli traversa Calea Rahovei și ajungea în Mihai Vodă. Ambele erau pline de ateliere utile: reparatori de cauciucuri și biciclete, tinichigii, coșerit, tocilari, zugravi de firme. Iarna, cartierul avea și alte mari atracții pentru noi, copii. Mai întâi patinoarul din Cișmigiu, cu un gramofon care cânta valsuri vieneză și muzică

de operetă, totul într-un peisaj natural feeric, amintind de picturile cu patinatori ale artiștilor olandezi din secolul XVII. Apoi era marele eveniment de la Bobotează: chiar la ieșirea din str. Mihai Vodă, la malul Dâmboviței, avea loc „Aruncarea Crucii în apă“. Veneau regele, cu coif și ciucure mare alb, marile fețe bisericești, oficialii cu decorații pe piept și muzica militară. Cei trei concurenți la prinderea Crucii, îmbrăcați în cămăși țărănești, se aruncau în apă în sunetele muzicii

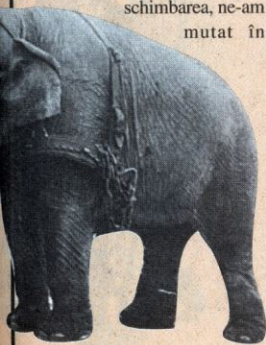

și ale aplauzelor. Tatăl meu ne ducea la acest spectacol, întotdeauna grijuliu de educația cetățenească, din care socotea că astfel de manifestări fac parte.

În celelalte anotimpuri, locul nostru de plimbare era Parcul Carol. Mergeam până acolo pe jos, pe lângă somptuoasele case boierești; ca de pildă casa Moscuna, astăzi adăpostind colecția de artă a familiei Pompiliu și Ligia Macovei. În parc, la acea vreme, erau încă în stare foarte bună pavilioanele fostei Expoziții jubiliare din 1906 (de fapt și parcului i se spunea „Expoziția”); mai vegheau, lângă grotă din lac, statuile mărețe ale lui Paciurea și F. Storck, pe lângă Lorelei din poezia lui Heinrich Heine. Pe apă pluteau bărci și rațe. În spate, moscheea și mai sus Arenele Romane, într-o perfectă stare de funcționare.

O seară cu Dora Massini

Fiindcă mamei mele îi plăcea schimbarea, ne-am mutat în

strada Maria Rosetti, cartier rezidențial, fără magazine pe atunci. Strada este și astăzi neschimbată; cu excepția a două blocuri la intersecția cu strada C.A. Rosetti, toate au rămas la fel, cu mai multe case inspirate de moda stilului neo-românesc. Pe colțul cu strada Vasile Lascăr, concepută în acest stil, mai dăinuie și astăzi farmacia din vremea copilăriei mele.

Nu departe se află și Școala Centrală, operă clasică a neo-românescului lui Ion Mincu, iar pe strada Icoanei, peste drum, lângă biserica Icoanei, fosta casă a lui Petru Comarnescu. La acea dată, intrasem la liceul „Regina Maria” (ulterior Facultatea de petrol și gaze). Era cel mai elitist și serios liceu bucureștean, condus de domnișoara Leonida, de origine franceză. De fapt, moda era în clasa mijlocie înstărită de a-și trimite fiicele la institutele călugărițelor: „Notre Dame de Sion”, în franceză, Pitar-Moš în germană sau la Institutul particular „Choisy-Mangăru” – tot în limba franceză. Părinții mei țineau însă la învățământul de stat. Tatăl meu avea un respect deosebit pentru instituțiile oficiale (de atunci). Decorațiile, costumul național făceau parte din „fair-play-ul ca principiu de viață”.

Cultura, educația nu se făceau numai la școală, așa că, în fiecare duminică, la matineu, ne duceam alternativ la Operă și la Teatrul Național. Opera se afla în piațeta Valter Mără-

cineanu, la intrarea în Cișmigiu, cam în zona actualului magazin Adam. Așa de dimensuni mici cum era, avea ambiția și capacitatea de a monta opere de prim ordin: *Tristan și Isolda*, *Cavalerul rozelor*, *Boris Godunov*, pe lângă mult îndrăgite creații ale lui Verdi, Leoncavallo și Puccini. La Teatrul Național, unde matineele erau de trei ori pe săptămână, la orele 15.00, pe lângă capodoperele românești clasice – Caragiale, Alecsandri, Davila, Blaga, V. Eftimiu – se jucau noutățile din țările Europei Centrale: Karel Čapek, autori austrieci și germani.

Se cultiva însă nu mai puțin și divertismentul monden. Cum mama mea făcuse liceul la Școala germană din București, pe atunci în strada Spiru Haret, avea o predilecție pentru balurile mascate, așa că ne organiza petreceri de acest fel, pentru copii. Pe rând Scufița Roșie, „groom”, adică lifter de hotel, costum național cu fote bătăne, cameristă, iar fratele meu, Pierrot sau soldat de plumb, ne distrăm în sala școlii de gimnastică a domnului

Richter, de pe strada Academiei, cam pe unde astăzi se află noua clădire

Sub zodia

a Facultății de Arhitectură. Petreceri își ofereau și adulții.

La modă nu erau, ca astăzi, marile chiolhanuri la restaurante, ci „surprise-party”-urile. Pe rând se mergea la unul din grupul de prieteni, sosindu-se, în seara respectivă, cu toată tratația pregătită de ceilalți. „Secretul” era de fapt știut, dar lumea se făcea că într-adevăr totul era o surpriză. În unele case, petrecerea cuprindea și elemente culturale. Îmi amintesc, la noi, de o seară cu Dora Massini – cântăreața și de alta cu spectacolul unui cunoscut ventriloc.

Vestimentația juca un rol important. Existau case mari de modă: Paneth, Vigheci. Dar existau și multe croitorese excelente, care își procurau modele și lucrau la prețuri rezonabile. Mai funcționau și croitoresele „cu ziua” la domiciliul clientelor, plătite bine, inclusiv mâncare și ajutor la operații de amănunt. Mama descoperise casa „Aristița”, prin Bulevardul Pache. Deși avea și jurnale și modele croite

Vraja specifică orașului București este consemnată în versul popular: „Dâmboviță apă dulce, cin'te bea, nu se mai duce” și în Craii de Curtea-Vechi a lui Mateiu Caragiale.

Vraja își are sediul la periferia bucureșteană, în micul restaurant și în grădinile de vară încărcate cu parfumuri grele de tei, salcâmi, liliac și trandafiri, cu mirosuri condimentate de mătite și cimbru, în voluptatea animalică a femeilor fardate și luxos înveșmântate, chemând bărbaiții asudați, soți versați, îmbăcșiți de spiruri, fleici în sânge, pentru care „amorul este unicul sport național”, cum spunea Lordul Thomson în memorialul său despre Smaragdaland. Alimentația lor este satanică și condimentată chilian cu ciușcă verde usturoiată, proteinică, stropită cu zeamă de prună și strugure. Pe aici au fost templele zeului tracic de odinioară denumit de elin Dionysos. Pe aici se oficiau misterele elenine. Dionysos n-a murit. Misterele creației s-au altoit pe vechile tulpine, s-au ramificat și

pe hârtie, Aristița prezenta avantajul că accepta indicațiile și sugestiile clientelor, ceea ce mama mea făcea întotdeauna, și eu pe urmele ei. Cred că există un soi de instinct a ceea ce „se poartă” sau se „va purta”, mult mai benefic decât supunerea totală la moda prezentată ca astăzi, într-un mod autoritar, de creatorii respectivi.

Concert la Catedrală

Între distracțiile extrem de gustate de toată lumea, era mersul la „Moși”, vara, în perioada Rusaliilor. În privința aceasta nu existau prejudecăți în legătură cu „VIP”-urile, de fapt această noțiune ridicolă nici nu exista încă. Oamenii erau „de seamă” sau obișnuiți. La fel ca și pe vremea lui Caragiale, la Moși se mergea cu tot

neamul, se mâncau floricele (încă nu li se spunea popcorn), gogoși, covrigi și se privea la barăcile cu femeia șarpe și se făcea neapărat o fotografie de familie „la minut”. Chiar și în anii '35-'36, eram deja studenți, obiceiul se păstra nealterat.

ranzației

embrățișat. Amestecul de păgânism, cu trăire creștină, face farmecul acestor regiuni dunărene, atât de bogate în grâne și pomi fructiferi, în vițe și păduri. Oamenii Capitalei sunt într-un nemaipomenit amestec de spițe balcanice, asiatice și europene, amalgamate și edimentate. Țiganoizii, mongolii și fanarioții s-au suprapus peste bășinașii de dinainte de Traian, care și-a vărsat sămânța legiunilor ale sedentarizate. Cumania și-a avut cândva aici sediul și, la doi pași, se află Comana, iar numele de Coman, Comănescu sunt recvente și par bășinașe:

Am încercat să definesc geniul și specificul acestor populații disparate, care formează o unitate desăvârșită prin capacitatea similitorică a dâmbovițenilor. Nu am găsit altceva mai exact decât geniul tranzației.

Petre Pandrea, Memoriile mandarinului valah

Între timp, ne mai mutasem de câteva ori: în strada Tudor Vladimirescu (pe atunci Calomfirescu), colț cu Boulevardul Hristo Botev (fost Domniței), zonă aproape neschimbată azi, dar în mare parte degradată. Case de secol XIX, poate și mai vechi, pe

Calea Moșilor, case Art-Déco pe bulevard și străzile aferente – Sfinților, Colței – evocau pe atunci o viață confortabilă și îndestulată, în plină activitate comercială. De acolo am ajuns în strada Gogu Cantacuzino, colț cu strada Masaryk (fostă Salcânilor), și ea aproape neschimbată.

Erau acolo două case identice, cu elemente gotice, pe cât de arătoase, pe atât de inconfortabile, azi ambasade. Alături locuia filosoful P.P. Negulescu, profesorul nostru de Enciclopedia filosofiei, cu silueta lui firavă, ochelarii mici și vocea monotona, prin care ne transmitea totuși o gândire extraordinară prin amploarea și originalitatea ei.

După numai doi ani, am ajuns în strada General Berthelot, exact peste drum de

casa ferecată cu un zid exterior, casa bancherului și colecționarului Aristide Blank. (Pe când o istorie a bancherilor români?). La doi pași, Liceul Sf. Sava și apoi catedrala Sf. Iosif, unde frecventam splendidele concerte de muzică religioasă, pe atunci prezentată la ore convenabile pentru toată lumea, după-amiaza devreme.

După atâtea cartiere rezidențiale, mi se făcuse dor de alte străzi despre care citisem în diferite romane și nuvele. Am pornit astfel într-o explorare a străzilor Popa Nan, Tepeș Vodă, Cireșilor, Vișiniilor, apoi Popa Soare, Sf. Ștefan, Mântuleasa, Labirint și altele, din Cotroceni sau Traian. Luam de fiecare dată un alt tramvai și mergeam până la capăt, apoi străbăteam toate acele străzi, cu case comode și curți cu acareturi și flori, case largi, blânde, azi în cea mai mare parte dispărute, absorbite de Centrul civic sau degradate. Doar din loc în loc, ca un semn de speranță, câte o vilă veselă, un pic kitsch, dar măcar nou-nouț. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Nicolae M. Nicolae** – **O LUME AȘA CUM AM CUNOSCUȚ-O. AMINTIRILE UNUI FOST AMBASADOR AL ROMÂNIEI** (prefață: Florin Constantiniu, membru corespondent al Academiei Române).
Editura **PRO DOMO**, București, 2000, 279 pp.

● **Maria-Magdalena Ioniță** – **CASA ȘI FAMILIA CAPȘA ÎN ROMÂNIA MODERNĂ. 1852-1990**.
Editura **Publinterpres**, București, 2000, 228 pp.

● **Vasile V. Muntean** – **BIZANTINOLOGIE II**.
Editura **Înviearea**, Arhiepiscopia Timișoarei, 2000, 200 pp.

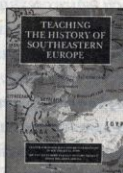
● **Aurel Sergiu Marinescu** – **ÎNAINTE ȘI DUPĂ DICTATUL DE LA VIENA**.
Editura **Vremea**, București, 2000, 559 pp.

● **Christian Bec** – **ISTORIA VENETIEI** (traducere și note de Ovidiu Cristea).
Editura **Corint**, București, 1999, 140 pp.

● **Anatol Gorodenco** – **CERAMICA LOCALĂ DE LA ORHEIUL VECHI ÎN SECOLELE XIV-XVI**.
Editura **Istros, Brăila**, 2000, 130 pp.

● **TEACHING THE HISTORY OF SOUTHEASTERN EUROPE** (Edited by **Christina Koulouri**; Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, Southeast European Joint History Project, History Education Committee).
Thessaloniki, 2001, 111 pp.

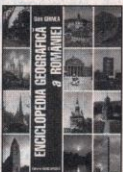
● **1989. PRINCIPIUL DOMINOULUI. PRĂBUȘIREA REGIMURILOR COMUNISTE EUROPENE** (ediție de: **Dumitru Preda și Mihai Retegan**).
Editura **Fundației Culturale Române**, București, 2000, 510 pp.

● **Aleksandr Soljenitin** – **RUSIA SUB AVALANȘĂ** (traducere din rusă de **Inna Cristea**).
Editura **Humanitas**, București, 2000, 224 pp.

● **IDENTITĂȚI COLECTIVE ȘI IDENTITATE NAȚIONALĂ. PERCEPȚII ASUPRA IDENTITĂȚII ÎN LUMEA MEDIEVALĂ ȘI MODERNĂ** (coordonator **Mirela-Luminița Murgescu**).
Editura **Universității din București**, București, 2000, 292 pp.

● **Dan Ghinea** – **ENCICLOPEDIA GEOGRAFICĂ A ROMÂNIEI**.
Editura **Enciclopedică**, București, 2000, 1 455 pp.

● **Catrinel Domăneanu** – **HISTRIA, XI. LES BOLS HELLÉNISTIQUES À DÉCOR EN RELIEF**.
Académie Roumaine, Institut d'Archéologie „V. Pârvan” de Bucharest, 2000, 146 pp.

1895. O NOUĂ PODOABĂ A BUCUREȘTIILOR

PALATUL DE JUSTIȚIE

IOAN LĂCUSTĂ

„În fine!

Magistrații și funcționarii grefelor, avocații și justițiabilii au scăpat de vechiul local, care ajunsese o ruină și care semăna mai mult cu o primărie rurală după vremea lui Pasvantoglu, decât cu templul justiției din Capitala unei țări ce se pretinde a fi Belgia Orientului!

În noul Palat, atât sălile de ședință cât și cancelariile sunt frumpe, spațioase, mobilate cu mult gust și confort.

Serviciul curățeniei este asigurat de un personal numeros.

Cel puțin pentru un moment Palatul strălucește de curățenie; să sperăm că și pe viitor va fi tot așa“.

Astfel anunța revista Palatul Justiției, număr jubiliar, la 15 octombrie 1895, un eveniment care urma să aibă loc chiar în aceeași zi: inaugurarea noului sediu al magistraților bucureșteni.

Dar până la acea dată se derulasera cinci ani de căutări, de muncă, de importante investiții pentru a împodobi Capitala cu un monument arhitectural reprezentativ.

Edificiu care în curând va împlini 106 ani de existență și de care se leagă momente și personalități reprezentative din trecutul dreptului și magistraturii române.

Să răsfoim filele de cronică.

Lucrările au început în anul 1890 sub conducerea arhitectului francez Albert Ballu (cavaler al Legiunii de Onoare, în 1887). El a făcut planurile Palatului, amplasat pe malul drept al Dâmboviței, al cărei curs fusese regularizat, în 1880-1882, de arh. Grigore Cerchez.

Nu după multă vreme, când în bună parte fusese executată partea exterioară a edificiului, arhitectul francez a murit. Continuarea lucrărilor i-a fost încredințată lui Ion Mincu (1851-1912). Realizase, până atunci, câteva proiecte importante, între care casele Monteoru și Vernescu de pe Calea Victoriei.

Acesta a păstrat planurile lui Ballu, adăugând sălile interioare, Sala pașilor pierduți, Scara de onoare etc.

În monografia sa *Ion Mincu*, publicată în 1928, N. Petrașcu – prieten al arhitectului – relatează că acesta ar fi preluat executarea lucrărilor la propunerea lui Ballu. Oricum, a avut loc un incident astfel relatat de Petrașcu: „Antreprenor, arhitectul S. Clădirea începea sub auspicii frumoase, dar, peste puțin, lucrurile luau o întorsătură neașteptată.

Antrepriza încearcă să introducă materiale de calitate inferioară care, dacă le-ar fi putut strecura, ar fi realizat un beneficiu foarte mare în dauna construcției.

Mincu – continuă N. Petrașcu – observă lucrul și

I. Mincu, desen de I. Georgescu

apoi imediat fraudă. Atunci, prin interpuși și prin făgăduinți de sume considerabile, Mincu fu rugat să treacă cu vederea ce se întâmplase. Această încercare îl revoltă atât de mult, că nu numai că nu ascultă propunerile ce i se făceau și dădu afară pe cei ce veniseră cu ele, dar nu mai voi să continue cu același antreprenor, nici în condiții garantate. El strică contractul și urmărește lucrarea cu alt antreprenor“.

Mincu a executat și un bust al avocatului Mihail Korne, împreună cu sculptorul Romanelli. Din 1891, și-a instalat atelierul la mezaninul Palatului, unde a lucrat până în 1904.

Iată un *Caiet de sarcini*, „pentru dare în întreprindere a lucrărilor de terasamente, zidărie, pavagiu, carelagiu, marmurărie ordinară, mosaică și lucrări hidraulice“ semnat (pentru ministrul Justiției) de Al. Costescu și de I. Mincu, directorul lucrărilor. Sunt

prevăzute atât operațiunile ce se vor efectua, cât și calitatea materialelor întrebuințate: toate de cea mai bună calitate.

Un alt *Caiet de sarcini*, semnat tot de Al. Costescu și I. Mincu, prevedea cantitățile aproximative pentru materialele necesare: 1 221,18 m.c. lemn brad pentru pardoseli și plafonare; 460 m.c. lemn brad pentru acoperișuri; 170 m.c. stejar; 1 725 m.p. jgheaburi din stejar; grinzi de tolă pentru pardoseli – 167 734 kg; grinzi de fier simple cu secțiune în T – 30 117 kg; fier lucrat pentru coliere, cârlige etc. – 50 626 kg; fier pentru echere de jgheaburi, șuruburi ș.a. – 3 900 kg; grile pentru ferestrele mici de la subsol – 250 bucăți.

Suma „totală aproximativă“ era de 284 919 lei și patruzeci de bani (moneda națională avea, pe atunci, echivalență în franci-francezi aur).

Din același *Caiet*, aflăm și repartizarea încăperilor Palatului. La subsol – Curtea cu Jurați, notariat, comerț, camerele civilo-corecționale nr. 1, 2, 3 și 4. La „între-sol“, erau dependințele încăperilor de mai sus, iar la etajul întâi, se aflau Curtea de Casație, secțiuni unite, prima și a doua Curte de Casație; biblioteca Curții de Apel și cele trei Curți de Apel.

Mai erau prevăzute interioare pentru președinte, Consiliu, portărel, diferite

cabinete și anticamere, gale-
rii, scări, dependințe etc.

Lucrările se executau,
după cum am amintit, sub
atenta supraveghere a lui I.
Mincu.

Cum lucra acesta ne-o
relatează un colaborator al
său, arh. Simon Vasilescu,
în revista *Arhitectura* nr. 1,
martie 1941. „Era foarte avar
cu antreprenorii, din spirit de
economie, aplicat la însă-
răcinările ce avea, ca și la viața
sa particulară. În schimb,
antreprenorilor li se dădeau
detalii studiate, în cele mai
mici amănunte de construc-
ții, detalii de execuție în mă-
rime naturală...”

Și același memorialist
continuă: „Îl văd în biroul lui
din Palatul Justiției, sufle-
cându-și mânecele, cântând
sau fluierând arii și crâmpene
de arii și opere clasice.

Mincu cânta când com-
punea... susținea că liniile de
arhitectură care ar incita
ritmul muzical al unei arii
frumoase ar da profilele cele
mai proporționale, cele mai
reușite ca valori de umbră și
lumină”.

In toamna lui 1895, Pa-
latul își aștepta de-acum
„clienții”.

Același număr din *Palatul
Justiției* amintit mai sus, în
preziua inaugurării Palatului
scria: „Această măreață clă-
dire este o nouă podoabă pen-
tru Capitala noastră.

Prin ridicarea acestui edi-
ficiu, malul drept al Dâmbo-
viței, care până acum era un

maidan urâcios, a devenit im-
punător, căci a fost armat cu o
mare clădire, clădire pe care cu
respect trebuie să o admirăm...

Terenul pe care s-a con-
struit Palatul mai are și o
importanță istorică: pe el a
fost odinioară vechiul Palat
de Justiție (Divanul), o clă-
dire medievală, în care, cu
mici excepțiuni, justiția se
împărțea de către cei ce abia
pricepeau și la cei mai tari,
la aceia ce erau din cercul lor.
A nu fi fost boier însemna a
nu avea dreptate. Așa price-
peau boierii de la Divan, în
timpurile trecute”.

Noul Palat – considera re-
vista amintită – era menit să
adăpostească „moravuri
curate. Credem că acum este
timpul ca mulțimea samsa-
rilor ce mișună prin sălile
instanțelor judecătorești să
fie înlăturați. Destul cu siste-
mul jëlbarilor nepricepuți și
al samsarilor șireți.

Pe ei, Cod Penal”.

În același număr și o suc-
cintă prezentare a interioa-
relor. „Instalațiunea internă a
Palatului Justiției nu lasă ni-
mic de dorit.

Încălzirea și aerisirea sălilor
sunt asigurate de un calorifer
de sistemul cel mai perfecțio-
nat.

Palatul va fi luminat cu
lumină electrică.

La toate etagiile sunt lava-
bouri prin cancelarii pentru
funcționari, însă cu un mic
inconvenient: nu este apă din
cauza că apa ce se distribuie
în București nu are destulă
presiune, această necesară
presiune fiind pierdută, se zice,
prin ruinele numite Bulevardul
Colțea.

O bună recompensă celui ce
va găsi pe numita presiune”.

Asosit și ziua mult aş-
teptată.

Programul solemnității din
15 octombrie prevedea: sosi-
rea regelui Carol I, a reginei
Elisabeta, a principelui moș-
tenitor, Ferdinand și a princi-
pesei Maria la orele 11.00, ser-
viciu divin oficial de mitro-
politul primat cu un sobor de
înalte fețe bisericești, discursuri
și apoi semnarea unui act
comemorativ și punerea
ultimei pietre a edificiului de
către rege și suita sa. „D-nii
magistrați – se precizează în
textul *Programului* – vor ocupa
tribuna din stânga Tronului,
d-nii avocați vor ocupa tri-
buna din dreapta; ceilalți
invitați vor ocupa tot restul
sălii din fața Tronului. D-nii
magistrați ai Curții de Casa-
ție, ai Curții de Apel din

Plafonul Curții de Apel

București și ai Tribunalului Ilfov vor purta roba de ceremonie cu decorațiunile în mărime reglementară”.

În numărul din 20 octombrie 1895, al doilea, *Palatul de Justiție* informa despre solemnitate și reproducea cuvântările rostite.

Încă de la ora 10.30, Sala pașilor pierduți, unde avea loc cerimonია, era plină. Erau prezenți, pe lângă magistrații amintiți mai sus, membrii

guvernului, membri ai Academiei Române, ofițeri superiori, reprezentanții presei „și diferite alte persoane de elită”. La o înaltă estradă „acoperită de verdeață și decorată cu ghirlande de flori” au luat loc regele Carol I și membrii familiei regale.

Au rostit discursuri E. Stătescu, ministru de Justiție, E. Schina, primul președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, și D. Gianini, deca-

nul Baroului avocaților județului Ilfov.

În cuvântarea sa, regele Carol I, după ce arată că inaugurarea Palatului de Justiție este „mai tot în același timp” cu terminarea lucrărilor Podului de peste Dunăre de la Cernavodă, precizează că noul edificiu, „acest falnic monument, va deștepta în mintea fiecăruia respectul ce se cuvine uneia dintre cele mai înalte tocmiri omenești”.

Printre coloanele Sălii pașilor pierduți

NICOLAE RAICOVICEANU

Nicolae Titulescu a avut numeroși colaboratori. Unii – cum a fost cazul lui Nicolae Raicoviceanu – i-au rămas alături până la sfârșitul vieții. Născut la Giurgiu în 26 decembrie 1886, N. Raicoviceanu și-a luat licența în Drept la București și doctoratul la Paris. În 1913 a devenit unul din secretarii lui Nicolae Titulescu. Din zecile de pagini de amintiri inedite, am ales un fragment în care povestește cum, în 1909, ca tânăr absolvent al Facultății, l-a cunoscut pe ilustrul diplomat.

Nicolae PETRESCU

Pe la începutul anului 1909, când mă apropiam de sfârșitul studiilor mele la Facultatea de Drept din București undeva în vara aceluia an, mi-am luat licența, mă duceam din când în când în Palatul de Justiție. Deși mă gândeam să intru în magistratură, mă interesa să ascult pledoariile marilor avocați ai timpului. Pe mulți dintre ei, datorită relațiilor alor mei, îi cunoșteam personal și în curând, din vedere ajunsesem să cunosc pe toți care pe atunci însemnau ceva în baroul bucureștean.

Într-o zi printre coloanele Sălii pașilor pierduți ai Palatului de Justiție îmi apără o figură necunoscută a unui tânăr ce atrăgea privirile tuturor prin înfățișarea lui neobișnuită. Purta bărbia și mustața

rasă în timp ce figura îi era înconjurată de o barbă neagră. Era Alexandru Suciuc de curând înscris în barou – unde însă practica foarte puțin. Barba lui, subiect de atracție, devenise în puține zile mai cunoscută ca cel ce o purta. Curiozitatea în jurul lui Alexandru Suciuc crescuse însă și mai mult când a început să însoțească zilnic în Palatul de Justiție un coleg atât de tânăr încât de n-ar fi purtat robă ar fi fost luat drept student și a cărui înfățișare contrasta nu numai cu a lui Suciuc, dar cu a tipului comun al oricărui om. Era înalt, puțin adus de umeri, ca și când înălțimea i-ar fi fost o povară; omoplații puțin teșiți, complet spân, cu o față ca de pergament, în mijlocul căreia nasul părea mai mic ca ce era în realitate din cauza pomelilor ieșite.

Libertatea, continuă suveranul român, „nu are ființă decât prin legi și legea rămâne cuvânt fără temeii dacă justiția, totdeauna nepărtinitoare, nu impune tuturor același respect, același sentiment de răspundere. Dreapta aplicare a legilor este, dar, scutul cel mai puternic al libertății, iar magistratul ține acest scut în mâinile sale”.

... Au trecut peste o sută de ani de atunci.

În sălile Palatului de Justiție s-au judecat nenumărate procese, au pledat mari personalități, precum Titu Maiorescu, Take Ionescu, Delavrancea, C. Dissescu, N.

Bustul avocatului Mihail Korne

Fleva, G. Alexianu, Paul Negulescu, Al. Bădărău, Thoma Stelian, Mihail Antonescu, Gh. Danielopolu și mulți alții, iar perindarea anilor și vremurilor a lăsat urme și peste acest prestigios monument de cultură și istorie, una dintre emblemele Capitalei. Să nu-l lăsăm în voia soartei; altfel, în câțiva ani se va vorbi și despre el doar ca despre o podoabă a trecutului. ■

Un tip de mongol în ochii căruia strălucea o privire trădătoare a unei inteligențe neobișnuite.

Fața rasă, înconjurată de barbă neagră și spânul cu aspect mongolic, zi de zi în Palatul de Justiție, nedespărțiți unul de altul era un subiect de curiozitate generală mai ales că acei ce-i cunoscuseră la Paris, unde-și făcuseră studiile, ne spuneau că Nicolae Titulescu era un mare jurist. Trecuse examenele cu elogii, adunase toate palmaresurile și premiile de la Facultatea de Drept de acolo și refuzase să rămână în Franța, unde i se oferise o catedră universitară. Ni se mai spunea că la toate aceste calități de mare jurist se mai adăuga un mare talent oratoric.

Aflasem că abea întors de la Paris, în timp ce-și făcea stagiul militar la Iași într-un batalion de vânători își luase agregatia la Facultatea de Drept de acolo și suplînea la catedra de Drept Civil pe marele jurist D. Alexandresco. După ce aflasem toate acestea despre Nicolae Titulescu, nedespărțitul său prieten nu ne mai interesa decât ca căutându-l pe dânsul în Palatul de Justiție să găsim pe „alter ego-ul” său pe care voiam, acum, cu orice preț să-l

auzim pledând. Mi-a fost dat să-l aud punând într-o zi niște concluzii foarte scurte într-un proces la secțiunea IV-a a Tribunalului Ilfov. O voce puțin pițigăiată, aș putea spune, cam spartă, care însă după câteva minute se încălzea, devenea armonioasă, se mlădia după nevoia argumentării și pe nesimțite te cuprindea în vraja cuvântării.

A vorbit numai vreo 10-15 minute, expunând faptele cauzei tot atât de clar pe cât de puternică era susținerea tezei juridice.

Am plecat din ședință cu impresia că am ascultat un avocat cu totul superior celor ce auzisem până atunci – și-i auzisem pe mai toți și desigur pe toți cei mari – și cu dorința să-l mai ascult în alt proces mai mare.

Cursurile ce trebuia să urmez, pregătirea examenelor ce trebuia să dau nu mi-au îngăduit să-l mai întâlnesc pe Nicolae Titulescu în Palatul de Justiție. Mi-am luat în vară licența și în noiembrie 1909 am plecat la Paris să fac doctoratul.

Nicolae Titulescu rămăsese pentru mine o amintire din Palatul de Justiție despre care mult timp nu mi-a mai fost dat să aud. ■

Aida Vrioni

I ADEVĂRATĂ DEZOLARE S-A LĂSAT PESTE SUFLETE

Am făcut cunoștință, în numărul trecut al revistei, cu jurnalul, inedit, al ziaristei și scriitoarei Aida Vrioni (1880-1954), ținut în ultimii ani de viață. Ani încărcăți de povara lipsurilor, a grijilor, a unei boli cu care lupta din greu, din lipsa mijloacelor materiale necesare.

În noul regim, instaurat după 30 decembrie 1947, Aida Vrioni și familia sa, la fel ca multe alte categorii sociale din vechiul regim interbelic, s-au trezit cu rosturile năruite, deposeați de bunuri, trăind doar din amintiri și din căldura unor vechi relații de prietenie, tot mai rare.

Alături de alte asemenea mărturii, însemnările sale ne readuc în prim-plan o lume pe care presa vremii, documentele oficiale o ignoră, ca și cum nu există.

● Despărțiri sfâșietoare în Gara de Est ● Sportivii, de 1 Mai, bat din poartă în poartă ● Un mare chirurg la munca pământului ● Generalul certăreț de la Călimănești ● La coadă pentru cartea de imobil ● De 7 noiembrie, se găsește mușchi de vacă ● Statul imită pe speculanți ● Ce poate să aducă Anul Nou 1952?

1951

Joi, 26 aprilie. Mi s-a povestit azi de dimineată o scenă care m-a emoționat până la lacrimi.

Aseară, la ora 9, au plecat 1 200 de evrei cu trenul, din Gara de Est, la Constanța, să ia vaporul spre Palestina. O prietenă s-a dus

la gară să vadă pe două prietene ale ei (mamă și fată) care plecau. Fata și-a lăsat aici un logodnic creștin. Mama se urcase în tren și fata încă pe peron cu logodnicul. Mama era în toate stările de teamă ca nu cumva fata să lase trenul să plece fără ea. În ultimul moment, după o despărțire

sfâșietoare, s-a urcat în tren, după mamă-sa, în hohote disperate de plâns. Poate, este chiar sigur, că nu se vor mai vedea niciodată.

Erau mii de oameni în gară, care-și conduseseră rudele și prietenii și care, în tramvai, printre lacrimi, surădeau spunându-și unii altora: „Lăsați, că peste 10-12 zile, plecăm și noi.“

Pot pleca! Dumnezeu, ce mare fericire. Îmi dau seama acum, mai mult decât oricând, ce înseamnă libertatea individului.

1 mai. Sărbătoarea muncii! Cinstită cu un fast, un lux de costume și culori, o desfășurare de mase omenești, cum nu s-a mai văzut în țara noastră până acum câțiva ani. O incitare pentru ochi. O evadare din cotidian.

Dar câți bani cheltuiți și câtă oboseală pe bieții oameni! Pe aici au trecut sportivii. Tineretul țării. Mai mult goi. Flanele și șorturi în diverse culori. În genere veseli, deși erau chinuți de necesități inexorabile. Ședeau doar de la 5 pe drumuri și trebuia să mai stea până la 2. Sunau din poartă în poartă și nimeni nu le deschidea, fiindcă ar fi năvălit sute și nimeni nu mai are oameni de serviciu ca să curețe după ei, dacă ar fi vrut să curețe.

E pentru prima oară în viață că m-am gândit la chinul celor care trebuie să stea în picioare, pe străzi, câte 9-10 ore la rând. De ce oare s-or fi desființat vespasienele? Nu erau estetice, dar erau foarte necesare pentru sănătatea omului.

Sportivii au defilat pe bulevardul Dacia, în fața ferestrei noastre. Mi-au plăcut mult stindardele a două grupe: unele înalte, bleu-ciel cu dungi roșii-albastre, iar celelalte, tot atât de înalte, galbene cu dungi verde închis. Erau de un admirabil efect.

În ușoara adiere a vântului, fâlfâiau ca niște aripi imense. Poți sau nu să aprobi total anumite ideologii, dar ce este frumos e tot frumos, fiindcă este absolut și universal.

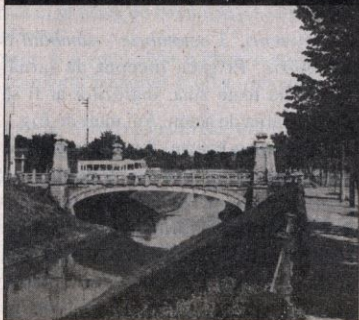
Vineri, 4 mai. Seara a venit Doctorul. Doctorul! Ce mult e de atunci, de când l-a botezat Tante Margot cu numele ăsta de caldă prietenie și pe care îl adoptaserăm toți din cercul nostru.

„Doctorul“ e acum arămiu la față, cu părul complet alb, slab și cu mâinile de muncitor al pământului. Lucrează toată ziua la mica lui fermă. Și ce mare chirurg era! Cum se pierd oamenii utili societății! Păcat! N-avem așa de mulți, ca să ne permitem luxul acesta. Nu concep ideologii care dau la o parte pe oamenii bine pregătiți, care și-au evidențiat meritele în slujba celor mulți. Pentru ce discriminări?

Sâmbătă, 5 mai. Înainte de dejun a venit dr. [romancierul Virgiliu] Monda. La 14 (mai) pleacă în excursie în Deltă cu Sadoveanu și 58 de scriitori. Ferice de ei! Cu vaporul pe Dunăre, în luna mai! Cum m-aș duce și eu.

Miercuri, 9 mai. Anii trecuți se sărbătoreau astăzi Ziua Victoriei. Acum au renunțat de a o mai serba. De ce? Nu știu. Poate fiindcă sunt prea mulți sovietici și

Cheul Dâmboviței

6 martie, 1951. Azi sunt 6 ani de când s-au schimbat definitiv lucrurile la noi. Și iată nici nu avem curajul să numim lucrurile pe numele lor! Și eu m-am prins ieri cu o lașitate. Am dat 100 lei unor indivizi care mi-au cerut-o pentru inițiativă pe care eu o dezaprob. Frica, sub o formă sau alta, ne năpădește pe toți, mai mult sau mai puțin. Nu mai ești liber. Toți suntem triști, fără dorință de a trăi. Cu fiecare săptămână e un progres în decrepitudinea noastră. Am ezitat să întrebunțez acest cuvânt prea tare, dar când în loc să urci, cobori, ăsta e termenul. Să nu vezi decât mizerie în jurul tău, să nu auzi decât voci fricoase, îngrijorate, să nu mai fii sigur de libertatea ta, e de ce să nu mai iubești viața. Și totuși nu pot să neg că sunt și reforme bune. Rhea îmi vorbea despre biblioteci care sunt organizate peste tot și că cititorii se înmulțesc. Apoi munca pentru toți, dacă n-ar fi extenuantă și abrutizantă, ar fi un progres imens pentru educația noastră. Chiar reglementarea chiriilor, de n-ar fi teribila aprehensiune a provizoratului! Doamne, ce presiune nemiloasă la care supui un întreg popor! Măcar, am învățat ceva? Niciodată n-aș fi crezut că teroarea ar putea dura 6 ani și acum ne-am obișnuit să suferim, să respirăm cu un singur plămân, să trăim într-o acceptare fără margini.

Alice Voinescu, Jurnal

prea multe desfășurări de mase de oameni. Păcat! Victoria e un nume așa de frumos și de înălțător!

Noii posesori ai bibliotecii noastre au telefonat când pot veni să ia mobilele. Tăticu, care este cu grija casei și care știe că avem atâta nevoie de bani, le-a spus că pot să vie vineri. M-am agățat de un fir de pai. Deci, numai 2 zile va mai sta în casa mea biroul mare cu placă de cristal, de la care am condus eu *Revista scriitoarelor și scriitorilor români* timp de vreo 15 ani, de când l-am cumpărat, și biblioteca noastră, căsuța cărților și scrierilor mele în tot acest timp.

Miercuri, 3 octombrie - sâmbătă 6 octombrie. Frig ca început de iarnă. Tremurăm toată ziua. Îngrozitor ar fi să înceapă iarna de acum. Am muri de frig.

Ce bine era înainte! Terminam lemnele, telefonam și ne aducea în aceeași zi cantitatea care ne trebuia. Acum se cer formalități peste formalități și cozi de îngheață inima în om așteptând. Și până la urmă îți aprobă o cantitate insuficientă, împărțită în tranșe și tranșa din urmă nu

ți-o mai dă niciodată. Așa a fost în ultimii ani. De ce o fi mai existând minciuna celei de-a treia tranșe?

Luni, 8 octombrie. Tăticu a stat 4 ore de coadă la miliție pentru cartea de imobil! Oamenii ăștia nu știu ce să mai inventeze, ca să exaspereze publicul. Un bătrân de 71 de ani peste 4 ore în picioare. Cred că dacă înainte s-ar fi trăit tot așa de greu în țara noastră, nimeni n-ar fi ajuns vârsta de 70 de ani. Nu se știa de cozi și lumea era mulțumită.

Marti, 16 octombrie. [Primește vizita unui funcționar de la Comitetul de Artă și Cultură. „Era un om mai mult bătrân, modest dar curat îmbrăcat și cu o șapcă în cap.”] Îmi spune că în urma memoriului meu și cererii mele adresate tov. [Ed.] Mezincescu (președintele Comitetului pentru Artă) a fost trimis să cerceteze cazul meu la fața locului. A rămas profund mișcat și înduișat de starea mea fizică și financiară, m-a întrebat de ce stau în frig și, cum era la curent cu memoriul meu, cunoștea toată activitatea mea culturală și literară timp de o jumătate de veac. De o

rară delicatețe sufletească, îmi dădea a înțelege că el îmi cunoaște activitatea din reputația mea, nu din memoriu, pe care de bună seamă îl citise cu multă atenție.

Mi-a spus că este, sau a fost, muncitor la C.F.R. și era mândru de acest lucru. Mi-a mai spus că speră ca la 7 noiembrie să mi se facă ceva, că Comitetul pentru Artă protejează pe toți creatorii de artă și mi-a dat de exemplu pe un bătrân actor care umbla prin provincie și care niciodată n-a strălucit ca talent că are pensie de 15 000 lei lunar. La mirarea mea, mi-a spus că și mie speră să mi se facă [pensia] în jurul acestei sume, nu numai pentru munca mea de 50 de ani, dar și fiindcă am fost prima ziaristă din țara noastră.

Vineri, 26 octombrie. Sfântul Dumitru. Cine mai își amintește azi de sfinți? Ziua unui sfânt era până mai acum câțiva ani o zi de odihnă, de reculegere. Azi e o zi de muncă, ca toate celelalte. Nu se mai serbează decât sărbătorile laice: aniversările câtorva fapte care marchează evoluția socialismului în curs. Atunci se

bucură poporul, dar nu se odihnește. Bucuria e dinamică, nu statică și mulțimea trebuie să și-o arate prin mers și strigăte, timp de câteva multe ceasuri. Dar, cel puțin, știu că s-a bucurat.

Marți, 6 noiembrie. În vederea zilei de mâine (7 noiembrie) piețele și cooperativele au fost foarte bine aprovizionate. Au găsit chiar mușchi, de vacă la măcelărie! S-a luat pentru mine 1/2 kg. Am voie să mănânc carne friptă. Dar o găsesc așa de rar. Trăiască 7 Noiembrie!

Miercuri, 21 noiembrie. „Intrarea Maicii Domnului în Biserică“. Mare sărbătoare bisericească. Dar cine le mai știe și cine le mai ține? Doar biserica și câțiva credincioși, dacă nu sunt și aceștia zăpăciți de grijile zilnice și de necazuri. Și au atâtea necazuri bieții oameni!

Ni sa raționat lumina electrică. S-au dat cote imposibil de respectat. S-a revenit asupra măsurii trecute. Poți consuma cât vrei, dar s-a scumpit kilowatul la 30 de lei. Deci reducere forțată de consum electric.

Direcțiunea Regională de Securitate Galați, 12/67727,

9 februarie 1951

[Către]

Secția Raională de Securitate [Tulcea]

Biroul Contra Spionaj

La Legația Israelă [sic!] din București, str. Burghelea nr. 5, sosesc scrisori ale unor cetățeni evrei care vor să emigreze în Israel în care ei se plâng de greutățile pe care le fac autoritățile noastre care se ocupă cu această problemă.

Pentru ca Legația să nu folosească aceste scrisori în scopuri ostile regimului nostru, se atrage atenția tov. care lucraiază [sic!] la Biroul Controlului Streinilor, asupra comportărilor cât mai corecte cu emigranții.

Pentru a verifica dacă aceste scrisori sunt dirijate de către Legația Israelă prin elemente sioniste, procedați la interceptarea scrisorilor adresate Legației pe adresa de mai sus, stabilind sensul acestor scrisori, iar în cazul că prin ele sunt puse în discuție Autoritățile noastre le veți reține și înainta acestei Direcțiuni.

Veți reține numai scrisorile în care sunt calomniate autoritățile noastre, dând curs liber scrisorilor prin care se cer lămuriri cu privire la emigrări.

Maior de Securitate, Izsak Adalbert, lt. maj. de Securitate, Matulea C.

(Document aflat în colecțiile Direcției Arhivelor Istorice Centrale)

Cine va putea plăti mii de lei pe lună, numai pentru lumina electrică, când majoritatea lefurilor variază între 3 și 5 000 de lei! Poate numai cei care au sute de mii de lei lefuri pe lună.

S-a raționat gazul (petrolul): 8 litri pe lună! Oamenii nevoiași care se încălzesc și gătesc la lămpi de gaz sunt consternați. Chiar și această cotă se dă numai celor care posedă carte de lemne; cei care n-au dreptul la lemne, n-au nici dreptul la gaz! S-a revenit în forță și asupra acestei măsuri: se menține cota lunară cu 10 lei litru și se vinde la liber cu 16 lei litru.

Nici sare de bucătărie nu se găsește. Se vede că au secăt salinile. Se găsește doar în cutii, din acelea mai scumpe.

Doamne! S-or termina vreodată turmele de oi-oameni de pe la ușile prăvăliilor? Ce spectacol înapoiat și degradant. În ce stare ne-au adus repetatele masacre omenești.

Miercuri, 5 decembrie. Astă-seară se dă *Traviata* la Operă cu o primadonă și un bariton de la Opera din Budapesta. Acest simplu anunț, citit într-un ziar, mi-a făcut așa, ca o spărtură în minte, care a îndesat în valuri adevărul care mi se ascunsese până

acuma: eu am ieșit din rândul lumii; nu mai sunt om.

De ani de zile nu mai frecventez Opera, eu, o îndrăgostită de muzică; nu mai frecventez concertele simfonice și nici un fel de concerte. Trăiesc ca un nenorocit pe marginea drumului.

Sâmbătă, 22 decembrie. Preparative de Crăciun. Am găsit, în sfârșit, cele trebuincioase pentru caltaboș.

Duminică, 23 decembrie. Azi s-a purces la facerea caltaboșului. Ochi flămânzi și poftă de mâncare amânată pe marți. De dimineață, Florinel [fiul] a fost trezit printr-o apreciazabilă surpriză. Un lucrător din fabrica din Craiova, unde a fost Florin director, a venit să-l vadă și să-i aducă o mulțime de bunătați alimentare. Auzise că Florin o duce destul de greu și a vrut să răsplătească și el purtarea bună pe care a avut-o Florin față de lucrătorii din fabrică.

Cum or fi zicând ăștia de azi că lucrătorii au fost opriți pe vremea burgheziei?! Or fi fost, dar oare n-a existat nici o excepție?

Luni, 24 decembrie. Ajun de Crăciun. Magazinele închise. Modă nouă! Lumea e furioasă că n-are de unde-și cumpăra cele necesare pentru Crăciun.

Marți, 25 decembrie. Crăciunul. Al 72-lea. Uluitoare performanță din partea unei făpturi delicate și fraise cum am fost eu.

Pe la 10 1/2 m-am dus la biserică, sprijinită de taticu și de baston, Doamne! Cât de bine mă simt în atmosfera de reculegere de acolo. Cât de mult calm și senin se coboară în mine. Era biserica plină de lume: de toate vârstele și de toate felurile. M-am bucurat mult.

Un neam care nu-și pierde credința nu piere niciodată. ■

**Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ**

Magazin alimentar pe bulevardul Magheru

SMARANDA BRĂESCU - O PASĂRE ÎN VĂZDUH

De numele Smarandei Brăescu se leagă începuturile parașutismului românesc. Vreme de șase decenii, performanțele ei au făcut ca în multe locuri din lume să se vorbească cu admirație despre România. Astăzi nu mai știm nici măcar unde a fost îngropată Smaranda Brăescu.

Cu 5 minute înainte de a se urca în avion pentru saltul de record mondial

Dr. VALERIU AVRAM

S-a născut la 21 mai 1897, în satul Hănțești, comuna Buciumeni, din județul Covurlui. Era al optulea copil al unei familii de răzeși. După terminarea școlii primare, părinții au trimis-o la o școală profesională de fete din orașul Bârlad. La 29 mai 1912, copila în vârstă de 15 ani a văzut pentru prima dată un avion. Era un Farman III,

pilotat de locotenentul aviator Gheorghe Negrescu. Avea să mai treacă timp până la cel dintâi zbor al ei.

Zece salturi

După terminarea primului război mondial, Smaranda a fost o vreme învățătoare suplinoitoare în satul natal.

I se întâmpla să meargă la Tecuci, cu diverse treburi. Într-una din zile a ajuns pe aerodromul Școlii militare de pilotaj. Căpitanul Dumitru Naidinescu a invitat-o să zboare. Botezul aerului a marcat-o pentru toată viața.

Între anii 1924-1929 a urmat cursurile Academiei de Belle-Arte din București, secția de artă

decorativă și ceramică. În 1926, cu ocazia unei excursii de studii în Egipt, a rămas fără bani. I-a trimis o scrisoare lui Naidinescu, ajuns locotenent-colonel: „N-am plătit nici acum masa pe vapor, care mă costă 6 000 lei și tot am crezut că-mi va da unul din frați, însă nici unul nu s-a îndurat. Vin la dumneata să mă girezi la bancă pentru suma de 6 000 lei timp de două luni. Trebuie să plătesc această datorie, e în joc situația mea morală și socială.” Naidinescu i-a trimis banii.

În primăvara anului 1928, la București a avut loc un mare miting aviatic. Au participat și câțiva parașutiști germani; între ei și inginerul Heinecke, inventatorul unei parașute performante. Inginerul a invitat-o în Germania promițându-i sprijin pentru obținerea brevetului internațional de parașutism. La acea dată, în România nu

Pe Frontul de Est

Cluj, 1929, în timpul unui miting aerian

exista încă o școală de parașutism.

Smaranda Brăescu a imprumutat suma de 60 000 lei și la 1 iulie 1928 a plecat în Germania. A ajuns la Berlin, și-a cumpărat o parașută cu 40 000 lei de la firma Schröder et Co. și peste numai patru zile, la 5 iulie 1928, a executat primul salt. Să o urmărim povestind evenimentul: „Mă urc în avion. Mai era înăuntru dl. Heinecke, un director din Serviciul aeronautic german, dl. Peter, și doi piloți. Pasărea de metal se desprinde și începe să urce. Jos, mulțimea agită batiste, pălării. În avion, dl. Heinecke și-a pier-

dut liniștea, e agitat. Nu cred să fi fost emoție, ci grijă ca încercarea să fie executată în cele mai bune condițiuni. Consultă aparate, consultă piloții și în cele din urmă mă consultă și pe mine... cu privirea. Un singur gând mă stăpânea: să execut cu strictețe mișcările care-mi fuseseră recomandate... Eram la 600 m înălțime, când dl. Heinecke îmi făcu semn să fiu gata. Îmi cercetă aranjamentul parașutei, pe care singură mi-o așezasem înaintea urcării în avion. Am ieșit pe ușa aparatului. Era un curent puternic și a trebuit să mă țin zdravăn de ușă și să îndoii picioarele,

care îmi erau sprijinite de bară. Eram în plin aer și curentul sporea. Mă usturau ochii de nu-i puteam ține deschiși. Simții cele două băți pe umăr. Dl. Heinecke îmi da semnalul să mă arunc. Am tras picioarele de pe bară și mi-am dat drumul. Un fâlfâit ca de aripi uriașe. Cădeam, cădeam cu toată greutatea corpului, cu toată senzația căderii vertiginoase. O clipă nesfârșită și deodată o smucitură, care curmă fâlfâitul parașutei în desfășurare. Se deschisese și eram salvată. Făcui ochii mari și privii în jur. Avionul era aproape, dl. Heinecke mă salută cu șapca. Îi răspunsei, dând din mâini și din picioare. Apoi mă pormii pe răs, așa singură în cer, ca un copil căruia i-a reușit o ștergărie... Am căzut pe spate, fără măcar să mă zgârii. Cei ce au pornit spre locul unde căzusem m-au găsit strângându-mi liniștită parașuta. Dl. Heinecke m-a îmbrățișat și a strigat: «Bravo România!».

Prin acest salt, România devenea cea de a patra țară din Europa – după Franța, Cehoslovacia și Elveția – care avea o parașutistă brevetată.

Revenită în țară, Smaranda Brăescu a executat în următorii doi ani peste zece salturi cu parașuta în cadrul unor mitinguri organizate de Asociația Română pentru Propaganda Aviației (A.R.P.A.). Dar cum aviația și parașutismul se aflau încă în faza de pionierat, se înregistrau numeroase accidente. Nici Smaranda nu a fost scutită. La 17 august 1930 s-a accidentat grav, alegându-se cu trei coaste rupte și dublă fractură la un picior. A rămas tintuită la pat vreme de șase luni.

După un salt cu parașuta

Încă nu se restabilise complet când a reluat salturile. A început să se antreneze intens, cu ajutorul Inspectoratului General al Aeronauticii. Dorea să doboare recordul feminin european, stabilit în Germania, la Dresda. De fapt, dacă reușea să sară de la 6 000 m, cum își propusese, depășea și recordul american de 5 384 m.

Record pentru 20 ani

La 2 octombrie 1931 trei echipe au decolat pentru a omologa noul record. Avionul în care se găsea Smaranda Brăescu era pilotat de locotenentul Alexandru Papană. El avea să își amintească: „Ajunși la 6 000 de metri, domnișoara Smaranda Brăescu se ridică în picioare, se urcă pe scaunul pe care șezuse în carlingă și trece, scurt și cu multă stăpânire de sine, cu unul din picioare peste marginea carlingii. Mă uit un moment înainte și apoi mă întorc din nou către «navigatoarea mea» pentru a-i face semn să sară. Constat însă că a dispărut. Totul s-a consumat atât de repede... Am făcut un viraj vertical și am avut una din marile surprize și bucurii depline trăite până atunci. În îngrijorarea, care mă săgetase o clipă, în fața ochilor mi-a venit cel mai sigur și ferm răspuns al faptelor domnișoarei Smaranda Brăescu: parașuta se deschidea în acel moment și începea să scrie acolo, pe cerul Bărăganului, ceea ce avea să devină o realitate...”.

După 21 minute și 25 secunde, potrivit cronometrării oficiale a comisariatului sportiv al Aeroclubului Regal al României, Smaranda Brăescu

Pe Frontul de Est

ateriza lângă gara Sărăținca, la 28 km de Slobozia. Stabilea un nou record mondial, omologat de Federația Aeronautică Internațională (F.A.I.). A fost decorată cu Ordinul „Virtutea Aeronautică” clasa Crucea de Aur”.

Cu sprijinul autorităților, Smaranda Brăescu pleacă peste Ocean. Fondurile necesare au fost strânse prin colecta organizată de ziarul *Universul*, de Aeroclubul Albastru și de comandorul aviator Dumitru Bădulescu.

A ajuns la New York la 25 decembrie 1931. Declarase presei, la plecarea: „Viața mea nu înseamnă nimic dacă o țin numai pentru mine. Viața mea

o dăruiesc țării; dar vreau să o dăruiesc frumoasă și încărcată de glorie. Nu mă voi întoarce decât biruitoare, pentru că eu cred în steaua mea. Și Dumnezeu a ținut cu mine și cu steaua mea.”

După participarea la o serie de mitinguri aviatice, a obținut aprobarea Departamentului Apărării al S.U.A. să se antreneze, în perioada 7-10 ianuarie 1932, într-o unitate de aviație din Miami. A căutat apoi un avion performant, care să poată urca până la 7 000 m.

La 19 mai 1932, avionul a atins altitudinea de 7 400 m. „Marea încercare se petrecea pe platoul Sacramento, în

Smaranda Brăescu, Marina Drăgescu, Stela Huțanu, în 1943

vecinătatea Munților Sierra Nevada. Înzestrată cu o parașută construită în țara mea și cu aceea obligatorie furnizată de armata americană, mă urcai în avionul pilotat de un aviator curajos. Urcarea, împiedică în început de un vânt puternic, fiindcă ziua de 19 mai era foarte rea, nu se putea face mai repede. La 24 200 picioare engleze [7 400m], pilotul îmi făcu semn să mă lansez. Frigul era intens, însă respirația îmi era ușurată de masca de oxigen pe care Țineam aplicată pe gură. Răspunsei pilotului să mai urce. Dar acela îmi strigă: «Nu mai avem oxigen; lanșați-vă sau cobor!». Am aspirat atunci cât am putut mai mult oxigen, apoi, smulgându-mi masca de pe față, o arunca în aparat, svârlindu-mă în gol. Mă precipitai nu știu câți metri fără să-mi pierd cunoștința. Apoi simții o smucitură și parașuta, aceea construită în țara mea, se deschise [cea de fabricație americană nu a funcționat]. Vântul, foarte puternic, făcea să se balanseze înfricoșător învelișul, ceea ce îmi cauza mari suferințe din cauza smuciturilor violente pe care trebuia să le îndur. Coboram cu o iuteală de patru metri pe secundă, care uneori creștea până la 12 m/secundă... Coborârea a durat 25 minute și s-a făcut la 20 mile distanță de platoul Sacramento. Atinsei pământul lângă o cârciumă și acela care mă ajută să mă eliberez de parașută a fost un țăran. Uimit că se găsește în fața unei femei, el mă duse cu automobilul până la cel mai apropiat câmp de aviație, unde cu ajutorul unui aeroplan al aviației americane

am ajuns la San Francisco... Când sosi vestea fericitei mele aterizări, miile de persoane care se aflau pe platoul din Sacramento au izbucnit într-o explozie de aplauze. Recordul meu a fost imediat omologat de Aeroclubul din Washington.

Performanța de 7 233 metri realizată de Smaranda Brăescu, devenită campioană mondială absolută, a fost depășită abia după 20 ani, tot de un român, căpitanul Traian Demetrescu-Popa, care, la 8 mai 1951, a sărit de la 7 250 m.

După marele succes obținut în California, Smaranda Brăescu a devenit și prima europeană brevetată ca pilot în S.U.A. Și-a cumpărat apoi un avion de turism, de tip Hawk, pe care l-a botezat „Aurel Vlaicu”.

La întoarcerea în țară, a făcut o escală în Italia, unde a fost primită de mareșalul Italo Balbo, ministrul Aerului.

În anii care au urmat, a obținut o serie de performanțe ca pilot. La 27 aprilie 1936 a traversat cu avionul ei Munții Iugoslaviei, deasupra cărora

se afla zona cu cele mai mari turbulențe din Europa. În ziua de 19 mai, când se împlineau patru ani de la marele record mondial obținut în S.U.A., a reușit o premieră mondială: a traversat Marea Mediterană în linie dreaptă, pe un traseu de 1 100 km, de la Roma la Tripoli, în Libia, după un zbor de șase ore și zece minute.

A participat la luptele de pe Frontul de Est, în cadrul Escadrilei sanitare. A rămas în activitate până la 12 mai 1945.

Peste un an, semna, alături de alte 11 personalități (între care: generalul Aldea, prof. univ. dr. Grigore T. Popa), un memoriu prin care se condamnă falsificarea alegerilor din noiembrie 1946. Documentul a fost înaintat Comisiei Aliate de Control, de fapt delegatului american, care l-a predat celui sovietic. Smaranda Brăescu a fost condamnată la doi ani închisoare. Dar autoritățile comuniste nu au reușit să o găsească. Oamenii de suflet – prof. univ. Ion I. Gheorghiu din Iași și preotul Matei Dumitru – au ascuns-o. Smaranda s-a îmbolnăvit de o boală necruțătoare și la 2 februarie 1948 s-a stins din viață.

Potrivit cercetărilor întreprinse de prof. Neculai Staicu – dar încă neconfirmate – mormântul ei s-ar afla în Cimitirul central din Cluj, unde ar fi fost îngropată sub numele de Maria Popescu. Poziția respectivă a fost concesionată în anul 1970 unei alte persoane. Poate că viitoare cercetări vor lămuri și acest aspect din viața unei femei curajoase, care s-a străduit și a reușit să poarte cu cinste numele țării ei. ■

Reverberații, ecouri, interferențe

Pentru a limpezi contextul în care generalul Rădescu a rostit, în seara zilei de 24 februarie 1945, la ora 22.00, ultima cuvântare la radio în calitate de prim-ministru, facem apel la un fragment din textul publicat de prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu, în monografia apărută la Editura All, în 1996, Guvernarea Nicolae Rădescu, însoțit de un scurt comentariu al autorului.

„Frați români,

Cei fără neam și fără Dumnezeu, așa cum i-a botezat poporul, au pornit să aprindă focul în țară și s-o înceapă în sânge. O mână de înși, conduși de doi venetici, Ana Pauker și unгурul Luca, caută prin teroare să supună neamul. Vor cădea striviți.

Acest neam care a știut întotdeauna să-și apere ființa nu se va lăsa acum îngenunchiat de câțiva neisprăviți.“

Faptele enumerate de primul ministru al României în alocuțiunea sa la radio, cât și interpretarea lor erau riguros exacte.

Lipsea un lucru totuși. Comuniștii „etnici“ români stăteau fermi alături de Ana Pauker și Vasile (Laszlo) Luca.

„Românii“ Gheorghe Gheorghiu-Dej, Constantin Doncea, Gheorghe Vasilichi, Petre Constantinescu – Iași, Emil Bodnăraș, Gh. Vlădescu – Răcoasa, Miron Constantinescu, Paul Niculescu – Mizil sau Nicolae Ceaușescu, ca și alți lideri, erau toți la fel de grăbiți și doritori, ca și Ana Pauker sau Vasile Luca, să impună țării, prin orice mijloace, regimul comunist.

Guvernul de la 6 martie 1945 a uzurpat puterea prin acțiunea metodică tenace și fără scrupule a unui nucleu de comuniști, indiferent de obârșia lor etnică, acțiune la care autoritățile și armata sovietică au avut o participare directă și esențială. ■

Cristaluri și porțelanuri

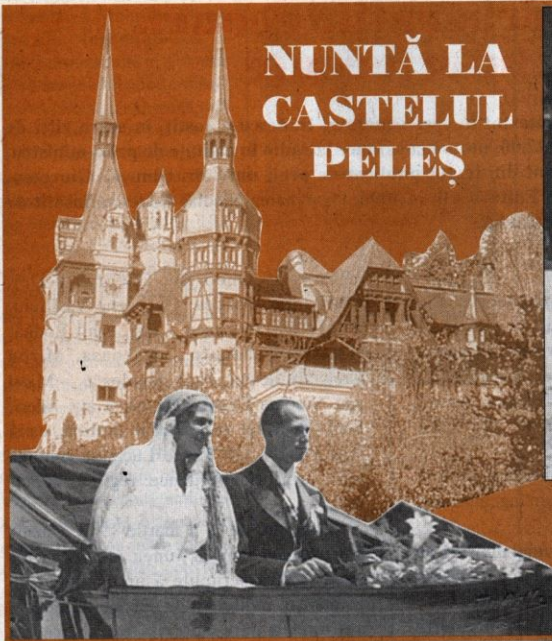
Muzeul Municipiului București organizează la sfârșitul acestei luni expoziția **Cristal și porțelan în saloanele bucureștene**. Vor fi expuse piese din bogata colecție a muzeului, care cuprinde circa 6 000 de obiecte. Au fost alese pentru expoziție o sută dintre acestea, din sticlă, porțelan și faianță, marea majoritate din secolul XIX.

Ele provin din manufacturi ca: Sèvres, Alt Wien, Meissen sau din manufactura condusă de Emile Gallé. O parte dintre exponate au putut fi identificate prin steme și monograme ca aparținând unor mari familii: Suțu, Ghica, Mavrocordat și Cantacuzino. Altele consemnează evenimente majore: Unirea din 1859 sau Războiul de Independență din 1877.

Făcând apel la imaginația vizitatorilor, realizatorii expoziției încearcă să reînvie strălucirea de altă dată a saloanelor bucureștene.

Carmen CONSTANTIN

NUNTĂ LA CASTELUL PELEȘ

**24-26 iulie
1931**

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

În perioada interbelică fetele se căsătoreau de pe la 12-13 ani, iar băieții de la 17-18. Recensământul din 1930 arăta că în mediul rural 61,1% din totalul locuitorilor de peste 13 ani erau căsătoriți, iar în mediul urban – 50,6%. Mariajul era precedat de cunoașterea tinerilor (pețitul), după care părinții conveneau asupra averii (dotei); urmau logodna care dura trei-patru săptămâni, apoi căsătoria religioasă, cea civilă și nunta.

De regulă, alianțele matrimoniale se încheiau în cadrul aceluiași grup socio-profesional, părinții dorind ca fiul sau fiica lor să-și păstreze statutul social sau să obțină chiar unul mai bun. Când mirii proveneau din grupuri diferite se creau uneori adevărate drame. În memoriile sale, Mircea Eliade nota: „Părinții mei visaseră cu totul altceva decât o funcționară de la Societatea de Telefoane, divorțată și cu o fetiță într-un internat obscur... Când le-am spus că mă voi muta într-un apartament împreună cu Nina, parcă s-ar fi prăvălit cerul peste ei... Amuțiră cu toții de spaimă și indignare dar mai ales de revoltă împotriva destinului”.

Pentru membrii familiei regale situația era și mai complicată, deoarece ei nu se puteau căsători decât tot cu reprezentanți ai unor case domnitoare. Unul din motivele care îi determinaseră, în 1866, pe liderii politici să aducă un principe străin pe tronul din București fusese tocmai dorința lor ca domnitorul să fie cu adevărat un arbitru politic, să se afle deasupra partidelor, să nu devină susținătorul unor anumite familii, cu care se înrudea, în defavoarea altora.

Soacra Balcanilor

Această exigență a creat destule necazuri tinerilor aparținând Casei Regale, unii dintre ei căutând să dea „frâu liber” propriilor sentimente. Astfel, în 1889, principele moștenitor Ferdinand voia s-o ia de soție pe Elena Văcărescu, domnișoară de onoare a reginei Elisabeta (*Magazin istoric*, nr. 7/1992, 6/1995). Reacția liderilor politici din toate partidele a fost promptă și a împiedicat căsătoria. Președintele Consiliului de Miniștri, Lascăr Catargiu a declarat categoric: „Maiestate, aiasta nu se poate!”, dar dacă prințul Ferdinand dorește cu orice preț să se însoare cu domnișoara Văcărescu, atunci o poate face ca simplu „particolar”, nu ca moștenitor al Coroanei României. Prințul a renunțat la intenția sa și în decembrie 1892 s-a căsătorit cu principesa Maria de Edinburg (*Magazin istoric*, nr. 11/1996).

Peste aproape trei decenii, în august 1918, principele Carol – fiul lui Ferdinand și al Mariei – s-a însurat, fără încuviințarea suveranului, cu Maria Valentina (Zizi) Lambrino. Prin acest act, Carol încălcase Statutul Casei Regale, astfel că, în ianuarie 1919, Tribunalul de Ilfov a anulat căsătoria. Copilul născut în ianuarie 1920, în urma relației dintre Carol și Zizi, deși principele recunoscuse în scris că este fiul său, a primit numele de Mircea Grigore Lambrino. La 27 februarie 1921, Carol s-a căsătorit cu principesa Elena, fiica regelui George al Greciei, nunta desfășurându-se la București. În aceeași zi, sora lui Carol, principesa Elisabeta, s-a măritat cu diadoul (prințul moștenitor) George al Greciei (fratele principesei Elena), nunta având loc la Atena.

Aceste două mariaje făceau parte dintr-un plan mai amplu al reginei Maria, care dorea, cum remarcă cu ironie unii contemporani, să fie „soacră a Balcanilor”. Într-adevăr, peste un an, în iunie 1922, principesa Marioara s-a căsătorit cu regele Alexandru al Iugoslaviei.

Totuși, planul reginei Maria s-a dovedit extrem de vulnerabil. În decembrie 1925, principele Carol și-a părăsit soția și copilul, rămânând în străinătate cu Elena Lupescu. În iunie 1928, principesa Elena a divorțat de Carol.

În 1931, principesa Ileana, cea mai mică dintre fetele regelui Ferdinand și ale reginei Maria, împlinea 22 de ani și în mod firesc trebuia să se mărite. Situația ei în cadrul familiei nu era de invidiat. Constantin Argetoianu scria că Ileana era „fără îndoială fiica lui Barbu Știrbey”. Memorialistul relatează anecdota „cu frageda Elisabeta chemând pe mica Ileana [sora ei] la fereastră cu cuvintele: «Vino iute să vezi pe tatăl tău»”, adică pe Barbu Știrbey coborând din automobil, cuvinte care au făcut pe vremuri înconjurul Bucureștilor.

Frații săi mai mari, Carol și Elisabeta, foarte apropiați unul de altul au tratat-o întotdeauna pe Ileana cu dispreț. De aceea, în 1931 regele Carol era dornic să scape cât mai repede de „puiul de cuc”. Astfel că și-a dat imediat consimțământul pentru căsătoria principesei Ileana cu Anton de Habsburg, cu condiția ca ei să nu locuiască în țară și să nu petreacă aici mai mult de o lună pe an, sub motiv că românii, mai ales cei din Transilvania, s-ar simți ofensați de prezența unui Habsburg în România.

Prințesa Ileana la Bălti, ghicindu-i-se în cărți (1926)

Ritualuri și cadouri

Declarația de căsătorie a fost autenticată la Judecătoria Mixtă din Balci, județul Călărași, prin procesul verbal din 3 iulie 1931, din care rezultau următoarele: Anton, arhiduce de Austria avea 30 de ani, fiind născut la 20 martie 1901; Ileana, principesă de România, avea 22 de ani (născută la 23 decembrie 1908). Arhiducele era de religie – catolică; principesa – ortodoxă. Domiciliul viitorului soț era la Barcelona, în Spania, iar al viitoarei soții în București. Anton era de profesie pilot de aviație, inginer electrician. Naționalitatea arhiducelui era austriacă, iar a principesei română. El se născuse la Viena, ea la București. Se preciza că între cei doi viitori soți nu exista nici un grad de rudenie. Părinții bărbatului erau Alteța Sa Imperială și Regală, Înalțul Domn Leopold Sahator, prinț Imperial și Mare Duce de Austria, prinț Regal de Ungaria, Boemia etc., etc., etc. și Alteța Sa Imperială și Regală, Înalta Doamnă Blanka, Maria, Principesă Imperială și Mare Ducesă de Austria, principesă Regală de Ungaria, Boemia etc., etc., etc. Părinții fetei erau: Maiestatea Sa Regele Ferdinand al României – decedat și Maiestatea Sa Regina Maria a României. La persoanele chemate să-și dea consimțământul, în dreptul principesei Ileana, exista un singur nume: Maiestatea Sa Regele Carol II al României.

Declarația de căsătorie a fost afișată la Ministerul Justiției din București în ziua de 6 iulie, la Primăria Sectorului III Albastru din București în ziua de 7 iulie, precum și la

Primăria orașului Barcelona din Spania în ziua de 11 iulie 1931. Ministrul Justiției constata, prin proces verbal, încheiat în ziua de 24 iulie 1931, că termenele legale de afișare au fost respectate și că „opозиțiuni nu s-au făcut”.

Căsătoria s-a oficiat în orașul Sinaia. La 24 iulie 1931, principesa Ileana a semnat o declarație prin care preciza că – în urma căsătoriei – își menținea cetățenia română; Judecătoria Mixtă din Sinaia a autenticat această declarație în aceeași zi.

Programul solemnităților s-a întins pe durata a trei zile. Orașul a fost pregătit special pentru festivități. Drapelele naționale fluturau pe toate clădirile publice, ghirlande de flori cu crengi de brad și becuri multicolore fuseseră instalate pe stâlpii de telegraf pe tot parcursul drumului de la gară până la Castelul Peleş.

În prima zi, vineri 24 iulie, au fost oferite cadourile din partea familiei și a oficialităților. În marele hol maur al Castelului Peleş au sosit încă de dimineață delegațiile care își așteptau rândul pentru a adresa urări și felicitări tinerei perechi. La ora 11 fix s-au deschis ușile sălii florentine, unde se aflau logodnicii. Principesa Ileana era îmbrăcată într-o rochie albă de Charmeuse, cu garnituri negre și pe cap purta o pălărie de pai neagră. Alături de ea se afla regina Maria într-o toaletă mov (culoarea ei preferată), iar regele Carol II purta uniformă de ofițer de vânători; regina Elisabeta a Greciei era îmbrăcată într-o rochie albă.

Primii au prezentat felicitări membrii familiei regale, în frunte cu regele Carol II. Acesta a făcut cadou tinerei perechi un avion de turism

Căsătoria arhiducesei Ileana cu Anton de Habsburg, în prezența Regelui Carol II

Aspect din timpul ceremoniei religioase

3.07.1936. Regina Maria, prințesa Ileana și arhiducele Anton de Habsburg, împreună cu cei trei copii ai lor (arhiducele Ștefan, arhiducea Ileana, prințesa Alexandra) au ajuns la Lady Dering's Estate at Hamptons, lângă Tonbridge, într-o vacanță de cinci zile

(arhiducele era pilot), regina Maria un pandantiv, iar Marele Voievod Mihai ... o călmară din lemn confectionată chiar de el.

În numele guvernului, Nicolae Iorga a oferit un colan de mare valoare. Constantin Argetoianu, ministru de Finanțe din acea vreme, relatează că atunci când a aflat despre costul acestuia – 2,8 milioane lei – președintele Consiliului de Miniștri a intrat în panică: „Ei, dragă, dar asta nu se poate, dar de unde furăm noi banii ăștia?”, a întrebat el în ședința de guvern special convocată pentru a discuta despre nunta prințesei Ileana. Ministrul de Finanțe l-a liniștit, declarând că prețul era „foarte moderat”, că „era o adevărată ocazie”, după care a făcut și precizarea că darul fusese ales de însăși Majestatea Sa Regele Carol II. În fața acestor argumente guvernul decisese să achiziționeze prețiosul dar. Evident, prințesa Ileana a fost pe deplin mulțumită.

Au urmat reprezentanții altor instituții centrale, administrative, juridice, financiare, culturale, ai corpurilor profesionale, ai corpului diplomatic și – în sfârșit – ai celor 71 de județe. Oficiul de primire a cadourilor îl făcea principele Nicolae, împreună cu aghiotantul său, care se aflau plasați aproape de ieșirea din salonul florentin.

La ora 13, felicitările au luat sfârșit, lăsând tinerilor răgazul necesar pentru odihnă.

Bătrânii cu politica, tinerii cu dansul

Din inițiativa regelui Carol II, în seara de sâmbătă 25 iulie s-a desfășurat o recepție cu dans, la care au participat circa 600 de persoane, între

care și regele Alexandru și regina Marioara a Iugoslaviei, regina Elisabeta a Greciei, marele duce Kirill cu soția sa principesa Chira a Rusiei, prințesa Hohenlohe (mătușa miresei), prinți și prințese de Hohenzollern, infantele Spaniei Don Antonio de Bourbon Orléans și infanta Dona Beatrice și alți membri ai celor două familii. Au fost prezenți membrii guvernului – în frunte cu președintele Consiliului de Miniștri, Nicolae Iorga –, șefii partidelor politice (între care I.G. Duca și Iuliu Maniu), fostul regent Constantin Sărățeanu, patriarhul Miron Cristea, membrii corpului diplomatic acreditați în România, înalți demnitari, prelați, mareșalii Alexandru Averescu și Constantin Prezan, generali și ofițeri superiori.

Personajul cel mai interesant era Iuliu Maniu, cunoscut adversar al regelui Carol II, care în octombrie 1930 demisionase din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri în semn de protest față de refuzul regelui de a se încorona la Alba Iulia, împreună cu principesa Elena, mama Marelui Voievod de Alba Iulia, precum și față de încercările camarilei regale de a se amesteca în activitatea de guvernare. Constituirea guvernului de „uniune națională” la 18 aprilie 1931 și campania acestuia împotriva partidelor politice îl determinaseră pe Maniu să demisioneze la 22 iunie și din funcția de președinte al Partidului Național-Tărănesc. El afirma că guvernul Iorga era un cabinet personal al regelui, iar lupta împotriva acestuia implica o confruntare cu suveranul, acțiune în care nu dorea să angajeze P.N.T.

Dificultățile prin care trecea guvernul – confruntat cu o criză economică și socială profundă – îl determinaseră pe Carol să trimită

un emisar special la Bădăcin, pentru a-i înmâna lui Maniu invitația de a participa la nunta principesei Ileana. Premierul Nicolae Iorga îi ceruse regelui „să nu fie prea îmbelșugat în amabilități față de Maniu și ai lui”, dar Carol nu i-a urmat sfatul, considerând că nu era bine ca partidele să rămână „în raporturi rele cu Coroana, care va trebui cândva să aibă din nou nevoie de serviciile lor”.

Atenția acordată lui Iuliu Maniu l-a „ofensat” și pe Octavian Goga, care îi spunea lui Iorga: „Dacă regele ține seama numai de aceia de ale căror sentimente nu e sigur, atunci ce să facă el [Goga]: să arunce în suflet îndoiala și falsele speranțe?”

Pentru a-l liniști pe primul ministru, regele i-a spus că „Maniu s-a explicat. Dorește să fie primit în audiență pentru a da mai întinse lămuriri; de aceea va mai rămâne la Sinaia câteva zile după nuntă”.

În timp ce „bătrânii” făceau politică sau depăneau amintiri, tinerii – în frunte cu principesa Ileana și arhiducele Anton – au dansat până după miezul nopții.

Ofițer al stării civile însuși ministrul

Căsătoria civilă s-a oficiat în ziua de 26 iulie 1931, de la ora 10, în prezența membrilor familiei regale. Potrivit Codului ofițerului stării civile, celebrarea căsătoriei se făcea „în Casa Comunală în public, adică cu ușile deschise și intrarea publicului lăsată liberă”. Prin derogare, căsătoria s-a oficiat în Castelul Peleş, iar ofițer al stării civile a fost ministrul Justiției Constantin

Hamangiu, asistat de M. Leuceanu, secretar general al Ministerului de Justiție.

Miri s-au așezat înaintea biroului ofițerului stării civile unul lângă altul, mirele în dreapta și mireasa în stânga. La dreapta mirelui, se afla martorul său, iar la stânga miresei, martorul acesteia.

După ce ambii soți au răspuns cu da la întrebarea (adresată în limbile română și franceză) dacă vor să se căsătorească, ofițerul stării civile s-a adresat șefului Casei Regale: „M.S. Regele Carol al II-lea să binevoiască a ne răspunde dacă consimte la căsătoria A.S.R. principesa Ileana a României cu dl. Anton, arhiduce de Austria”. Răspunsul regelui a fost: Da. „Domnii martori au fost solicitați să binevoiască a ne declara că soții nu sunt rude între dumnealor la gradul oprit de lege”. Răspunsul a fost: da, adică nu sunt rude.

Ofițerul stării civile a dat apoi citire articolelor 194, 195 și 196 din Codul Civil despre „Drepturile și datoriile respective ale soților”. Constatând că legea privind actele civile ale membrilor familiei domnitoare, precum și legea și actele de stare civilă pentru efectuarea căsătoriei au fost îndeplinite, că din consimțământul luat rezultă voința expresă a soților Anton și Ileana de a se uni prin căsătorie, că regele Carol II și-a dat consimțământul, pe baza „acestor constatări de drept și de fapt”, ministrul Justiției „instrumentând ca ofițer al stării civile pentru membrii familiei regale pentru celebrarea căsătoriei”, în puterea dreptului consfințit prin lege, i-a declarat pe cei doi „uniți prin căsătorie”.

Actul de căsătorie a fost înscris în Registrul stării civile al familiei regale pentru căsătorii.

Regina Maria, arhiducele Anton de Habsburg și prințesa Ileana împreună cu copii (arhiducele Ștefan și prințesa Maria Ileana) vizitând grădina zoologică din Maidstone

Prințesa Ileana și arhiducele Chira
a Rusiei, 1924

Tinerii căsătoriți imortalizați pe pelicula cinematografică

Numele complet al mirelui era Anton, Maria, Franț, Leopold, Blanka, Carl, Josef, Ignatz, Raphael, Michael, Margaretha, Nicetas, arhiduce de Austria, în timp ce al miresei era Ileana principesă a României.

Se preciza că nu a fost încheiată o convenție matrimonială, că regele Carol II, fiind de față, a consimțit la căsătorie și că principesa Ileana – pe baza declarației autentificată de Judecătoria Mixtă din Sinaia – și-a rezervat cetățenia română.

Uniforme cu fireturi și costume naționale

Pe actul de căsătorie și-au pus semnăturile proaspeții căsătoriți, precum și regele Carol II, doi martori din partea soțului, dar și regina Maria. Conform prevederilor legale, martorii – indiferent de sex și de faptul că erau străini sau rude – trebuiau să aibă mai mult de 21 de ani; de asemenea, se prevedea că părinții și bunicii viitorilor soți, păstrându-și calitatea lor de ascendenți, nu pot fi martori, chiar dacă mirii ar fi majori. În aceste condiții, semnătura reginei Maria – mama principesei Ileana – nu-și găsește o justificare legală.

La ora 11 în marea sală de recepție a Castelului Peleş a avut loc cununia religioasă. A celebrat arhiepiscopul catolic monseniorul Cisar. Monseniorul Vladimir Ghica a rostit o alocuțiune, în care a subliniat semnificația momentului și a urat tinerilor căsătoriți fericire și viață lungă. A asistat și Miron Cristea, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. După ceremonie, membrii familiei regale române și ai Casei de

Habsburg s-au îndreptat spre Cimitirul Eroilor Militari, unde au depus coroane de flori.

Principesa Ileana și arhiducele Anton s-au urcat într-o trăsură Daumont, urmată de o mașină deschisă în care se aflau regele Carol II, regina Maria și Marele Voievod Mihai. Cortegiul era escortat de o gardă de onoare, în uniforme albastre și fireturi argintate. Pe întregul traseu se afla o mulțime de oameni, inclusiv țărani din satele apropiate îmbrăcați în costume naționale, care i-au aclamat pe tinerii căsătoriți și pe membrii familiei domnitoare.

Tânăra pereche s-a retras în după-amiaza zilei de 26 iulie la Castelul Bran, unde au rămas timp de trei zile. Pe 30 iulie principesa Ileana și arhiducele Anton au părăsit România, îndreptându-se spre München...

Căsătoriile contractate de membrii familiei regale române nu au rezistat în timp. Principesa Elena a divorțat de principele Carol în iunie 1928; Carol a rămas până la sfârșitul zilelor cu Elena Lupescu, legătura lor fiind oficializată abia în 1947, când cei doi s-au căsătorit.

Principele Nicolae (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/2000) și-a apărut căsătoria cu Ioana Dolette și a fost exclus din rândul familiei regale în 1937.

Marioara a rămas văduvă în urma uciderii soțului ei, regele Alexandru al Iugoslaviei, la Marsilia, în 1934.

Elisabeta a divorțat de regele George al Greciei, în 1935.

După două căsătorii, Ileana (*Magazin istoric*, nr. 5, 6/1996, 6/2000), s-a retras la mănăstire sub numele de Maica Alexandra. ■

Povestea vorbeii

PAPA?

CÂTE DIVIZII DE BLINDATE ARE?

VICTOR IONESCU

In 1929 cardinalul Alcide de Gasperi semna cu Mussolini, în numele Papei Pius XI (1922-1939), „Acordurile de la Lateran”, care reglementau definitiv situația Sfântului Scaun față de statul italian. Actul a fost interpretat drept o cedare în fața fascismului, mai ales că în 1933 Pius XI a încheiat un concordat și cu Germania lui Hitler. Papa Pius XI a murit în 1939, după ce denunțase în repetate rânduri ideologiile totalitare, fascismul și comunismul. În 1938 însărcinatul cu afaceri britanic pe lângă Vatican raporta la Londra: „Germania nazistă a devenit cel mai periculos dușman al bisericii, în locul comunismului”.

Când principalul colaborator al lui Pius XI, cardinalul Pacelli, a fost ales papă sub numele de Pius XII, lumea a așteptat o continuitate în politica vaticană. Pacelli fusese mult timp nuntiu papal în Germania și efectuase importante misiuni speciale în S.U.A., Franța și Ungaria. Ce-i drept, el era proverbial la Roma pentru prudența sa.

După ce, Germania, a declanșat războiul, Papa a fost solicitat de lumea catolică poloneză și vest-europeană să intervină. El a adoptat însă o atitudine superficial-neutră dar, în secret, Vaticanul a pus în practică un amplu sistem de informare, asistență și ajutorare a civililor, inclusiv a evreilor. Motivul acestei atitudini era de a păstra intactă poziția Vaticanului ca posibil intermediar al păcii.

In 1940, când Germania și Italia au atacat U.R.S.S., Papa l-a refuzat ferm pe Mussolini, care îi cerea să binecuvânteze „cruciada anticomunistă”, deși, pentru Vatican, Moscova era încă din anii '30 Marele Satan. Atacul lui Hitler contra lui Stalin a dat naștere speranței că cei doi mari dușmani ai bisericii, comunismul și nazismul, se vor uza reciproc.

Papa a continuat să păstreze tăcerea asupra crimelor naziste, dar le-a denunțat sus și tare pe cele comise de Stalin. Se spune că acesta din urmă, când i s-a vorbit de ostilitatea Vaticanului, ar fi spus: „PAPA? CÂTE DIVIZII DE BLINDATE ARE?” Aceste cuvinte au făcut ocolul lumii. Mulți au zămbit pe sub mustață.

Într-un anecdotică celui de-al doilea război mondial, Papa a înghițit în sec, dar și-a amintit încă o dată de primul său contact cu bolșevismul. În 1919, în timpul revoluției bolșevice germane, Pacelli era nuntiu apostolic la München. În focul luptelor, bolșevicii au năvălit primii în sediul Misiunii Vaticanului. Nuntial, cu manta episcopală pe umeri, i-a întâmpinat singur și, deși i s-a pus pistolul la tâmplă, le-a spus calm că sunt pe un teritoriu străin și că el este diplomat. Rebelii au amuțit în fața curajului său și s-au retras, fără a mai trage un singur glonț deși, anterior, ciuruiseră

(Continuare în p. 76)

VOLUNTARI STRĂINI ÎN WAFFEN SS

în
e
x
c
l
u
s
i
v
i
t
a
t
e

Însemne ale unor unități Waffen SS

Voluntari români și străini în trupele SS sunt temele a două articole scrise în exclusivitate pentru revista noastră de cercetătorul ceh Miroslav Tejchman, autorul unui volum consacrat subiectului, apărut în 1999 la Praga.

După ce, în numărul pe ianuarie, am prezentat participarea românilor în SS, articol ce a provocat deja o replică (a domnului Victor Ionescu, în numărul din luna martie), continuăm cu cel de al doilea articol trimis de colaboratorul nostru de la Praga.

MIROSLAV TEJCHMAN (Praga)

Cel puțin două milioane de tineri și adulți, cetățeni ai tuturor țărilor europene, dar și ai unor țări din Asia și Africa au îmbrăcat în timpul celui-de-al doilea război mondial uniforma forțelor armate germane. Bărbați aparținând multor naționalități și zeci de mii de așa-numiți Volksdeutsche (etnici germani) au servit în Wehrmacht, Luftwaffe, Kriegsmarine sau au intrat benevol în Waffen SS. Alte sute de mii au făcut parte din organizații, ca, de pildă, din Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorps (Uniunea național-socialistă de trans-

porturi auto), organizația Todt, Technische Nothilfe (Serviciul tehnic de intervenție), dar și din unele servicii: cel feroviar, poștal, de pază contra incendiilor, de apărare antiaeriană sau din diferite unități de ordine și de poliție, create în țările ocupate.

**Olandezi,
norvegieni,
danezi**

Primii voluntari străini au intrat în armata germană încă de la începutul războiului, dar și în micile unități de diversivitate create de

Abwehr. Aproape în același timp ei au fost recrutați și în SS.

Unitățile SS au avut probleme cu recrutarea încă de la începutul lui noiembrie 1939. Din cota armatei au primit mai puțin de 2% (circa 10 000 persoane anual), astfel încât nu este deloc de mirare că unitățile SS au fost primele care au căutat în străinătate alte surse, în afara celor puse la dispoziție de Reich. În plus, au existat restricții relativ severe în ceea ce privește vârsta, sănătatea și rasa.

Încă din anul 1938 Himmler, cu acordul lui Hitler, a

Voluntari danezi

permis recrutarea unor persoane recunoscute drept germane, conform unor criterii bine stabilite. Așa, de pildă, norvegienii, danezii, flamanzii, olandezii, suedezii, finlandezii și islandezii erau considerați de sânge „nordic”, islandezii fiind cei mai curați din punct de vedere rasial.

Primele rezultate ale recrutării nu au fost însă prea bune. La sfârșitul lui 1938 unitățile Waffen SS numărau 20 asemenea persoane, iar în mai 1940 numai 100 de străini, din care aproape jumătate erau germani din Elveția.

După ocuparea Europei de Nord și de Vest, în primăvara și în vara lui 1940, a fost declanșată o nouă acțiune de recrutare. S-au creat câteva oficii de recrutare în capitalele țărilor ocupate, ce promiteau tinerilor străini aventură, un serviciu în slujba statu-

lui, mai târziu pământ și, odată cu el, cetățenia germană. În acest scop, era suficient ca ei să semneze angajamentul că vor servi doi ani în unitățile SS.

Cei recrutați făceau parte mai ales din partidele locale și din mișcările fasciste sau național-socialiste deja existente, precum și din organizațiile SS, constituite peste tot cu ajutor german (Allgemeine SS). În felul acesta, în serviciul SS au intrat 630 de olandezi, 294 de norvegieni și 216 danezi.

Mulți voluntari compuneți ai „legiunilor naționale” n-au fost conștienți la început că aparțin SS-ului. În felul acesta, în vara lui 1941 s-au format Legiunea flamandă (Flamische Legion), Corpul liber danez (Freikorps Dänmark), Legiunea olandeză (Legion Nederland) și Legiunea norvegiană (Norske Legion). Încă din vara lui 1941 aceste unități au fost aruncate pe Frontul de răsărit, în cadrul unităților armate germane, fiind considerate încă de la început unități SS. O unitate combatantă SS propriu-zisă a apărut în primăvara lui 1940, sub forma Regimentului de voluntari Nordland, iar un an mai târziu s-a constituit Regimentul de voluntari Westland.

În noiembrie 1940 Himmler îl însărcinase pe Brigadenführerul Felix Steiner

să formeze o divizie din rândul recruților din țările „prietene”. S-a creat astfel Divizia 5 de tancuri SS Wiking, din care, în afara germanilor din Reich, au făcut parte și voluntari Volksdeutsche din unele țări ale Europei de Vest și de Nord.

Dar numai o parte din tinerii acestor țări care au intrat în SS au avut o motivație ideologică. Mulți au ales această cale numai pentru a evita să fie angajați într-o slujbă în Reich, alții ca să scape de urmărirea penală, iar mulți numai din dorința de aventură, deoarece SS se bucura de faima unei legendare legiuni de străini.

În noiembrie 1941 Himmler a elaborat prima directivă privind regulamentul de ordine interioară al voluntarilor din Waffen SS. Ei erau subordonați jurisdicției militare, trebuia să respecte prevederile interne și, chiar dacă nu aveau cetățenie germană, erau nevoiți să depună jurământ în fața celui de-al 3-lea Reich. Recruții voluntari au îmbrăcat uniforma de culoare cenușie a trupelor SS, purtând însă pe guler, în locul semnelor runice, însemnul unității lor „naționale”.

Chiar dacă propaganda nazistă a încercat să creeze mitul unei armate europene unificate – ce trebuia reprezentată tocmai de trupele SS – în realitate, țările din Europa de Vest au trimis în

aceste unități numai 140 000 de soldați pe toată perioada războiului (circa 10% din numărul total al membrilor SS).

Italiani, maghiari, flamanzi

Pierderile uriașe de pe Frontul de răsărit i-au obligat pe naziști să caute mereu noi rezerve umane. De aceea, după epuizarea surselor de recruți germani din străinătate și din rândul popoarelor „nordice”, conducerea nazistă a decis să facă anumite concesii în privința aplicării teoriilor rasiale. În felul acesta, membri ai unităților de elită SS au putut deveni și soldații provenind din rândul popoarelor „inferioare” sub aspect rasial.

Primul pas mai important l-a constituit hotărârea luată de Himmler în februarie 1943 privind crearea unei divizii de bosniaci. Încă de

Generalul Heinz Hellmich inspectează unitățile străine.

la sfârșitul lui februarie 1943, în rândurile trupelor SS s-a constituit prima divizie formată din reprezentanți ai „rasei inferioare”, numită Divizia 13 munte SS Handjar (Divizia croată nr. 1). Ea s-a constituit pe teritoriul Bosniei, aparținând pe vremea aceea statului independent croat. Din cei 21 000 de soldați ai acestei divizii, cea mai mare parte o formau musulmanii din Bosnia și

Herțegovina, dar alături de ei se mai aflau și croați și albanezi. Ceva mai târziu s-a creat încă o unitate „musulmană”, anume Divizia 23 munte SS Kama (Divizia croată nr. 2).

Stimulați de alcătuirea celor două divizii „croate”, reprezentanții lui Himmler au trecut la formarea Diviziei 21 munte SS Skanderbeg constituită mai ales din albanezi din Kosovo. Dar în mod indiscutabil, unitatea SS din Balcani care a reputat cel mai mare succes a fost Divizia 7 munte SS Prinz Eugen, formată mai ales din germani provenind din Banatul românesc și sârbesc. Această unitate a constituit nucleul unităților germane care au luptat cu partizanii lui Tito.

După răsturnarea lui Mussolini și trecerea Italiei de partea coaliției antihitleriste, în toamna anului 1943, armata germană a ocupat cea mai mare parte din Peninsula Apenină. S-a reușit ca în unitățile SS să fie recrutați peste 15 000 de soldați italieni, constituind nucleul Diviziei 29 grenadier SS (Divizia italiană nr. 1) și cea

Membri ai Diviziei SS Gallizien

mai mare parte a altor două divizii. La sfârșitul anului 1944, în condiții similare, s-au creat alte trei divizii de trupe SS din Ungaria: Divizia 25 grenadieri SS Hunyady (Divizia maghiară nr. 1), Divizia 26 grenadieri SS Gombos (Divizia maghiară nr. 2) și Divizia 33 cavalerie SS (Divizia maghiară nr. 3). Ultima divizie a constituit de fapt prima divizie de cavalerie a armatei maghiare (Kampfgruppe Knapp), iar Divizia 33 practic a făcut parte din Divizia Charlemagne.

În anul 1943 s-au format unitățile mai mari constituite din voluntari provenind din Europa de Vest. S-a creat Divizia 28 grenadieri SS Wallonien, Divizia 23 grenadieri SS Langemarck, Divizia 11 panzei grenadieri SS Nordland, formată din nordici (membri ai legiunii de voluntari norvegieni și danezi). Ultima divizie a devenit o unitate cu adevărat internațională: nucleul ei era constituit dintr-un detașament norvegian și altul danez, dar din ea mai făceau parte și o unitate numeroasă de finlandezi, o grupă de recunoaștere formată din flamanzi, olandezi, suedezi și elvețieni, iar din 1945 și o mică grupă de francezi și englezi. În unitățile de trupe SS au putut intra și francezii, care mai târziu au format Divizia 33 grenadieri SS Charlemagne.

Estonieni, ucraineni, ruși

Pe teritoriile ocupate ale Uniunii Sovietice s-au format chiar mai înainte unități de voluntari SS. Primii care au intrat în aceste unități au fost estonienii, în vara lui 1942. La începutul lui 1944 s-a creat și prima divizie estoniană de trupe SS. Letonii au constituit chiar două divizii, și anume Divizia 15 grenadieri SS și Divizia 19 grenadieri SS (Diviziile letone nr. 1 și nr. 2).

Prima unitate de voluntari ruși a fost creată încă din aprilie 1942 și s-a numit „Drujina”. Ulterior s-a format și Divizia 29 grenadieri SS (Divizia rusă nr. 1), ce a devenit baza armatei generalului Vlasov (*Magazin istoric*, nr. 4/1991). În mai 1943 Himmler a aprobat crearea diviziei formate din ucraineni. Succesul a fost total și neașteptat: și-au manifestat

interesul de a fi recrutați peste 100 000 de tineri, formând Divizia 14 grenadieri SS Gallizien (Divizia ucraineană nr. 1) și cinci regimente SS de poliție. Din a doua jumătate a anului 1944 a fost trecut în componența trupelor SS și Corpul căzăcesc de cavalerie comandat de generalul Panwitz, care a luptat împotriva partizanilor iugoslavi. Din membrii unităților polițienești numite Schuma (Schutzmannschaften), în 1944, în Bielorussia, s-a format Divizia 30 grenadieri SS (Divizia bielorusă nr. 1), aruncată în luptă împotriva partizanilor francezi din Alsacia.

Himmler și oamenii lui au manifestat interes și față de reprezentanții așa-numitelor popoare răsăritene. Din ianuarie 1944, în cadrul unităților SS s-a format o unitate de voluntari din Turkmenistan, condusă de maiorul A. Mayer-Mader, iar în primă-

Unități din Turkmenistan

vara aceluiași an Himmler a emis ordinul de creare a Diviziei Neu Turkestan. A reușit însă să formeze numai patru regimente, constituind Alianța turcă de răsărit (Osttürkisches Waffenverband SS), comandată de H.A.I. Rașid Bey, un german convertit la islamism. Mai era în plan și crearea unei brigăzi tătare de munte, dar în această brigadă, formată în Ungaria, au fost recrutați numai câteva mii de tătari din Crimeea. Nu a reușit nici planul de formare în nordul Italiei a Alianței caucaziene (Kaukasischen Waffenverband SS), în care au intrat numai 2 000 de armeni.

Să mai amintim că în anii 1942-1943, când s-au creat așa-numitele legiuni răsăritene ale Wehrmachtului, formate din reprezentanți ai popoarelor turco-tătare și caucaziene, în acestea au intrat zeci de mii de foști ostași ai armatei roșii.

La sfârșitul anului 1944, „cea de-a doua armată” a lui Hitler – unitățile Waffen SS numărau aproape un milion de oameni. Pe lângă cei 310 000 germani din Reich și 300 000 de etnici germani (așa-numiții Volksdeutsche), în aceste unități au intrat și luptat 55 000 olandezi, 31 000 letoni, 30 000 cazaci, 29 000 croați și musulmani, 23 000 valoni, 15 000 italieni, 11 000 albanezi, 8 000 turkmeni, 6 000 norvegieni și 6 000 danezi. De asemenea, în aceste unități au servit

Generalul Vlasov în fața trupelor sale

și elvețieni, suedezi, indieni, englezi, arabi și, în număr mai mic, caucaziene, ruși, ucraineni și bieloruși. Din cele 38 de divizii Waffen SS 22 erau „naționale”, adică formate din etnici germani sau din reprezentanți ai popoarelor ne-germane. Alți voluntari străini au servit în unități militare mai mici decât diviziile, de pildă, Britisches Freikorps era format din numai 70 de oameni.

După cel de-al doilea război mondial, serviciul în forțele armate ale unei țări străine, în special ale unei puteri de ocupație, a fost considerat trădare. Astfel, pentru delictul de a fi servit în unități SS, au fost executați 25 de norvegieni, în Danemarca au fost trimiși la închisoare zeci de foști soldați, iar SS-iștii olandezi au fost închiși, privați de drepturile civile și deposezați de averi. În Elveția

B. Shaeppi a fost condamnat la 16 ani închisoare, pentru că a servit în unitățile SS, iar tovarășul său de arme, S. Lander – la 11 ani.

Dimpotrivă, în Liechtenstein nimeni nu a suferit nici o condamnare din cei aproape 150 de SS-iști de origine suedeză refugiați aici. În Europa Centrală și Răsăriteană pedeapsa pentru serviciul în unitățile SS a fost legată de așa-numita epurare națională, în regia comuniștilor locali. Mulți SS-iști de origine ucraineană, bielorusă, estoniană, letonă au reușit să fugă în Europa de Vest, de unde au fost ajutați să se pună la adăpost în America Latină sau în Australia. Cei căzuți în mâna organelor de securitate sovietice au ajuns în Gulag. ■

În românește de
Helliana IANCULESCU

Fotografii de la cititori

Primim, în urma invitației lansate în nr. 2/2001, alte mărturii iconografice de la cititori. Prezentăm, acum, un astfel de document trimis de dl. colonel inginer (r) **FLORIAN POPA**, din **București**.

Este o litografie cu membrii familiei regale a României.

„Tabloul – scrie corespondentul nostru – pe care-l consider semnificativ pentru istoria fotografiei în țara noastră și, probabil, mai puțin cunoscut, a fost păstrat zeci de ani și ascuns în timpul regimului comunist de regretata bunică din partea soției mele, Maria Tomescu, născută Benu, văduvă din războiului pentru reîntregirea neamului, din 1916/1918”.

Povestea vorbeii

(Urmare din p. 70)

toată fațada nunțiatului. Medicul lui Pius XII a relatat că Papa reținea adesea, în vis, chiar și la 80 de ani, acea întâmplare. Mulți consideră că tenacele său anticomunism se datora tocmai acelei obsesii.

Pe de altă parte, lui Pius XII i s-a reproșat slăbiciunea față de Germania hitleristă și faptul că, în 1943, a lăsat să fie executați evrei chiar sub ferestrele sale, fără a interveni. Polemica asupra poziției lui Pius XII a început în 1960, la doi ani după moartea sa. S-a spus că Papa nu a condamnat crimele naziste, pentru a nu slăbi Germania în lupta contra U.R.S.S. Alții au afirmat că ar fi vrut să protejeze clerul german, pe care-l cunoștea și simpatiza, deși știa ce soartă pregătea regimul nazist bisericii catolice.

Un lucru este însă limpede: adversitatea neclintită a lui Pius XII față de comunism și față de cel mai prominent exponent al acestuia, Stalin. Nici o secundă el n-a uitat jignitoarele cuvinte de duh roștite de Stalin. De aceea, când a aflat despre moartea „tarului roșu” (5 martie 1953), Papa Pius XII a dat următorul răspuns întrebării puse de Stalin cu mai bine de un deceniu în urmă: „ACUM STALIN VEDE LEGIUNILE MELE!”

Un răspuns desigur întârziat, dar în spiritul acestui papă despre care ambasadorul britanic la Vatican scria în 1947: „Decizia Papei poate sau trebuie să fie influențată de atât de multe elemente imponderabile sau invizibile. Mai mult chiar, nu numai că atmosfera Vaticanului este supranațională și universală, dar este și cvadridimensională și, ca să spun așa, atemporală. Aici ei socotesc totul în secole și croiesc planuri pentru eternitate.” ■

Ben Weider

Se împlinesc 180 de ani de la dispariția lui Napoleon Bonaparte. Când a murit, la 5 mai 1821, s-a afirmat că l-a doborât un cancer la stomac. Ulterior, aceiași doctori au eliminat din discuție cancerul, înlocuindu-l mai degrabă cu o formă de hepatită, pentru ca, mult mai târziu, să se vorbească despre simptomele otrăvirii cu arsenic (Magazin istoric, nr. 10/1982). Două sunt persoanele care susțin cu fermitate această ultimă variantă: Ben Weider (Canada) și Sten Forshufvud (Suedia).

Ben Weider și-a susținut opinia – cu argumente medicale – sub forma unui veritabil dosar de anchetă judiciară, redactat pentru un proces penal. Acuzații sunt Cabinetul de la Londra și Curtea Franței, avându-i ca ucigași plătiți pe Hudson Lowe, guvernatorul englez al Sfintei

Elena, și pe contele de Montholon, tovarășul de exil al lui Napoleon. Martorii vin la bară – în cartea lui Ben Weider *A murit Napoleon otrăvit?*, pe care Editura RAO o tipărește în versiune românească –, mărturisind fiecare ce a trăit lângă împărat în ultimele lui zile, ce a văzut și auzit pe Sfânta Elena.

Cartea este rezultatul unor zeci de ani de „anchete polițiste“, al comparării de mărturii, confruntării de diagnostice și analizei comportamentelor. Pentru a intra mai adânc în atmosfera sfârșitului eroului său, autorul nu și-a refuzat, în 1975, nici călătoria în insulă, la mormântul lui Napoleon.

BEN WEIDER

Nu mi-a fost ușor să obțin rezervări pentru Sfânta Elena. Acolo nu există aeroport, nici vase de croazieră și nici elicopterele nu sunt capabile să zboare atât de departe. Tărâmul cel mai apropiat este coasta africană a Angolei, situată la aproape 2 000 de kilometri.

Din întâmplare, l-am întâlnit pe vicepreședintele unei companii de transport maritim ale cărei ambarcațiuni navighează de la Southampton la Cap. Câteva fac escală în Sfânta Elena. Datorită lui am putut obține patru locuri pe cargoul *Southampton Castle*. Aș fi dorit

cinci locuri, pentru mine, soția mea și cei trei fii ai mei, dar cum cargoul avea doar o cabină cu patru paturi, soția mea a trebuit să rămână la Cap să aștepte reîntoarcerea noastră.

Dacă am dorit atât de mult să ajung în insula Sfânta Elena

era pentru că scrisesem cartea *Cine l-a ucis pe Napoleon?* și doream să mă cufund în ambianța locurilor unde împăratul își trăise ultimii ani. Tineam, de asemenea, ca un tată grijuliu în ceea ce privește educația fiilor săi, să-i fac pe aceștia să descopere locul unde stătuse mai bine de cinci ani un om extraordinar. Nu făceam decât să urmez exemplul acelui ofițer englez care, ținându-și fiul de mână, în 6 mai 1821, în camera mortuară de la Longwood, spusese: „Uită-te bine, fiule, acesta a fost cel mai mare om din lume.”

Am luat deci un avion de la Montréal spre Cap și ne-am imbarcat la bordul lui *Southampton Castle*. Călătoria a început pe o mare liniștită, doar vâcile și caii, care reprezentau încărcătura, aveau rău de mare. Ultimele două zile au fost calme și calde, cu un soare strălucitor.

Cu câteva ore înainte de sosire am fost chemat la radioul de la bord. Era prietenul meu Gilbert Martineau, consulul general al Franței la Sfânta Elena și istoric, care m-a salutat și m-a informat că mă aștepta. Împreună cu fiii mei, m-am instalat pe punte, pentru a scruta orizontul și a zări insula cât mai curând posibil. Puțin după miezul nopții am observat în depărtare un fel de lumină roșiatică. Era farul instalat pe cea mai înaltă creastă a insulei Sfânta Elena. Am văzut această lumină crescând încet, din ce în ce mai mult la orizont, iar apoi o masă întunecată s-a profilat dedesubtul ei. Am putut distinge luminile unui

orășel, despre care eu știam că este Jamestown, de fapt unica localitate de pe insulă.

Am fost cuprins de o ușoară tristețe gândindu-mă la ceea ce Napoleon ar fi putut să simtă văzând pentru prima dată această masă întunecată și lugubră care urma să devină mormântul său. El îi spusese atunci mareșalului Bertrand: „Ar fi fost mai bine să fi rămas în Egipt.”

Hudson Lowe

De-abia se ivise ziua, că o șalupă a venit în întâmpinarea cargoului. Prietenul meu Gilbert Martineau se afla pe puntea ei, la proră. A urcat la bord și ne-a urat cu foarte multă căldură bun venit la Sfânta Elena. Pe țărm se mai aflau încă vreo 500 de persoane curioase să afle cine le vizita.

Strada principală din Jamestown este strada Napoleon, a cărei primă casă era odinioară Porteous House. Acolo și-a petrecut prima noapte împăratul, care nu a putut închide ochii din cauza locuitorilor care se lipiseră de

ochiurile largi ale ferestrelor pentru a-i urmări toate mișcărilor. Această casă nu mai există.

Gilbert Martineau ne-a invitat să urcăm în mașina sa, pentru a ajunge la locuința pe care ne-o închiriasse în apropiere de Longwood, la o distanță de opt kilometri. În timp ce urcam drumul anevoios, am avut o vedere panoramică a orașului Jamestown, care nu este în realitate decât un sat cu câteva străzi. Locuința noastră era foarte aproape de aceea ocupată de generalul și contesa Bertrand, când au părăsit Huts Gate în 1817, pentru a se apropia de împărat.

Pe urmele lui Napoleon

A doua zi după sosire am vizitat Longwood. Traversând parcul ce înconjură casa sau, mai degrabă, ceea ce seamănă cu un ansamblu de bunglouri, am fost cuprins de o mare emoție. Am intrat în apartamentele din spate, lângă cele ocupate de Gilbert Martineau și mama sa, o doamnă destul de în vârstă, care dorise să-și însoțească fiul.

Mai întâi am pătruns în camera generalului Gourgaud, apoi în aceea a contelui și contesei de Monthonel. La dreapta se afla cămăruța medicilor împăratului, O'Meara și Antommarchi. Apoi, Gilbert Martineau ne-a îndrumat afară până la bolta de verdeață care marchează intrarea principală și ne-a spus: „Acum vă voi

arăta apartamentul ocupat de Napoleon."

Cum citisem de mai multe ori toate jurnalele ținute zi de zi de tovarășii de exil, cunoșteam perfect evenimentele care se derulaseră în fiecare dintre camerele pe care urma să le vedem. Am pătruns mai întâi în salonul de biliard, acolo unde generalul Bertrand sau contele de Montholon i-au primit pe vizitatori, înainte de a-i prezenta împăratului. De asemenea, el a dictat acolo *Campania din Egipt* și multe alte opere, folosind masa de biliard pentru a-și desfășura hărțile. Erau jaluzele la ferestre și o gaură circulară de aproximativ cinci centimetri diametru fusese scrijelită într-una dintre ele. Ea per-

mitea, chiar atunci când storiile erau trase, să fie supravegheați vecinii. În această sală se mai afla încă globul pământesc din lemn, atât de studiat de Napoleon. Tot acolo doctorul Antommarchi a făcut autopsia.

Urmează camera unde, aproape de șemineu, Napoleon își primea invitații. Acolo se adunau cu toții înainte de a merge la masă și acolo se regăseau după ce mâncau. Camera este luminată de două ferestre, între care împăratul s-a stins la 5 mai 1821, după cum amintește o placă de aramă fixată în perete, în locul în care se găsea patul său de campanie.

În diagonală față de salon se află sufrageria, încadrată de

bibliotecă și de cabinetul de lucru. De la începutul vizitei mă stăpânea un sentiment ciudat. Cum lecturile repetate din prima mea tinerețe îmi umpleau sufletul, aveam impresia că re trăiesc amintiri personale foarte vechi, dar și foarte proaspete. Îl vedeam clar pe Napoleon la această masă mare, alături de Fanny Bertrand în dreapta și de Albine de Montholon în stânga (soțiile apropiaților săi, mareșalul Bertrand și, respectiv, contele de Montholon), ceilalți comenseni fiind generalii Montholon, Gaspard Gourgaud și contele Emmanuel de Las Cases. Erau serviți de valeții Ali și Noverraz.

În această bibliotecă, Napoleon, la capătul agoniei,

Las Cases

Mareșalul Bertrand

Contele de Montholon

Longwood

cu ultimele resurse ale imensei sale voințe, și-a redactat faimosul său testament, cu ajutorul activ al lui Montholon, lacom de a se face stăpân pe cea mai bună parte a acestuia.

În cabinetul de lucru Napoleon a petrecut multe

Doctorul Antommarchi

ore, dictându-le lui Las Cases, Gourgaud, Montholon și Marchand. După autopsie, în această încăpere a fost amenajată camera mortuară, unde abatele Vignali s-a rugat, înconjurat de tovarășii de exil, copleșiți de durere. Tot aici, doctorul Antommarchi a modelat mască mortuară și Napoleon a fost pus în coștiug.

Din cabinetul de lucru se trece în camera împăratului, lângă care se află camera de baie. Vana de aramă este încă acolo. Napoleon avea adesea transpirații reci. Băile calde îi făceau bine și putea sta în baie ore întregi. Transpirațiile sunt un simptom al intoxicației cu arsenic.

În iulie, la sud de Ecuator este iarnă și totuși când noi am ajuns, vremea era superbă. Gilbert Martineau ne-a explicat că dacă Napoleon și tovarășii

săi de exil nu au încetat să se plângă de climat este pur și simplu pentru că ei făceau răspunzătoare clima pentru toate bolile care îi asaltau și, mai ales, de cea care a provocat moartea împăratului.

Valea Mușcatelor

În continuare, am vizitat grădinile care au fost trasate în jurul Longwood-ului după planurile lui Napoleon însuși și pentru amenajarea cărora a pus personal mâna pe lopată. Doctorul Barry O'Meara îl încurajase să facă această muncă drept exerciții fizice. Șanțurile și bazinele există încă și astăzi. Napoleon, știind că nu va vedea niciodată parcul pe care îl construia, a spus: „Într-o zi, poate peste o sută de ani, vizitatorii vor putea admira munca noastră și se vor putea bucura de umbra pe care noi nu am avut-o.”

Avea dreptate. Acel loc dezgolit, unde a fost supus unor torturi fizice și morale dintre cele mai înspăimântătoare, este acum un fel de oază de ver-

deață și de flori, unde pinii, deși foarte contorsionați de forța vântului, oferă umbra pe care el a dorit-o atât.

M-am bucurat și eu de ea împreună cu fiii mei și în această grădină ne-am odihnit, după o zi încărcată de amintiri și de emoții, comunicând cu împăratul, pe care parcă îl vedeam apărând la capătul aleii.

Două zile mai târziu, eram în valea unde se află mormântul, cunoscută sub numele de Valea Mușcatelor. În 9 mai 1821, Hudson-Lowe, guvernatorul englez al insulei, i-a așezat, de o parte și de alta a drumului ce urma a fi străbătut de convoiul funerar, pe cei trei mii de soldați englezi ai Regimentului 20. Onoruri tardive! Împăratul alesese el însuși acest loc de înmormântare. Îl găsea plăcut și liniștit. Era acolo un izvor a cărui apă limpede îi era adusă în fiecare zi la Longwood.

Ne aflam, Gilbert Martineau, fiii mei și eu, în fața mormântului gol, acoperit de o lespede. La picioarele noastre apa curgea din fântână cu un murmur marcând parcă scurgerea inexorabilă a timpului. De-a lungul a nouăsprezece ani, acest susur legănase somnul împăratului, iar acum, insensibil la agitația celor vii, îi plângea absența.

Revedeam clar scena exhumării din 15 octombrie 1840 (*Magazin istoric*, nr. 9/1968) și stupefacția marelui mareșal Bertrand, a generalului Gourgaud și a lui Louis Marchand la vederea lui Napoleon care, deși adormit

pe veci, părea mult mai tânăr decât ei. Nu știau că arsenicul, care ucide, păstrează țesuturile intacte după moarte. În 1854, într-un moment de mare prietenie între Napoleon III și regina Victoria, Franța cumpăra Valea Mușcatelor pentru suma de 7 000 livre sterline. După această dată, ansamblul este protejat asemenea unei ambasadă de unei țări străine.

Cei 12 chiparoși care înconjoară mormântul au fost sădiți în 1840, copacii araucarias, când Franța a devenit proprietara văii, măslinul sălbatic a fost plantat de prințul de Wales în 1925. Un măslin a fost sădit în 1921, cu ocazia centenarului morții împăratului. În numele mareșalului Foch. Cu permisiunea lui Gilbert Martineau, am adăugat un copăcel firav care, douăzeci și trei de ani mai târziu, se ține foarte bine.

Betsy

Singurul moment fericit pe care l-a cunoscut Napoleon în Sfânta Elena a fost sejurul său la Briars (Englantiers). Era proprietatea familiei

Balcombe, unde a stat în primele sale două luni petrecute în insulă, în timp ce englezii se grăbeau să facă toate cele necesare pentru ca Logwood să devină locuibil și încercau (în van) să extermină hoardele de șobolani uriași care populau locurile. William Balcombe i-a oferit lui Napoleon casa sa, dar acesta, care nu dorea să deranjeze foarte mult, s-a mulțumit cu un pavilion utilizat ca salon de ceai și sală de jocuri pentru copii.

Împăratul, care deborda atunci de sănătate și vigoare, a devenit foarte repede marele prieten al lui Betsy, cea mai tânără dintre cele două fiice ale lui Balcombe. În vârstă de 14 ani, ea era un adevărat băiețoi, care vorbea puțin franceză și se cățara peste tot. Napoleon a pus în relația cu această fetiță complicitatea unui om fericit a se afla în

mai mult în timpul ultimei sale vizite la Longwood, la sfârșitul lui martie, 1818, când familia sa a părăsit insula, vânător de ura sinistrului Lowe, care nu vedea cu ochi buni relațiile amicale cu cel pe care îl considera prizonierul său. În acea zi, Napoleon i-a uscat lacrimile cu o frumoasă batistă brodată cu monograma lui, pe care i-a dat-o, împreună cu o șuviță din părul său. Aceste fire de păr, testate la centrul nuclear de la Harwell, conțineau o doză foarte ridicată de arsenic.

Folosindu-și amintirile prieteniei și jocurilor sale cu împăratul, Betsy a devenit o celebritate mondială după reîntoarcerea sa în Anglia. Mai târziu, Napoleon III i-a făcut o concesiune de mai multe zeci de hectare de pământ în Algeria. În 1859, Mabel Brooks, o descendentă directă a familiei Balcombe, a

făcut cadou Franței domeniul Briars și pavilionul construit exact cum fusese în timpul când Napoleon locuise acolo.

Guvernatorul insulei, sir Thomas

Oates, m-a invitat să cinez la Plantation House. Acolo a trăit Hudson Lowe. Am putut astfel să vizitez locurile unde ucigașul tocmit își pregătea băuturile otrăvitoare. ■

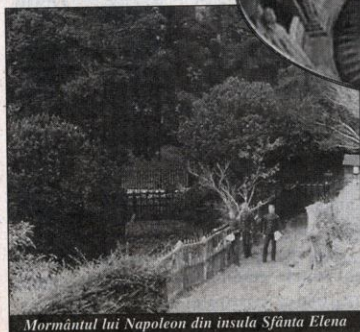
În românește de Nicolae PARFENIE

La Pantheon

atmosfera copilăriei, ferită de griji.

Betsy a plâns foarte mult în ziua în care Napoleon a plecat de la Briars. A plâns încă și

Mormântul lui Napoleon din insula Sfânta Elena

Istoria Evului Mediu timpuriu din vechea provincie romană Gallia este legată, în mod esențial, de civilizația francilor merovingieni. Aceștia apar după anul 451 d.Hr., ca aliați ai romanilor, în campaniile lor îndreptate împotriva vizigoților sau saxonilor ce amenințau zona galică. Francii au pătruns treptat în toată zona amintită, însă fără a afecta în mod radical viața locuitorilor. Ei nu au realizat, de-a lungul secolului V, o invazie sau o cucerire propriu-zisă, ci mai degrabă au înlocuit puterea militară romană cu stăpânirea lor.

Disponem astăzi de detalii concrete despre viața acelor vremuri – scene trăite sau doar rămase ca povești ale unui timp în care se plămădea o nouă civilizație – datorită activității cărturară a lui Grégoire, episcop de Tours, care a descris în secolul VI amintirea vremurilor de început ale venirii francilor în Gallia.

GRÉGOIRE DE TOURS DESPRE BĂRBATII ȘI FEMEILE FRANCE

MARCELA MILAN

Autorul s-a născut în anul 538 sau 539, într-o familie din vechea aristocrație galo-romană, ce își păstra cu mândrie titlul senatorial și stăpâna înținse proprietăți funciare.

Menit carierei ecleziastice, Grégoire și-a realizat educația în mănăstiri, singurele locuri în care știința de carte mai putea fi transmisă în acea perioadă, în afara familiei. Rezultatul a fost că în cele *Zece cărți de istorii*, dar și în celelalte scrieri ale sale (*Cele șapte cărți cu miracole*, *Viețile Părinților*, *Tratat despre mersul stelelor*, *Comentarii asupra psalmilor*), el redă o viziune creștină asupra lumii, oamenii și faptele lor fiind

judecați raportat la ea. În 594 d.Hr., când s-a stins din viață, Grégoire a lăsat o moștenire culturală ce avea să influențeze cultura Evului Mediu francez. Cărțile sale au avut o circulație deosebită în mediul cărturarilor.

Lumea francă era, în secolele V-VI d.Hr., păstrătoarea unor cutume barbare, dar și o lume ce se creștina treptat, chiar și sub influența mai vechilor locuitori creștini ai Galliei. Regele franc era, așadar, un barbar, ce perpetua vechi obiceiuri ale poporului său. În același timp, sub influența schimbărilor politice și a nevoii controlării unei populații eterogene din punct de vedere etnic, a fost adoptat creștinismul, nu fără o opunere din partea supușilor.

Datorită lui Grégoire de Tours putem evoca momentele ceremoniei organizate pentru creștinarea vestitului rege franc Clovis, eveniment a cărui datare oscilează: anii 496, 498

sau chiar 506 d.Hr. Decizia regelui de a se creștina l-a umplut de bucurie pe Sfântul Remi; orașul [Reims] a fost ornamentat cu draperii colorate, bisericile împodobite cu pânze albe, iar baptisteriul pregătit răspândea un parfum divin, așa încât te-ai fi crezut în mijlocul parfumurilor din Paradis. Creștinarea nu a transformat peste noapte societatea francă, în care, așa cum ne demonstrează și scrierile lui Grégoire de Tours, s-au păstrat încă multe deprinderi și obiceiuri „barbare”.

Generosul Chilpéric

Imaginea bărbaților franci din *Istoriile* episcopului de Tours este dominată de cruzime, duritate și de dese căderi în poligamie, ceea ce nu seamănă cu un comportament de bun creștin. Un portret tipic pentru a ilustra această imagine este cel al unui fiu al ducelui Beppolène: „Era, într-adevăr, ușuratic și desfrânat, iar când se înțeșta în pasiunea sa pentru dezmăt, își părăsea soția și se culca și cu servitoarele, apoi, silindu-i-se de căsătoria sa legitimă, căuta o altă soție. Așa a făcut și cu a doua și cu a treia cu care s-a căsătorit.”

Regii merovingieni erau energici și puternici, ceea ce îi și impunea între aristocrați. O anecdotă vine să confirme cât de apreciate erau, în comunitatea francă, aceste calități. Aflăm că Basine, o aristocrată, își părăsește soțul pentru a se dedica regelui franc Chilpéric. „Cunosc meritele tale; știu că ești foarte energic și de aceea am venit să locuiesc împreună cu tine”, îi mărturisea Basine viitorului său soț.

Un caz aparte îl reprezintă regele Chilpéric: „După pierderea a numeroși fii, regelui Chilpéric i se mai nascu unul. Ca urmare, regele ordonă eliberarea tuturor prizonierilor, liberarea celor ce erau în lanțuri și dispuse să nu se mai perceapă amenzile datorate fiscoșului de către datornicii neglijenți.”

Dacă regii franci sunt un amestec de duritate și sentimente profund umane, reginele apar

întotdeauna mai aplecate spre viața spirituală și spre familie. „Cât despre regina Clotilde – scrie Grégoire –, ea se purta atât de virtuos, încât era respectată de toți. Grăbindu-se a face pomană, petrecându-și nopțile în privegheri pioase, trăind în castitate și într-o demnitate perfectă, se păstra mereu curată; ea a înzestrat bisericile, mănăstirile și toate locurile sfinte cu pământurile ce le erau trebuincioase; ...era considerată pe atunci nu o regină, ci o slujnică personală a lui Dumnezeu, pe care îl servea cu zel.”

Pentru a-și putea menține credința, o altă regină, pe nume tot Clotilde, căsătorită cu Amalaric, rege vizigot, avea de îndurat multe piedici, puse de soțul său arian: „Astfel, adesea, în timp ce ea se îndrepta spre sfânta biserică, porunca să se împrăsteie spre ea fum sau diverse murdării. În sfârșit, se spune că ar fi lovit-o cu atâtea cruzime, încât aceasta va trimite fratelui său o batistă înmuiată în sângele ei.”

Credința era un etalon cu care se măsurau bunătatea și morală femeilor, căderea în erezie fiind fapta diavolului. Dacă reginele Clotilde sau Ingeburge erau drept credincioase și, în consecință, milostive și cucernice, în *Istoriile* apar și imagini negative despre femeile epocii. Astfel, o prințesă longobardă, eretică ariană, pune otravă în cupa mamei sale, pe care o disprețuise tot timpul, iar aceasta moare de îndată ce o bea.

Și regina Frédégonde apare într-o postură negativă. După ce a uneltit la asasinarea prelatului Prexextat, pentru a se dezvinovăți, ea a poruncit să fie bătut crunt un sclav, afirmând că el era vinovatul de omor.

Familia francă și-a păstrat totuși multă vreme obiceiurile barbare, atât femeia, dar și copiii aflându-se sub puterea absolută a capului de familie. Tânărul franc era și el sub autoritatea deplină a tatălui, până la vârsta de 12-15 ani, când era admis în comunitatea

războinicilor. Fetele erau sortite a fi ori sub autoritatea tatălui, ori sub cea a soțului.

Au existat și situații când voința familiei a fost încălcată: nepoata episcopului Félix de Nantes, logodită cu un anume Pappolène, a trebuit să se despartă brutal de el la intervenția unchiului ei. Trimisă într-o mănăstire, ea a reușit totuși să-i trimită logodnicului un mesaj, prin care îi cerea ajutorul.

Întâmplarea a avut un sfârșit fericit: cei doi tineri au primit permisiune regală de a rămâne împreună, sfidând astfel planurile familiei fetei.

Povestea soților caști

Problemele căsătoriei sunt, de altfel, un subiect des întâlnit în *Istoriile* lui Grégoire de Tours. Moartea unuia dintre soți putea avea și atunci consecințe majore. Astfel se povestește sfârșitul tragic al lui Loup, care, pierzându-și soția și copiii, vroia să se călugărească. Dar temerea fratelui său că averea va fi cedată bisericii, precum și uelțiile soției adulterine a acestuia vor duce la un final dureros. Loup este ucis de amantul cumnatei sale, deoarece fusese confundat cu fratele său. „Cât despre prostituată, comentează autorul, ea nu a pierdut mult timp plângând, ci, puține zile după aceea, regăsindu-și amantul, a plecat de-acolo.”

Grégoire privește negativ acest comportament social, dominat de adultere, crime și poligamie. El încearcă să dea pilde morale, prin inserarea unor povestiri despre oameni cu o atitudine de adevărați creștini. O asemenea situație este cea a soților care au trăit în castitate. Un senator din Auvergne, bogat și cinstit, a cerut în căsătorie o fată de aceeași condiție cu el, iar mariajul a fost împlinit. Totuși, în noaptea nunții, tânăra era foarte întristată și plângea amarnic. La cererea soțului, de a-i explica motivele supărării sale, aceasta i-a răspuns: „Hotărâsem, de fapt, să îmi păstrez, în

numele lui Christos, slabul meu corp de orice contact bărbătesc, dar vai de mine! Sunt atât de părăsită de el... Obiectele lumești mă îngrozesc, căci admir mâinile Mântuitorului străpunse pentru viața lumii.” Cucerit de evlavie

soției sale, soțul a promis să-i respecte castitatea, așa încât au trăit în credință toată viața. Povestea spune că după moarte, printr-un miracol divin, mormintele lor, despărțite de un zid, au fost unite pentru a mărturisi harul pe care Dumnezeu l-a revărsat asupra lor.

De altfel, acest fel de miracole apare deseori în *Istoriile*, în special sub forma povestirilor despre vindecări miraculoase. Ele sunt văzute ca manifestări zilnice ale puterii divine, autorul fiind obișnuit a gândi miraculosul ca fapt cotidian. Chiar și populația, confruntată cu dificultățile zilnice, simțea protecția divină pe care și-o reprezenta ca planând ocrotitor asupra ei. De aceea povestirile despre miracole erau foarte răspândite, biserica îndemnând la celebrarea cultului sfinților locali, făcători de miracole.

În viața galo-romanilor persistau însă practici păgâne, iar venirea francilor nu a făcut decât să îmbogățească mozaicul spiritual al Franciei secolelor V-VII d.Hr. Sacrificiile de animale sau portul de amulete protectoare

păgâne erau obiceiuri încă persistente în acele vremuri, când biserica încerca să-și impună cultul și însemnele proprii.

Istoriile episcopului de Tours constată o stare de fapt. Dintre cei botezați forțat, mulți reveneau la vechile credințe, așa cum era cazul multor evrei: „Unii dintre ei, totodată, care își purificaseră corpul, dar nu și inima, mințind pe Dumnezeu, se

reîntorceau la greșeala lor anterioară, așa încât sunt văzuți în același timp urmând sabatul și cinstind duminica.”

A fost nevoie de alte câteva sute de ani pentru a se naște civilizația medievală franceză, al cărei reper de început este considerat, în mod unanim, Carol cel Mare. ■

BISERICILE NORDULUI MEDIEVAL

MĂDĂLINA NICOLAU

Singura instituție în Evul Mediu timpuriu în Scandinavia, ca și în alte regiuni din Europa, care asigura educația într-o formă instituționalizată era biserica, prin școlile din jurul catedralelor. Sunt amintite aceste școli încă la 1145 în Ribe, în 1280 în Arhus, în 1286 în Lund (Suedia). Dar până în jurul anului 1300, în afara clerului, erau foarte puțini cei care știau să scrie și să citească. Treptat însă puterea laică, reprezentată de rege și de curteni, devine tot mai independentă față de biserică. Cei doi poli ai societății își construiesc fiecare centre administrative puternice care, uneori, intră în conflict. De aceea se simte din ce în ce mai mult nevoia unor oameni instruiți, cu serioase cunoștințe juridice, capabili să legitimizeze drepturile uneia sau alteia dintre părți. Școlile existente însă nu puteau asigura o instrucție înaltă și specializată. Pentru aceasta era nevoie de universități și, ca atare, până la înființarea universităților din Uppsala (1477) și din Copenhaga (1479), educația se desăvârșea în centre din străinătate, la Paris, Bologna, Oxford.

Și dacă de luminile cărții beneficiau totuși puțini, în schimb comunitatea putea să „citească” imaginile pictate pe pereții bisericilor. Prin intermediul acestor istorii pictate, multe din motivele literare, ideologice, din tehnicile de

construcție cu circulație în Europa vremii ajung și în Scandinavia.

În mănăstiri, pe lângă studiu, călugării lucrau și ca muncitori agricoli pe propriile proprietăți. Unii dintre ei erau veniți din alte țări și aduceau cunoștințe și tehnici noi. Cistercienii veniți din Franța aveau o deosebită știință de a drena apele, de a le folosi puterea în diverse instalații, ca baraje, iazuri, mori.

Aproape nu este așezământ cistercian în Danemarca sau Suedia care să nu fi amenajat lacuri sau să nu fi instalat mori. Și nu este vorba doar de marile complexe, precum cel de la Brahetrolleborg, ci chiar de mănăstiri mai mici, precum cea din Tomerup, unde moara a fost legată de un atelier de stofe.

În spațiul scandinav, cele mai multe biserici s-au construit între anii 1000 și 1536, secolul XII fiind cel mai „productiv” sub acest aspect. Materialele de construcție diferă mult în funcție de regiune și epocă. De exemplu, în Norvegia și Finlanda, marea majoritate sunt din bărne de lemn, în Suedia – din piatră, în Danemarca – din tuf vulcanic, o piatră poroasă mai puțin rezistentă la intemperii, dar și din granit sau cărămidă.

Cărți de cult și colecții manuscrise

Toate bisericile din bărne au valoare de patrimoniu. În ele se păstrează inscripții runice (Hurum), moriști de vânt din bronz, anterioare epocii vikingilor (Hoyjord), vase de botez din piatră de pe la 1150 (Rihgeln), crucifixe din anul 1250 (Rovden), galerii acoperite originale (Reinli).

Biserica din Laerdal

Sculpturile vechi aflate în bisericile de bărne înfățișează instrumente muzicale și grupuri de instrumentiști, scene din viața mirenilor, constituind o prețioasă sursă de informații despre obiceiuri, costume și chiar mentalități. Studiindu-le, cercetătorii au stabilit, de exemplu, după instrumentele înfățișate, că în Norvegia se cânta același gen de muzică în Evul Mediu ca și în Europa Centrală.

Alături de bisericile din bărne, singulare în spațiul scandinav, conferind originalitate arhitecturii medievale norvegiene, s-au construit și biserici din piatră, asemănătoare celor din Danemarca, Suedia, Islanda. Unele din ele se pare că au fost ridicate chiar de străini, precum cea din Kinsarvik, înălțată în jurul anului 1200 de către scoțieni.

În 1151, din Bourgogne (Franța), de la mănăstirea Clairvaux, întemeiată de Sf. Bernard la 1115, sosesc la mănăstirea Esrum – aflată la nord de Copenhaga, nu departe de Helsingor, într-o regiune unde în Evul Mediu erau concentrate cele mai multe mănăstiri din Danemarca – unsprezece călugări și un abate. Episcopul danez Eskil, prieten cu Bernard, i-a chemat ca să răspândească în nordul Europei creștinismul. Monahii aparțineau ordinului cistercian, iar regulile acestui ordin erau foarte aspre, propunând una dintre cele mai radicale experiențe de viață din Evul Mediu.

Total izolați de lume, călugării își petreceau timpul riguros împărțit între rugăciuni, munca pe câmp, în ateliere, în grădina mănăstirii și lucrul în scriptorium și bibliotecă. În bibliotecă de la Esrum (ca și în alte complexe monahale), existau mari colecții de manuscrise ce cuprindeau, în primul rând, cărți de cult, dar și diverse alte lucrări privind istoria, geografia, filosofia, medicina, astronomia.

Ca o măsură de prevedere, toate purtau câte un blestem la adresa celui ce le va înstrăina. „Cel care va îndepărta această carte

nu-l va vedea pe Christos” – suna unul dintre ele. Precauție inutilă, de vreme ce manuscrisele, cu minunate miniaturi și iscusite slove, au dispărut: fie că erau catolice și Reforma din 1536 nu le îngăduia, fie că, după descoperirea tiparului, păreau mult prea învechite, fie că pergamentul pe care fuseseră scrise s-a dovedit un excelent material în tehnica militară și în fabricarea artificiiilor. Iar regele Christian IV (1588-1648), de exemplu, ca să nu amintim decât nume celebre, era un mare pasionat de artificii.

La fel cum au dispărut cărțile, așa s-au risipit și construcțiile monahale. Trainicele, marile cărămizi medievale de la Esrum au fost folosite pentru ridicarea castelelor Kronborg și Frederiksborg. Și totuși, la Esrum, ca și în alte locuri din Nord, părțile rămase au fost consolidate, restaurate și azi se poate înnoada firul tradiției. În sala călugărilor se organizează lecturi și concerte, în celarul mănăstirii au loc dineuri private de înaltă ținută.

În grădina parfumată

Grădina mănăstirii, în vremea cistercienilor, era cultivată cu tot soiul de plante medicinale, cu ajutorul cărora călugării tămăduiau boli și alinau multe suferințe. S-a păstrat cartea de plante, foarte răspândită în tot Nordul, tradusă din latină de canonicul Henrik Harpenstreng, pe la începutul anilor 1200, unde se descria efectul fiecărei plante și chiar „farmacia” lui de plante.

Acestea sunt expozate nelipsite de la expozițiile care, periodic, încearcă să reconstituie mediul de viață din mănăstiri. Aproape ca un poem sună întrebarea din amintita carte: „Cum poate să moară omul când înfloresc salvia în grădină?” Și astăzi, în grădina mănăstirii de la Esrum se pot vedea crescând florile și plantele de atunci.

Esrum nu a fost însă singurul centru cultural din nordul Seelandei. La

Abazia carmelitelor din Helsingor

Abelholt, în 1175, o mână de călugări augustinii au fondat o mănăstire. Clădirile abației au fost total demolate după Reformă dar, datorită unor ample cercetări arheologice, putem să înțelegem importanța culturală a acestui așezământ. Primul abate, francezul Guillaume, devenit Wilhelm în Danemarca, era prieten apropiat al episcopului Absalon și a avut, în timp, mai multe însărcinări politice și diplomatice din partea regelui.

Pentru că la mormântul abatelui se spune că au avut loc mai multe miracole, călugării i-au scris în detaliu viața, iar în anul 1224 el a fost sanctificat. Așa cum s-a constatat în urma excavațiilor arheologice, numeroase locuri de morminte și schelete din cimitirul mănăstirii pot „vorbi” despre viața din jurul abației. Se știe că majoritatea bolnavilor primeau îngrijiri acasă, dar mănăstirile aveau și o largă activitate de binefacere, ajutându-i pe cei săraci și aplicând tratamente și îngrijire celor bolnavi.

Cercetând în grădinile și cimitirele mănăstirești, se poate întocmi o listă a bolilor de care sufereau o parte din oamenii timpului. Literatură vremii despre tratarea bolnavilor este destul de săracă dar, în măsura în care unele boli lasă urme în schelet, cunoștințele noastre despre epoca respectivă și despre arta tămăduirii din mănăstiri se lărgesc. Iar muzeul abației Abelholt, cu plantele medicinale, cu instrumentele chirurgicale folosite în diverse intervenții, cu scheletele ce mărturisesc traumele suferite, constituie un prețios document despre viață, boli, moarte.

La fel de importante ca documente de epocă sunt și grădina cu plante medicinale și clădirea amenajată în cadrul mănăstirii din Øm, care adăpostește scheletele excavate din cimitir. Păstrate în lăzi de lemn și sticlă, acestea poartă urma violenței timpului: un abate a încercat să alunge invadatorii din mănăstire și a sfârșit cu o adâncă rană

la umăr. Alte schelete au urme de operații și vindecări ale rănilor și fracturilor de craniu, în timp ce la multe altele e clar că rănilor le-au provocat moartea.

Orice complex mănăstiresc e o școală de istoria construcțiilor și de istoria medicinei. Complexul cistercian de la Vitskol (în latină Vitae Schola însemna Școala vieții), poate cel mai complicat așezământ din Danemarca, a fost fondat de Valdemar cel Mare, după o victorie împotriva dușmanilor, în 1157. Înălțat în granit, apoi refăcut în cărămidă, mult transformat în secolul XVI și în epoca modernă, azi aici este un centru de conferințe, unde publicul larg nu are acces. În schimb, grădina mănăstirii, cu plantele ei medicinale cultivate în straturi separate pentru afecțiunile diverselor organe ale corpului, poate fi vizitată oricând. S-a păstrat chiar și „grădina parfumată”, ce se adresa celor lipsiți de vedere, cu plante înalte, accesibile lor fără efort.

Au existat și mănăstiri de maici. În Danemarca, cel puțin două dintre ele sunt mai cunoscute. La Slangerup, ființa o așezare monahală, a ordinului cistercienilor, care un timp a ținut de mănăstirea din Esum. Călugărițele de aici trăiau încă mai izolate de lume decât confracții lor de la Esum. Intrarea în mănăstire era un gang lung cu porți în ambele capete. Cei care aprovizionau mănăstirea, după ce aduceau mărfurile și le depuneau în gang, se retrăgeau dincolo de poarta de intrare, băteau de trei ori cu un toiag în poartă și abia atunci maicile intrau în gang și luau marfa, fără să vadă nici o față bărbătească laică.

În rest, viața lor se desfășura conform aceluiași tipicuri ca la Esum, dedicată rugăciunii, muncii, operelor de binefacere. De abația carmelitelor din Helsingør se leagă și o poveste romantică cu sfârșit tragic. Aici a fost înmormântată Dyveke, iubita regelui Christian II, omorât în 1517, cu cireșe otrăvite.

Mănăstirea Esum

Vadstena, mândria Suediei

Documentându-se minuțios pentru scrierea vieții reginei Christina, scriitorul Sven Stolpe a ajuns la concluzia că Reforma, introdusă brutal în Suedia de către regele Gustav Vasa, s-a dovedit un proces politico-economic fără bază religioasă, rezultatul ei fiind un declin cultural catastrofal. Începând din anii 1200 și până la Reforma, Suedia atinsese un nivel cultural demn de respect, în primul rând prin activitățile desfășurate în mănăstiri, apoi cu ajutorul misiunilor religioase ce dispuneau de valoroase biblioteci. Acestea se aflau răspândite în mai toate regiunile importante ale țării, acolo unde existau mănăstiri dominicane, cisterciene, franciscane și unde literatura clasică, creștină și antică, se păstra în facsimile.

Mândria Suediei era mănăstirea Vadstena, aparținând ordinului înființat chiar de Sfânta Birgitta, sfânta națională a Suediei. Aici se aduceau cu promptitudine cărțile nou apărute în străinătate, se primeau donații de cărți din mănăstirile europene, se făcea schimb de cărți și, nu în ultimul rând, se scriau cărți. Călugării erau iscusiți legători și ilustratori ai propriilor manuscrise, astfel încât Vadstena a reprezentat, din punct de vedere liturgic, spiritual, estetic și intelectual, o strălucită culme a Evului Mediu suedez.

Biblioteca mănăstirii conținea 1 400 de volume (din care s-au mai păstrat doar 400) și comparația cu situația din alte mănăstiri renumite poate da măsura importanței ei în istoria culturală a țării.

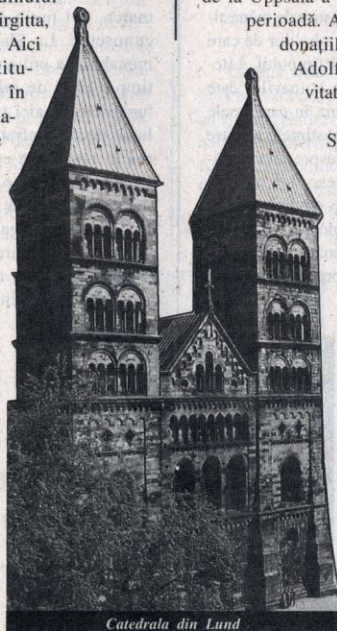
În abația Cîteaux, de pildă, în aceeași perioadă se aflau 1 200 de volume, la Clairvaux (ambele în Franța), — 1 700, iar la Sienna (Italia) — 1 350. Gustav Vasa a jefuit sistematic mănăstirile suedeze și a distrus valorile lor culturale, iar argintul și aurul au fost duse la palatele regale.

Istoricul Johannes Messenius descrie jaful din anul 1595 de la Vadstena, când cărțile au fost luate de soldați și utilizate fie la aprinderea pulberii la tunuri, fie drept contragreutate la piesele de artilerie. Pergamentul a fost folosit în administrația statală, uneori ca ambalaj pentru documentele oficiale. Așa au putut fi regăsite și recuperate mai târziu circa 50 000 de manuscrise din codexurile Aristotel, Athanasius, Bernard de Clairvaux, Thomas de Aquino, ca și lucrări de științe naturale, gramatică, lexicografie.

Regele Vasa, lipsit, pare-se, de orice interes pentru cultură, numea Vadstena o „închisoare babilonică”. Tot în vremea lui, Universitatea de la Uppsala a fost închisă pentru o lungă perioadă. Abia în anul 1620, datorită donațiilor făcute de regele Gustav Adolf, și-a putut reîncepe activitatea.

Reforma deci, conchide Sven Stolpe, a izolat Suedia de cultura europeană și a însemnat o catastrofă națională pentru istoria țării, afectând, în mod deosebit, arta religioasă. Obiectele confecționate din argint au fost confiscate și topite, dispărând în acest fel (numai în anul 1527, peste 1 500 kg de obiecte de cult). Icoanele au fost distruse, broderiile de aur descusute de pe veșmintele bisericesti și recusute pe hainele familiei regale.

Din cele înfățișate mai sus, ca și din datele pe care le avem despre activitatea culturală în-

Catedrala din Lund

tensă desfășurată în bisericile și mănăstirile din țările aparținând comunității nordice în perioada Evului Mediu, adică a răstimpului dintre creștinare și Reformă, putem afirma că Evul Mediu nu a fost nici pe departe perioada întunecată despre care s-a vorbit până nu demult. Orașele și satele Evului Mediu – cu tot ce au creat în domeniul administrativ și legislativ –, puterea centrală, ce veghea la securitatea supușilor și la amalgamarea într-o comunitate puternică a individualităților regionale, bisericile și mănăstirile, ce au stimulat valorile morale și culturale, au pus, de fapt, baza societății de azi.

Ca și în alte privințe, comunitatea sud-est europeană se desparte de celelalte comunități europene și în modul de a gândi și realiza integrarea în viața culturală contemporană a vechilor lăcașuri de cult. În timp ce la noi (și în tot sud-estul, chiar și la greci) vechile biserici și mănăstiri se abandonează pradă intemperiilor și nepăsării umane, în comunitatea nordică (și în Europa de Vest) ele sunt introduse în circuitul cultural modern. În foste mănăstiri sunt amenajate centre internaționale de conferințe, centre de vacanță, săli de concerte sau de

expoziții, iar în biserici se dau concerte de orgă (la biserica din Vesterling, în serile de vară, când au loc astfel de întâlniri, fiecare concert începe și se termină cu un imn religios cântat de întreaga asistență).

Este preluat însă nu doar mesajul cultural transmis de aceste așezăminte religioase, ci și cel social. Mănăstirea Sfântul Duh din Alborg avea, încă de la înființarea ei în 1451, un spital. Ordinul Frații Sfântului Duh, chiar de la originile lui (se organizează înainte de 1170, la Montpellier, iar în 1198 este recunoscut oficial de Papă), își luase obligația de a îngriji copiii abandonți. Dar odată cu creșterea sărăciei în orașe, atribuțiile ordinului s-au diversificat, astfel că frăția respectivă trata toți bolnavii.

Azi mănăstirea din Alborg, un cămin pentru bătrâni, este cunoscută drept cea mai veche instituție socială din Danemarca. E adevărat că Reforma a desființat mănăstirile, dar îngrijirea bolnavilor publici a fost preluată de oficialitățile municipale. Și iată cum și în această direcție în Scandinavia mentalitățile și instituțiile se sprijină reciproc în beneficiul omului de rând. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de 1 iunie 2001 răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

● Care monument arhitectonic bucureștean aflat astăzi în pericol să se prăbușească a fost inaugurat la 15 octombrie 1895?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2001 este:

6 815 volume

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de d-na Alina Pupăzan, din Târgu Jiu.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2001.

Reverberații

Al. Vaida-Voevod...

...și Virgil Madgearu

În nr. 3/2001 am publicat articolul d-nei Theo Stănescu-Stanciu intitulat *Aventura trupului în contact cu apa*. Colaboratorul nostru dl. Gh. Brașoveanu ne-a trimis la redacție câteva completări, interesante și amuzante deopotrivă.

De la prea puțină apă, la prea puțin material

GHEORGHE BRAȘOVEANU

Se pare că apa, unul din principalele elemente din natură după clasificarea vechilor greci, nu se prea bucura de mare cinste la curtea medievală, regii folosind-o cu zgârcenie atât pentru a-și potoli setea, dar mai ales pentru a-și purifica trupul.

Regele Ludovic XIV (1643-1715), supranumit și „Regele Soare”, s-a scăldat în glorie, s-a scăldat în omagiul plin de venerație al supușilor săi, s-a scăldat în multe, dar în apă se spune că s-a scăldat doar de trei ori. Spălătul de dimineață al regelui se făcea după un ceremonial bine stabilit prin ștergerea feței și a mâinilor cu capătul umed al unui prosop, după care urma ștergerea cu celălalt capăt uscat al prosopului. Și astfel, spălătul de dimineață era gata!

Nici împăratul german Wilhelm I (1861-1888) nu prea făcea risipă de apă. De altfel, nici nu avea cadă proprie pentru baie. Dacă totuși se decidea să se curețe un pic, i se aducea, cu împrumut, o cadă de la Hotelul Adlon, aflat în apropierea palatului său. La palatul din Viena nu a existat o cameră specială de baie, până când regina Elisabeta, soția împăratului Franz Joseph I

(1848-1916), nu a cerut să i se amenajeze una. Franz Joseph I nu a pășit însă pragul încăperii, el continuând să fie îmbăiat de valetul său în dormitor, într-o cadă mobilă. Aceasta în pofida faptului că, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, în lumea burgheză se răspândise deja utilizarea camerelor de baie și o dată cu ele își făcuseră apariția fel de fel de idei năstrușnice, cum era cada balansoar în care se încerca să se realizeze acasă o baie cu... valuri.

Și pentru că am amintit de baia cu valuri, să trecem pe scurt în revistă modul cum s-a răspândit în lume scăldatul în mare, inaugurat, după cum aflăm din *Odiseea* lui Homer, de Nausicaa, fiica regelui Alcinoi, surprinsă de Ulise înotând în mare.

Dacă răsfoim însă documentele istorice, aflăm că oamenii au început să facă primele băi în mare abia prin secolul XVII, și atunci numai cu autorizație specială de la un medic.

O astfel de recomandare a primit, în 1789, regele George III al Angliei (1760-1820), care, pentru a putea intra în mare, fără a fi

deranjat de privirile indiscrete ale curioșilor, a dat ordin să i se construiască un fel de pavilion rulant, ce putea fi împins în apă până la locul unde urma să se desfășoare scăldatul. Intrarea regelui în apă se făcea conform unui ceremonial; muzicanți aflați îmbrăcați în apă, la fel ca și persoanele ce-l însoțeau pe rege, cântau imnul național.

Moda pentru băile în mare se pare că a fost lansată de ducesa de Berry, în 1827, când a intrat, la Dieppe, îmbrăcată într-o tunică lungă ce cădea peste un pantalon bufant, legat strâns la gleznă. Ea a fost însoțită până la malul mării de prefectul local, îmbrăcat într-o impecabilă ținută de gală.

Obiceiul ca femeile să se scalde în mare s-a răspândit mai târziu, iar pentru a le feri de privirile indiscrete, au fost construite cabine montate pe roți înalte, ca niște care medievale de asalt, ce erau împinse în apa mării. Femeile erau îmbrăcate cu bluză și pantalon lung de lână, corset, ciorapi și espadriile, iar părul era apărut de o beretă din tafta gumată. La ieșirea din apă, corpul lor era protejat cu ajutorul unui halat de baie.

În secolul XIX, plajele au fost deschise marelui public, iar femeile, care în secolele trecute erau reprezentate în picturile de epocă, de plajă, îmbrăcate în ținută de oraș și cu umbreluțe care să le apere tenul de razele arzătoare ale soarelui, apar acum într-o vestimentație mai puțin stânjenitoare. Istoria consemnează o întâmplare nostimă a cărei eroină a fost doamna Rimski-Korsakov, care a apărut pe plaja de la Biarritz (Franța), costumată într-un maiou deschis la culoare și mulat bine pe corp, vestimentație ce a intrigat-o pe împărăteasa Eugenia, care, supărată, a trimis-o să se îmbrace.

Pe la 1900, femeile purtau deja un pantalon colant, care se oprea la genunchi, lăsând la vedere ciorapii negri, iar partea de sus a corpului era acoperită de o tunică lungă până la coapse, fără mâneci sau cu mâneci scurte. Toate aceste obiecte de vestimentație

erau confecționate din lână închisă la culoare și decorate cu ornamentații albe sau roșii. Pentru bărbați, costumele se compunea dintr-un maiou-combinezon confecționat din țesătură sau jerseu dungat orizontal în culorile alb și roșu.

După 1920, maioul dintr-o bucată și o fustă scurtă au devenit costumația obișnuită pentru femei. Și pentru că moda tenului bronzat a cucerit tot mai mult teren, vestimentația de baie s-a tot redus, dând naștere costumului de plajă, care, după 1934, era format din două piese.

După al doilea război mondial, mai exact în primele zile ale lunii iulie 1946, un fabricant de costume de baie, francezul Louis Réard, și-a prezentat colecția formată dintr-un chilot din două bucățele mici de material și un sutien din două triunghiuri, cu bretele foarte fine. Evenimentul a avut loc la piscina Molitor din Paris și a provocat o explozie de proteste, fiind considerat prea șocant, manechinele profesioniste refuzând să-l prezinte, iar producătorul lui fiind nevoit să apeleze, pentru a-l face cunoscut, la o dansatoare de cazino. Efectul produs de apariția acestui sumar costum de baie a fost comparat cu cel al unei bombe atomice. Cum tocmai în acea vreme avusese loc prima experiență nucleară în Atolul Bikini, din Pacific, costumele au fost botezate bikini. Subiectul multor polemici și procese, în cele din urmă bikini au învins și staruri de prima mărime ca Esther Williams sau Joan Crawford au devenit clientele fidele ale Casei de Modă Réard, ca și celebra Brigitte Bardot. Într-o jumătate de secol, bikini au cucerit plajele din întreaga lume, devenind un nume comun, înscris în dicționar. Marii cântăreți Elvis Presley și Dalida l-au introdus și în cântecele lor.

Și, cum moda evoluează, cu trecerea timpului, dimensiunile costumului de baie s-au redus atât de mult, încât în cele din urmă acesta a dispărut și s-a inventat nudismul. ■

● Ecouri ● Ecouri ●

SUZDALUL
PRIZONIER

În numărul pe luna februarie din acest an al revistei noastre am prezentat un articol al colaboratoarei noastre, doamna Mioara Nanu, consacrat Suzdalului, ca leagăn de civilizație aparținând salbei de vechi orașe culturale ale Rusiei medievale.

Un cititor, domnul ing. Adrian Matache, din Moara Tărbănească, com. Pătulele, jud. Mehedinți, ne-a trimis o scrisoare în care semnala că textul nu precizează că în acele locuri a fost și un lagăr de prizonieri români în al doilea război mondial. I-am răspuns domnului inginer Matache că autoarea și-a propus evocarea istoriei medievale a orașului, limitată la ce a reprezentat el *strict* pentru cultura vechei Rusii, iar în ce privește traseul prizonierilor români, că *Magazin istoric* a publicat mai multe articole, la care am și făcut expres trimitere.

Domnul ing. Matache a revenit epistolar, insistând să aibă o replică în paginile revistei. Considerăm discuția în sine utilă.

La numai câțiva kilometri de grădina lui Goethe se află lagărul de la Buchenwald. Sala de concerte de la München nu era departe de Dachau. Și totuși, nici un artist nu spune astăzi: „Nu pot să cânt, aş aduce un ultragiu lui Debussy și muzicii“.

La ce ar ajuta – educațional vorbind – dacă într-o descriere a orașului Vladimir, care face și el parte din constelația vechilor focare de cultură ruse, am amin-

ti – mereu și obsesiv – că a fost cel mai important punct de tranzit către Gula-gul stalinist? Sau, într-o panoramă culturală a „dulcelui târg al leșilor“ – căci avem și noi faliții noștri, – am cita pogromul din 1941, numai pentru ca cititorul „să nu uite“?

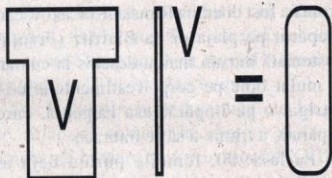
Dar un medalion al Odessei, ca port turistic la Marea Neagră, cum ne-ar apărea, dacă n-ar lipsi din el pogromul din 1905, „vocația“ de loc de surghin a orașului (pentru un Pușkin sau un Gogol) sau – de ce nu? – ostatecii civili, executați de armata română în al doilea război mondial (*Magazin istoric*, nr. 3/1995)?

Educația, de dragul căreia ar trebui chiar să trunchiem puțin istoria, în scop formativ – este de părere cititorul nostru – operează cu ceea ce apropie oamenii, nu cu ce îi desparte. Evident, trebuie să cunoaștem cât mai exact istoria. Apoi să întoarcem spatele fantomelor urâte și să privim spre viitor.

Florentina DOLGHIN

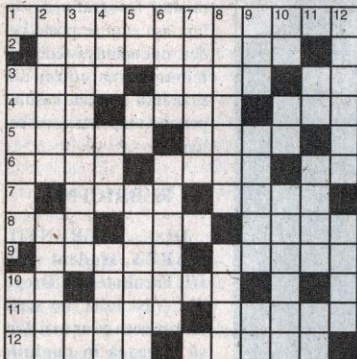
DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI
MAI 1574

(Biverb: 7,4)

Gheorghe BRĂȘOVEANU

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ (1877-1878)

ORIZONTAL: 1) Om politic și istoric român care, în discursul din Parlamentul României, din 9 Mai 1877, a rostit celebrele cuvinte: „suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare” (Mihail; 1817-1891). 2) Instituție de stat a cărei adunare din 9 Mai 1877 a hotărât proclamarea independenței României și ruperea relațiilor cu Imperiul otoman. 3) Stat – Râu în Franța – În fața redutei! 4) A alipi – Mașină de război – Popor implicat în războiul din Balcani, din anii 1877-1878, alături de care au luptat și soldații români. 5) Nu-i în toate mințile – Dramaturg realist englez, de renume mondial, ilustru reprezentant al teatrului de idei (George; 1856-1950). 6) Folosit – Material provenind de la un tun otoman, capturat în timpul războiului de independență, din care s-a confecționat coroana prințului Carol I, în 1881, când s-a proclamat rege al României – Vasile Ulmeanu. 7) Ciumăfaie (pop.) – Numărul voluntarilor plecați din Vaslui pe frontul din Balcani, așa cum reiese din poezia *Peșea Curcanul* de Vasile Alecsandri. 8) Infern, comparație dată de luptători pentru situația din linia întâi – Căzi – Clasă. 9) Localitate ocupată de turci, eliberată de români prin atacul din 12/24 ianuarie 1878 – Prinț român (1866-1881) și rege al României (1881-1914), în timpul căruia a fost proclamată independența țării, la 9 Mai 1877, și cel care a fost comandantul suprem al armatei române în timpul acestui război. 10) În turn! – Obstacol, întăritură în fața tranșeei sau gard făcut din sârmă ghimpată, întinsă în rânduri dese, între stâlpi susținători. 11) Medic român de origine franceză, care a participat la războiul de independență, din 1877-1878, în calitate de inspector general al serviciului sanitar militar (Carol; 1832-1884) – General român, coautor la romanul *Asaltul*, care tratează războiul de independență din 1877-1878 (Marin). 12) Prietene – Maior român căzut eroic la cucerirea redutei Grivița, la 30 august 1877 (George; 1841-1877).

VERTICAL: 1) Piese de artilerie cu care românii au bombardat la 26 aprilie/8 mai 1877 Vidinul, răspunzând provocărilor otomane – Trecută prin apă. 2) Redută otomană din apropierea Plevnei, cucerită de ostașii români în urma atacului din 28 noiembrie/8 decembrie 1877 – Autorul lucrării *Lauda vitejiei românești*, cu subtitlul *Eroismul ostașilor români în războiul pentru independență oglindit în publicistica vremii* (Constantin). 3) General și om politic italian, unul dintre conducătorii luptei pentru eliberarea și unificarea națională a Italiei, care în 1877 scria că „Descendenții vechilor noastre legiuni, românii, se luptă astăzi cu eroism pe țărmul Dunării pentru independența lor” (Giuseppe; 1807-1882) – În rovine! 4) A brăzda terenul – În butan! – Car mortuar. 5) Bile! – Ten! – Bucată de pânză sau de postav cu care soldații își înfășurau laba piciorului (pl.). 6) „Rândunica”, „Ștefan cel Mare”, „Fulgerul” și „România” sunt cele patru ambarcațiuni cu care țara noastră a participat la războiul de independență forțând Dunărea și făcând inofensive vasele turcești de pe fluviu (sg.) – Putere europeană care a primit cu răceală vestea independenței României, lumea politică de aici regretând faptul că „ne-am eliberat de garanțiile care ne apărau” și ne-am luat libertate de acțiune pentru viitor”. 7) Mari. 8) Comandant român căruia comandantul redutei Plevna, Osman Pașa, i s-a predat, la 28 noiembrie/10 decembrie 1877, spunând: „Capitulul cu armata mea, predându-mă în mâinile junei și bravei armate române” (Mihail Christodulo; 1830-1885) – Măsură antică pentru lichide de circa un baril. 9) Maior român căzut eroic, la 17 octombrie 1877, în timpul luptei pentru cucerirea localității Vidin (Constantin; 1837-1877) – Câmp de luptă – În urnă! 10) În rate! – Russel Wallace – General român numit la 2 aprilie 1877 ministru de Război, participant la războiul de independență în calitate de comandant al armatei române de operații (Alexandru; 1828-1893). 11) În grup! – „Mă opun” formula pe care o rosteau tribunii poporului spre a se opune legilor puse în discuție de Senatul roman – În lagună! 12) Maior român care în fruntea Batalionului 2 a cucerit, la 12 ianuarie 1878, localitatea Smârdan (Eftimie; 1840-1883) – Sublocotenent român care a participat în prima linie la atacul din 30 august 1877 asupra redutei Grivița I, unde este rănit, iar după vindecare, a luat parte la cucerirea Plevnei (Ilie; 1860-1885).

Dicționar: VERE, LAOR, CADO, ALBU.

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului *Străluciți diplomați români* (sec. XIX-XX):
BRATIANU-ION-OE-ANCA-BAIA-ECATERINA-
TU-ROB-L-VANDUT-EL-F-I-SURZI-STURDZA-
IU-C-CAROL-IORGA-U-AN-TAPI-MC-G-TAU-A-
CAR-KOGALNICEANU-AGALE-SECRET-
ATASAT-APTA

DIALOG CU CITITORII

ARHEOLOGIE

Domnișoara LAURA DOROBANȚU, din com. Toplet, jud. Caraș-Severin, studentă în anul I la Secția de istorie a Universității de Vest, din Timișoara, este pasionată de arheologie și dorește să afle cum este văzută arheologia în România și care ar fi viitorul ei. Știu că totul pleacă de la lipsa de bani, dar cu unele eforturi s-ar putea întreprinde ceva. Cunosc oameni de istorie care merg pe șantier arheologice pe banii proprii. Studenții (de la facultățile de istorie), desigur, fac obligatoriu practică în programe de săpături.

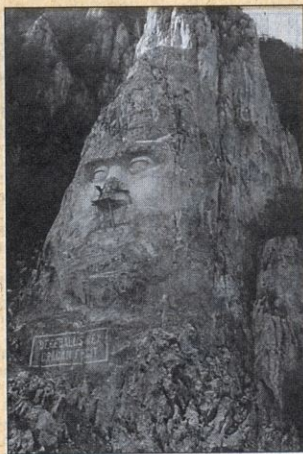
D-sa speră că va găsi răspunsul în unul din numerele viitoare.

Vom căuta să publicăm informații privind cercetările arheologice recente din țara noastră.

DECEBAL LA MRAONEA

DL. MIRCEA MOCUȚA, din București, ne trimite o precizare și o completare... fotografică, pentru care îi mulțumim.

În numărul din luna ianuarie 2001 al revistei dv., la rubrica **Dialog cu cititorii**, am citit, printre altele, știrea venită din Uzdin (Iugoslavia), privitoare la execuția uriașei statui a

regelui Decebal la Mraconea (și nu Marconia), pe malul românesc al Dunării.

Într-adevăr, lucrarea este de proporții uriașe, capul statuii are dimensiunile de aproximativ 40 m/25 m, la ea lucrează 3-4 alpiști-sculptori (legați și suspendați în funii), și este prevăzută să fie realizată în cca 10 ani. Inițiatorul și finanțatorul lucrării este prof. dr. Iosif Const. Drăgan, originar din municipiul Lugoj.

Toponimicul **Mraconea** nu este al unei așezări umane, ci este locul unde pârâul purtând acest nume se varsă în Dunăre. Confluența râului Mraconea cu Dunărea se află la cca 12 km, în amonte de municipiul Orșova.

Vă trimit o fotografie, din octombrie 2000, pentru a fi prezentată cititorilor. În mo-

mentul fotografierii statuii, așa cum se poate vedea, doi alpiști-sculptori montează un cofraj din scândură la baza nasului pentru completarea cu beton.

RUBRICI NOI

DL. LAURENȚIU MĂRZA, student anul III, Facultatea de Drept, din Alba Iulia, ne scrie despre ceea ce ar mai dori să citească în paginile noastre.

Dorința mea ar fi să apară o publicație bilunară subordonată **Magazinului istoric**, care să constituie

în principal „o masă rotundă”, un mijloc de discuție, între numeroșii oameni de cultură care, cu siguranță, citesc **Magazin istoric**. Acum este foarte adevărat că în țara noastră nu se pune accent pe cultură, și asta mai ales pentru că accesul la cultură costă bani, dar asta nu înseamnă că nu se poate schimba ceva.

Rubrica „Pentru bibliotecă dvs.” de exemplu, ar putea conține mai multe detalii despre cărțile editate.

S-ar putea crea o rubrică gen „Memorialul durerii” unde foști deținuți politici, prin expunerea propriilor chinuri din închisorile comuniste, să-și facă astfel dreptate.

S-ar putea face o serie de articole cu monumentele istorice din țara noastră (condițiile istorice în care au apărut

DIALOG CU CITITORII

rut, transformări, stadiul-actual, etc.).

Tot așa cred că s-ar putea inaugura o rubrică închinată istoriei civilizațiilor și, nu în ultimul rând, o secțiune care să cuprindă articole cu istoria unor state ale lumii. Astfel, s-ar putea crea o imagine de ansamblu asupra istoriei lumii și ne-am putea raporta propria istorie la istoriile diferitelor state ale lumii. Aceasta ar fi modalitatea prin care s-ar contura o conștiință a poporului român despre sine, sănătoasă.

Pe unele teme sugerate de tânărul cititor am scris de-a lungul celor 34 ani de apariție și, desigur, vom mai scrie. Pentru celelalte, căutăm autori. Condițiile materiale nu ne permit, deocamdată, tipărirea unei publicații de felul celei sugerate de corespondentul nostru.

SĂ FIE... ALBASTRE

DI. RAYMOND LUCA, din București, ne scrie pe marginea articolului Neamul românesc poate fi cenzurat, Iorga nu! (despre disputa dintre marele istoric și regele Carol II), semnat de dl. Petre Țurlea și publicat în numerele 1, 2/2001. Țin minte o anecdotă povestită de fostul meu profesor de istorie, Drula, fost student al lui Nicolae Iorga, în legătură cu uniformă Frontului Renașterii Naționale (F.R.N.), partid înființat la 16 decembrie 1938, de regele Carol II.

Înainte de o ceremonie importantă, Carol II, l-a rugat pe Iorga să vină îmbrăcat în uniformă F.R.N. Acesta a refuzat. La insistențele regelui, Iorga i-a declarat c-o să vină îmbrăcat doar în ...izmene.

La care Carol a replicat: „Bine, fie și așa, dar să fie... albastre!“

UN SAC DE BANI

DI. STELICĂ LUNCAN, din satul Gemeni, comuna Dârvari, jud. Mehedinți, abonat la revista noastră prin generozitatea Excelenței Sale, prințul Dimitrie G. Sturdza: Dacă mi s-ar fi dat un sac de bani (cât sunt de sărac) nu m-aș fi bucurat mai mult decât de acest abonament, deoarece sunt un înfocat cititor al acestei reviste.

NEPLĂCERE REZOLVATĂ

DI. IOAN ȚEPÂRDEA, din com. Negoști, jud. Mehedinți, ne scrie că a intrat în posesia numărului de revistă (nr. 1/2001) pe care nu-l primise la timp la abonament.

În urma demersurilor redacției pe lângă Direcția Județeană de Poștă Mehedinți, această nedorită situație a fost rezolvată cu promptitudine de către Oficiul Poștal Strehaia.

Mulțumirilor abonatului nostru le adăugăm și pe ale noastre.

ERATĂ

Colaboratorul nostru, domnul dr. ing. DINU ȘTEFAN T. MORARU, ne semnalează faptul că la pagina 44, din numărul 3/2001, s-a strecurat o eroare: anul morții savantului Henri Coandă este 1972 nu 1977.

Greșeala nu aparține domnului Valeriu Avram, ci s-a produs în procesul de pregătire a textului pentru tipar, deci aparține redacției.

Cerem scuze autorului și cititorilor.

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN BOTU, Calea Sever Bocu, bl. 320, ap. 10, Timișoara, oferă colecția completă.

ANA MITROFAN, bd. George Enescu, nr. 2, bl. 7, sc. B, et. V, ap. 20, Suceava, oferă colecția 1968-1989.

COSTICĂ NICHITA, str. Socola, nr. 5, sc. B, et. II, ap. 10, Iași, oferă colecția 1979-1986, 1991, 1993.

MIHAIL GHEORGHE, str. Eroilor, nr. 60, Galați, oferă colecția 1967-1989.

AUREL RUSU, str. Mușatini, nr. 21, bl. T2, sc. C, et. IV, ap. 2, Iași, oferă colecția 1967-2000.

MATEI ȚUNDREA, str. Victoriei, bl. nr. 1, sc. 4, ap. 16, Târgu Jiu, oferă numere disparate din anii 1971-1977; 1979-1981; 1983; 1990; 2001.

CONTENTS (Romanian History)

G. Călinescu The Sense of City • P. Ispirescu, C. Scafeș The Independence War • I. Calafeteanu N. Titulescu about the Treasury from Moscow • N. Djuvara Pages about the Exile • I. Ardelean Romanian - South-Korean Relations until 1989 • G. Filitti Moldavian Boyards at 1830 • N. Constantinide Recollections of a Diplomat (II) • A. Pavel In the Bucharest of Yore • I. Lăcustă Monuments in Danger: The Palace of Justice • A. Vrioni 1951. Diary of a Writer (II) • V. Avram Smaranda Brăescu and the Passion for Flight • I. Scurtu 1931. Royal Wedding at Peles

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

G. Călinescu Le sentiment de la cité • P. Ispirescu, C. Scafeș La Guerre d'Indépendance • I. Calafeteanu N. Titulescu sur le Trésor national roumain à Moscou • N. Djuvara Pages sur l'exil • I. Ardelean Les relations roumano-sud-coréennes jusqu'en 1989 • G. Filitti Boyards moldaves vers 1830 • N. Constantinide 1952. Les mémoires d'un diplomate (II) • A. Pavel Le Bucarest d'antan • I. Lăcustă Monuments en danger: le Palais de Justice • A. Vrioni 1952. Journal d'une femme-écrivain (II) • V. Avram Smaranda Brăescu et sa passion pour le vol aérien • I. Scurtu Noce royale au château de Peles

Содержание (Румынская история)

Г. Кăлинеску Чувство града • П. Испиреску, К. Скафеш Война за независимость • И. Калафетяну Н. Титulesку о румынском кладе в Москве • Н. Джуvara Страницы изгнания • И. Арделян Румынско-южно-корейские отношения до 1989 г. • Дж. Филитти Молдавские бояре в 1830 г. • Н. Константииниде Воспоминания дипломата (II) • А. Павел В старом Бухаресте • И. Лăкустă Памятники в опасности: Дворец юстиции • А. Вриони 1952 г. Дневник писательницы (II) • В. Аврам Смарианда Брэеску: страсть к полету • И. Скурту 1931 г. Королевская свадьба в Дворце Пелеш

INHALT (Rumänische Geschichte)

G. Călinescu Das Bürgergefühl • P. Ispirescu, C. Scafeș Der Unabhängigkeits Krieg • I. Calafeteanu N. Titulescu über den Moskauer Schatz • N. Djuvara Schriften über den Exil • I. Ardelean Rumänisch - süd-koreanische Beziehungen bis 1989 • G. Filitti Moldauische Bojaren von 1830 • N. Constantinide Erinnerungen eines Diplomaten (II) • A. Pavel Im alt-Bukarest • I. Lăcustă Denkmäler in Gefahr: Das Justizpalast • A. Vrioni 1952. Tagebuch einer Schriftstellerin (II) • V. Avram Smaranda Brăescu und ihre Leidenschaft für den Flug • I. Scurtu 1931. Königliche Hochzeit im Peles

SUMARIO (Historia română)

G. Călinescu El sentimiento de la ciudadela • P. Ispirescu, C. Scafeș La Guerra de la Independencia • I. Calafeteanu N. Titulescu sobre al Tesoro de Moscú • N. Djuvara Páginas sobre el exilio • I. Ardelean Las relaciones rumano-surcoreanas antes de 1989 • G. Filitti Boyardos moldanos de 1830 • N. Constantinide Los recuerdos de un diplomata (II) • A. Pavel En el Bucarest de antaño • I. Lăcustă El Palacio de Justicia: un monumento en peligro • A. Vrioni 1952. El diario de una escritora (II) • V. Avram Smaranda Brăescu y su pasión para el vuelo • I. Scurtu 1931. Podas reales en el Palacio de Peles

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an - 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. - București

ISSN 0541-881X

Lei 10 500

